ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4, ΤΗΛ. 30.297 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΩΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 1940

ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΙΛΤΟ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

ΤΗΣ ΜΥΡΣΙΝΗΣ ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Παράλληλα σὲ ὅσα ἔγραψαν φίλοι καὶ συνεργάτες γιὰ τὸν Μίλτο Κουντουρᾶ, γράφω κι' ἐγώ αὐτὰ τὰ λόγια, ὄχι γιὰ νὰ κρίνω αὐτὸ ποὺ ἔκαμε στὸν παιδαγωγικὸ καὶ λογοτεχνικὸ τομέα, ἀλλὰ γιὰ νὰ θρηνήσω μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μιὰ χάμενη δυναμικότητα. Γιατὶ ὁ Μίλτος Κουντουρᾶς θὰ πρόσφερνε, ἂν ζοῦσε, ἀκόμα πάρα πολλά. Συλλογίζομαι μάλιστα ὅτι θὰ ἦταν πολὺ πιὸ σημαντικὸ αὐτὸ ποὺ λογάριαζε καὶ λαχταροῦσε νὰ κάμει, ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔκαμε ὥς τὴν ἡμέρα τοῦ χαμοῦ του.

Τὸν Κουντουρᾶ δὲν τὸν γνώρισα πάνω στὴ σχολική του δράση. Δὲν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου τὸ Διδασκαλεῖο τῆς Θεσσαλονίκης, ὅταν τὸ διεύθυνε. Ἄκουσα πολλὰ γιὰ τὴν ἐργασία του αὐτὴ καὶ μιλήσαμε συχνὰ καὶ μὲ τὸν Κουντουρᾶ μαζί. Μιὰ πολὺ καλὴ εἰκόνα, ἂν καὶ σύντομη, μᾶς ἔδωκε ἡ μαθήτριά του δα Καραγιάννη καὶ νομίζω πὼς τὸ μικρό της ἄρθρο εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο ποὺ τοῦγινε ὥς τώρα. Γιατὶ ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι κυτταγμένη ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς δουλειᾶς, «ἔσωθεν», καὶ μὲ τὰ μάτια τῶν νέων αὐτῶν ψυχῶν ποὺ δένθηκαν τὸ παιδαγωγικό του μήνυμα. Καὶ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποδίδει ὅλη τὴν ἀχτινοβολία τοῦ Κουντουρᾶ.

Τὸν Κουντουρᾶ τὸν γνώρισα ἐδῶ, σὰν ἦλθε στὸ Γνωμοδοτικό. Πόσο λίγο μπόρεσε νὰ πραγματώσει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του μέσα σ' αὐτὸ τὸ Συμβούλιο, τὸ ξέρουμε ὅλοι μας. Γιατὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιο δὲν εἶχε οὔτε τὴν ψυχικὴ ὁμοιογένεια, οὔτε καὶ τὴν πλατειὰ προοπτικὴ ποὺ ὅλοι μας θὰ περιμέναμε νὰ τὴν εἶχε. Γιὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐργασία του μέσα σ' αὐτὸ ὁ Κουντουρᾶς πῆρε περισσότερες θλίψεις παρὰ χαρές. Σπαταλήσε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ψυχικῆς του ἐνέργειας, προσπαθῶντας νὰ ἀμυνθεῖ, νὰ «συντηρηθεῖ» ψυχικὰ καὶ νὰ περιφυλάξει τὴν ψυχική του ὁρμὴ καὶ τὴν ψυχική του ἀνάταση. Καὶ τὰ ἔσωσε καὶ τὰ δυό. Τὸ διαισθανόμασταν ὅλοι ὅσοι εἴμασταν γύρω του στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια.

Ἡ νέα του σκέψη καὶ ἡ νέα του ἀγωνία ἦταν νὰ ξαναβρεθεῖ στὴ «σχολικὴ πράξη». Μάλιστα μετὰ τὴν ἀπότομη διακοπὴ τοῦ περιοδικοῦ του «Παιδεία». Πρὸς ἕνα νέο «σχολεῖο» τὸν τραβοῦσε ἡ ψυχή του μ' ὅλη της τὴ δύναμη. Μεγάλη ἦταν ἡ ἀγωνία του καὶ ἡ λαχτάρα του νὰ μπορέσει νὰ πραγματώσει τὰ σχέδια ποὺ ἔπλαθε καὶ ἐπεξεργαζόταν σὲ ὅλες τὶς γωνιὲς τοῦ νοῦ του, σὲ ὅλο τους τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος. Ὅλα αὐτὰ τὰ σχέδια νύριζαν πάντοτε γύρω στὸν ἴδιο ἄξονα: «τὸ μελλοντικό του σχολειό».

Ἀπὸ τὶς προσπάθειές του στὸ Διδασκαλεῖο τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε ἀποκτήσει μιὰ σημαντικὴ πεῖρα καὶ τώρα τὴν ἐπισκοποῦσε μὲ καθαρὸ μάτι σ' ὅλα της τὰ ἀδύνατα καὶ σὲ ὅλα της τὰ γόνιμα στοιχεῖα. Ὁπλισμένος μὲ τὴν πεῖρα αὐτή, δραματιζόταν ἕνα «νέο σχολεῖο», ποὺ νὰ σπαρταρᾶ ἀπὸ ζωὴ καὶ κίνηση. Ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὸ σχολεῖο αὐτό, τὸ ἀγέννητο ἀκόμα, τὸ πρόσωπό του ἔπαιρνε φῶς καὶ τὰ χείλια του ἔπρεπαν. Μόνο μιὰ τέτοια νέα «πράξη» θὰ λύτρωνε τὸν Κουντουρᾶ ἀπὸ τὴν ἐσώτατη ἐκείνη ἀνησυχία του. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγωνία του ἦταν βαθύτατη ὅσο ἔβλεπε νὰ ξεμακραίνει ὁλοένα ὁ χρόνος γιὰ τὴν πραγμάτωσή της.

Αὐτὸ τὸ ἀπραγματοποίητο «σχολεῖο» συλλογίζομαι αὐτὴ τὴ στιγμή. Θρηνῶ αὐτὸν τὸν δυναμισμὸ ποὺ σταμάτησε τόσο ἀπότομα στὸ καλύτερο σημεῖο τοῦ δρόμου του. Γιατὶ θὰ μᾶς ἔδινε ἕνα σχολεῖο ποὺ θὰ ἦταν ἡ συνισταμένη μιᾶς πλούσιας πείρας καὶ μιᾶς ὡριμασμένης πιὰ παιδαγωγικῆς σκέψης. Ἕνα σχολεῖο, ποὺ τὸ διψοῦμε ὅλοι μας ἐδῶ καὶ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει μιὰ μεγάλη ἀχτινοβολία γύρω του, ἐμψυχώνοντας πλῆθος ἄλλες παρόμοιες προσπάθειες. Ὅσοι τὸν ἄκουσαν νὰ μιλεῖ γιὰ τὸ παιδί, αἰσθάνονται τί ἔχασε σὲ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια μὲ τὸν χαμὸ τοῦ Κουντουρᾶ αὐτὸς ὁ τόπος. Τὸ παιδὶ δὲν τὸ μελετοῦσε ὁ Κουντουρᾶς μόνο σὰν φωτισμένος παιδαγωγός, ἀλλὰ τὸ ζοῦσε καὶ σὰν καλλιτέχνης. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἴδιο του τὸν γιό, τὸν μικρό του τὸν Λίνο, ὅταν μᾶς μι-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 3)

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

Ὅταν πάρεις τὸ γράμμα μου, ἴσως νὰ εἰπεῖς: Νὰ ἕνα ὡραῖο γράμμα ποὺ πάλλεται ἀπὸ συγκίνηση. Θ' ἀναγνωρίσεις χαρὰ ἢ δυστυχία: Νὰ ἕνα ὡραῖο βιβλίο ἀρκετὰ ζωντανὸ καὶ ἀρκετὰ πρωτότυπο. Κι' ὅταν πάρω ἕνα τέτοιο γράμμα σου ἐγὼ θὰ εἰπῶ: Πνίγομαι! Καὶ θὰ πάρω τὸ δρόμο τῆς μόνωσης, ποὺ ἄλλοτε εἶναι δρόμος σοφὸς κι' ἄλλοτε εἶναι δρόμος ἀνταρσίας. Θὰ φεύγω κοιτάζοντας τὴ διαφάνεια τοῦ βάθους καὶ θὰ παραπονιέμαι ὄχι γιατὶ δέ μὲ καταλαβαίνεις, ἀλλὰ γιατὶ δὲν κατάλαβες ἀρκετὰ τὸν ἑαυτό σου, γιὰ νὰ τὸν συναντήσεις σὲ κεῖνο ποὺ γράφω καὶ νὰ συγκινηθεῖς. Γιατὶ θᾶσαι καὶ σὺ ἕνας ἀπὸ τοὺς καταδικους ποὺ δὲ βλέπουν τὸ φῶς, ποὺ δὲ νοιώθουν τὴν εὐτυχία τοῦ ὁλοκληρωμένου ἀτόμου, ποὺ δὲ νοιώθουν πόσο μεγάλη μέθη εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἴδιου τους τοῦ ὕψους μέσα στὸ σύμπαν. Διαφορετικά, θὰ καταλαβαίνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ὅτι ἀγάπη δὲν σημαίνει δασκαλισμος, ὅτι ἡ πίστη δὲν εἶναι ἔρεισμα φόβου καὶ ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἡ σταθερὴ κι' ἄκαμπτη τάση πρὸς ἕνωση μὲ τὸ μεγάλον ἥλιο τῆς Δημιουργίας, τάση πρὸς κατάχτηση τῆς αἰωνιότητας, συγκρότηση ποὺ τείνει νὰ διοσπαστεῖ καὶ ν' ἁπλωθεῖ σὲ χιλιάδες φύσεις, πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τῶν οὐρανῶν, πρὸς ὅλα τὰ σκηνώματα καὶ τὰ πλάτη τῶν ἄστρων...

Ἡ ἐσωτερική μας συνοχὴ ἔχει διασπασθεῖ ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ροὴ τῆς ζωῆς. Ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἑαυτοῦ του εἶναι ἡ πρώτη οὐσιαστικὴ πράξη τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θέλει νὰ πάρει μιὰ θέση ἀπέναντι στὴν ἐποχή του. Μεταχειρίστηκα τὴ λέξη «θέλει» κι' ὄχι τὴ λέξη «πρέπει», γιατὶ δὲν ἀπευθύνομαι σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ σὲ σένα ποὺ ἔχεις ἀναγνωρίσει ὅτι «πρέπει» καὶ θέλεις νὰ πάρεις μιὰ θέση στὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς σου. Γιατὶ τὸ νὰ μὴν πάρει κανεὶς μιὰ θέση ἀπέναντι στὸ ἀνθρώπινο δρᾶμα, εἶναι φοβερό, εἶναι ἡ ἔσχατη πράξη ἀτίμωσης ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀντιτίθεται στὶς ἔννοιες τοῦ ὡραίου, τοῦ ἠθικοῦ, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ. Γιατὶ κι' ἂν μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ τὸ ὡραῖο ἔξω ἀπὸ τὸ ἠθικό, ἠθικὸ πάντα θὰ εἶναι ἡ ἀναγνώριση καὶ ὑπεράσπιση τοῦ ἀληθινοῦ, ὅταν μάθεις τοὺς νόμους τῶν σχέσεων ποὺ διέπουν τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ σύμπαν, ὅταν μάθεις τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στὸ νεφέλωμα αὐτὸ ποὺ λέγεται κόσμος.

Τὸ μέγα βουνὸ τοῦ Ὀλύμπου βρίσκεται μέσα μας. Ὁ καθένας μας μπορεῖ νὰ γίνει Προμηθέας γιὰ τὸ φῶς ποὺ τοῦ χρειάζεται, καὶ Προμηθέας γιὰ τὸ φῶς ποὺ χρειάζεται στὴν ἀνθρωπότητα. Ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ — ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ προσεγγίσουμε καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀρνηθεῖ τίποτα — βρίσκεται μέσα μας. Καθένας μπορεῖ νὰ προσευχηθεῖ, καθένας μπορεῖ ν' ἀποχτήσει τὴν εὔνοιά του, ἀρκεῖ νὰ πιστεύει στὰν ἑαυτό του. Στὸ Θεὸ δὲ μπορεῖς νὰ πᾶς παρὰ μόνο ἀναγνωρίζοντας τὸν ἑαυτό σου καὶ πηγαίνοντας πρὸς αὐτόν, γιατὶ ὁ ἑαυτός σου εἶναι ἡ παρουσία του κ' ἡ δύναμή του στὴ Γῆ. Ἀπὸ κεῖ μέσα μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει τὴ βοήθεια ποὺ τοῦ γυρεύουμε, γιατὶ μᾶς ἔδωσε τὴν πνευματικὴν ἱκανότητα, γιὰ τὴ διάγνωση καὶ τὴν περισυλλογὴ τῶν στοιχείων ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας. Προσευχόμενοι στὸν ἀνοιχτὸ χῶρο, ἀναγνωρίζουμε τὴν ἀνικανότητά μας, χάνουμε τὴν προσωπικότητά μας, γινόμαστε ἕνα π λ α σ τ ι κ ὸ ράκος, ποὺ σφαδάζει κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία «τῆς νόθου ἐπιφανείας του», παύουμε νὰ ὑπάρχουμε γιὰ τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν ἐλπίδα τῆς Γῆς...

Ἂν μοῦ γράψεις ὅτι ἡ πολιτεία μου εἶναι ὄνειρο, θὰ ὑποφέρω λιγώτερο ἀπὸ σένα, ποὺ δὲν πιστεύεις τίποτα, γιατὶ ἡ δική μου δυστυχία εἶσαι ἐσὺ καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ τραβοῦν στὸ κενό, ἐνῶ ἡ δική σου δυστυχία θᾶναι συνώνυμη μὲ τὸ θάνατο, θὰ λέγεται θάνατος, καὶ θᾶναι πιὸ οὐσιαστικὴ ἀπὸ τὸ θάνατο. Μοῦ ζητᾶς ἀποδείξεις γιὰ νὰ πειοθεῖς ὅτι ἔφτασα στὴν ἀλήθεια. Γιὰ σένα θεωρῶ ἀρκετὴ ἀπόδειξη τὸ ὅτι δὲ φοβᾶμαι, δὲν τρέμω, δὲν διεκδικῶ τίποτα ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιθυμία σου, δὲν αἰσθάνομαι τὴν ἐγκατάλειψη καὶ τὴν περιφρόνηση κανενός, δὲν ἔχω ἀδελφούς, δὲν ἔχω δεσμοὺς μὲ κανέναν. Ἔχω μιὰ ἀδελφή: Τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ μιὰ μητέρα: Τὴν Ἑλλάδα, ποὺ τὴν ἐκτιμῶ σὲ φῶς, σὲ διαύγεια, σὲ χρῶμα, σὲ βλάστηση, σὲ παράδοση.

Μ' ἀποκαλεῖς ἀδελφό. Ἐγὼ δὲν χρειάζομαι ἀδελφό. Τὸ σπίτι μου εἶναι πλῆρες κ' ἡ ὕπαρξή μου ἀποκλείει κάθε ἀτομικὴ συνθηκολόγηση. Διαφορετικὰ τοὺς χωρίζει τὸ

Ἐδουάρδου Κλαπαρέντ

Ο ΦΡΟΥΝΤ ΚΑΙ Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΟΥ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ Α. ΒΑΣΔΕΚΗ

(Πρὶν μερικὰ φύλλα δημοσιέψαμε, μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ἐδουάρδος Κλαπαρέντ καὶ ἡ Λειτουργικὴ ψυχολογία καὶ Παιδαγωγική», μιὰν εἰσαγωγικὴ μελέτη τοῦ συνεργάτη μας κ. Γιώργου Α. Βασδέκη. Σήμερα δημοσιεύουμε, μετεφρασμένην ἀπὸ τὸν ἴδιο, τὴ μελέτη αὐτὴ τοῦ Ἐδουάρδου Κλαπαρέντ).

Ὁ Φρόϋντ! Κανένας ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς μας δὲν κρίθηκε τόσο διαφορετικὰ ὅσο αὐτός.

Γι' αὐτοὺς ἐδῶ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας φτωχὸς κατατρεγμένος, ποὺ ὕστερα ἀπὸ ἀγρύπνιες καὶ νυχτερινὲς μελέτες διατύπωσε μερικὲς «θεωρίες» χωρὶς καμμιὰ ἐπιστημονικὴ ἀξία. Γιὰ κεῖνους ἐκεῖ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, ποὺ ὁλόκληρη ἐπανάσταση ἔφερε σ' ὅλες τὶς πνευματικὲς πειθαρχίες. Γι' αὐτοὺς ἡ ἐπανάσταση τοῦ Φρόϋντ εἶναι ἰσάξια μὲ κείνη, ποὺ ὁ Ντάρβικ ἔφερε στὴ βιολογία. Κατ' αὐτοὺς θὰ ποῦν μιὰ μέρα: «ἡ ψυχολογία π ρ ὶ ν καὶ μ ε τ ὰ τὸν Φρόϋντ». Μερικοὶ ἄλλοι ἀκόμα ἐκφέρουν γι' αὐτὸν κρίσεις μετριόπαθες. Τὸν συγκρίνουν

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

Ἕνα ἀνέκδοτο σχέτσο τοῦ Ν. ΓΚΙΖΗ: «Ἡ γυναῖκα τοῦ». (Τὸ σχέτσο αὐτὸ εἶναι καμωμένο γύρω στὸ 1860/70—καὶ μᾶς παραχωρήθηκε εὐγενικὰ ἀπὸ τὸν κ. Ν. Γιαβόπουλο).

ΤΟ ΞΕΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Η ΑΝΑΒΡΟΧΙΑ (1)

ΤΗΣ ΣΕΛΜΑΣ ΛΑΓΚΕΡΛΕΦ

"Αν σ' άψυχα μπορούσαν ν' ά-γαποῦν, ἄν ἤξεραν νά ξεχωρίζουν τοὺς φίλους ἀπό τοὺς ἐχτροὺς, θά ἤθελα νά ἔχω τὴ συμπάθειά τους. Θά ἤθελα τὸ πρασινο χρῶμα νά μὴ νοιώθει τὶς περιπατησιές μου σὰ βάρος· θὰ ἤθελα νὰ μὲ συχωρέσει γιὰ τὶς πληγὲς ποὺ τοῦ κάνουν, προκειμένου νὰ μὲ θρέψουν, τὸ τσοπὶ καὶ τ' ἀλέτρι, καὶ ν' ἀνοιχτεῖ πρόθυμα στὸ λείψανό μου. Θὰ ἤθελα τὸ θαλασσινὸ νερό, ποὺ τὰ κουπιὰ μου τοῦ χτυποῦν τὸ λαμπερὸ καθρέφτη, νὰ ἔχει ἐπάνεψή μου τὴν ἴδια ἐπιείκεια καὶ ὑπομονὴ ὅση ἡ μητέρα πρὸς τὸ παιδί της ποὺ σκαρφαλώνει στὰ γόνατά της χωρὶς νὰ λογαριάζει τὸ ἀνέγγυιχτο μετάξι τοῦ ὡραίου γιορτινοῦ φορέματός της. Γιατὶ μοῦ φάνηκε πολλὲς φορὲς πὼς τὰ πράματα στοχάζονται κι ὑποφέρουν μαζὶ μὲ τὰ ζῶντανὰ ὄντα. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο ἀδιαπέραστο ὅσο τὸ φαντάζουν οἱ ἀνθρωποι. Δὲν ἔχετε προσέξει πὼς τὶς ἐποχὲς ποὺ ἡ γῆ παραδίνεται στὶς ἔχτρες καὶ στὰ μίση, τὰ χωρὰφια γίνουνται κι αὐτὰ φιλάγριυρα, τὰ κύματα ἀγριεύουν;

Ἡ χρονιὰ ποὺ ἐξουσιάσαν οἱ Ἰπηπότες στάθηκε μιὰ παράξενη χρονιά. Ὅλη ἡ φύση φάνηκε σὰ νὰ ἐμψυχώθηκε ἀπ' τὸ πνεῦμα τους. "Αν κανεὶς μποροῦσε νὰ διηγηθεῖ τὸ τί γίνηκε ἐκεῖνον τὸ χρόνο ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικοῦσαν στὶς ὄχθες τῆς Λήθεν, ὁ κόσμος θὰ παραξενεύοταν. Ἐκεῖ ὅπου κρυβόταν ὡς τότε μιὰ κακία, φανερώθηκε. Ἐκεῖ ὅπου ὑπαρχε ἕνα ράγισμα ἀνάμεσ' ἀπὸ ἄντρα καὶ γυναίκα, τὸ ράγισμα μεγάλωσε κι ἔγινε χαραμάδα. Οἱ δυνατὲς θελήσεις καὶ τὰ ἰσχυρὰ προτερήματα ἄνοιξαν τὸ δρόμο τους μέσ' ἀπὸ τὰ ἐμπόδια. Δὲν εἶταν ἀνάπαυδα δλα· μὰ καὶ τὸ καλὸ ἔγινε ἀπαίσιο ὅπως τὸ κακό.

Ἀπὸ τὸ "Ἐκεμπυ αὐτὴ ἡ ἀναστάτωση ἀπλώθηκε σ' ἄλλα σιδερᾶδικα καὶ σ' ἄλλα χτίματα καὶ κατέθηκε στὰ δάση. Ἔτσι, ὅταν ὁ ἄνεμος χιμᾶει καταπάνου στὰ δέντρα, τὸ πρῶτο πεῦκο ποὺ πέφτει παρασέρνει στὸ πέσιμό του ἄλλο πεῦκο κι ἐκεῖνο τρίτο, καὶ τὰ χαμόδεντρα σωριάζουνται κι αὐτὰ κάτου ἀπ' τὸ βάρος τῶν κολοσσῶν.

Ποτὲ οἱ καρδιὲς δὲν εἴτανε πιὸ ἄγριες, τὰ μυαλὰ πιὸ παραλοίσμένα, οὔτε οἱ χοροὶ πιὸ τρελλοὶ στὰ σταυροδρόμια, οὔτε τὰ πιθάρια τῆς μπύρας ἄβειασαν ποτὲ πιὸ γρήγορα, οὔτε τὸ κριθάρι καὶ τὸ στάρι ὡς τὶς ἴνες τους. Ἡ φτωχολογιὰ εἶχε θέματα γιὰ κουβέντα· περισσότερα ἀπὸ ἕνας θυμίζαν τὶς χρονιὲς τοῦ λιμοῦ, τὸ 1808 καὶ 1809 καὶ τὸ χειμώνα τοῦ 1812, ὅπου πεθαίνανε καὶ τὰ σπουργίτια ἀπὸ τὸ κρύο. Ἡ πείνα δὲν τοὺς εἶτανε καθόλου ἄγνωστη· ἤξεραν ἀπὸ καιρὸ πολὺ τὸν τρόπο τῆς παρασκευῆς ψωμιοῦ ἀπὸ φλούδα καὶ πὼς νὰ μάθουν τὶς γελάδες τους νὰ τρῶνε μοῦσκλα. Κάποια γυναῖκα εἶχε δοκιμάσει νὰ ψήσει ἕνα εἶδος ψωμὶ ἀπὸ κριθάρι καὶ ξερὰ κουκούτσια· ἔδινε ἀπ' αὐτὸ νὰ γευποῦν καὶ φαινόταν πολὺ περήφανη. Μὲ τὸ ἴδιο ρότημα στριφογύριζε ἀπάνου ἀπ' ὅλες τὶς κυβέντες κι ἔκανε ἀνήσυχα τὰ βλέμματα ὁλουνῶν.

— Ποιός, Κύριε, ἔπεσε στὴν ἀμαρτία καὶ μᾶς τιμωρεῖς ἀρπάζοντάς μας τὸ ψωμάκι;

Ἕνας ἄνθρωπος σταμάτησε μπρὸς στὴ δεντροστοιχία ποὺ ἔδγαζε πρὸς τὴν κατοικία τοῦ τσιγκούνη πάστορα τοῦ Μπρόμπυ. Πῆρε ἕνα ξερόκλαδο καὶ τόρριξε κατὰ τὴ δεντροστοιχία.

— Σὰν αὐ ὁ τὰ κλαδὶ ξερὲς εἴτανε κι οἱ προσευχὲς ποὺ ἔστειλε ὁ παπᾶς μας στὸν Κύριο! εἶπε.

Ἐκεῖνος ποὺ ἐρχόταν παρπισω μιμήθηκε τὸ παράδειγμα του κι ἔριξε στὴν ἴδια θέση δεύτερο κλαδί.

— Νὰ τὸ μόνο δῶρο ποὺ ταιριαζει στὸν πάστορα! εἶπε.

Ἕνας τρίτος ἔκαμε τὸ ἴδιο κι εἶπε:

— Ὁ πάστοράς μας εἶταν σὰν τὴν ξηρασία· τσάχαλα καὶ φρύγανα, νὰ τὶ θὰ ἤθελε αὐτὸς νὰ μᾶς ἀφήσει!

Κι ὁ τέταρτος ξεφώνισε:

— Σ' ἔνδειξη αἰώνιας ντροπῆς, τοῦ πετῶ αὐτὸ τὸ κλαδί. Νὰ ξεραθεῖ σὰν καὶ ἐσύ!

Κάθε περαστικὸς ἔβρισκε καὶ ἀπὸ ἕνα λόγο νὰ πεῖ κι ἀπὸ ἕνα κλαδὶ νὰ πετάξει. Ἀγκαλιὲς ἀπ' αὐτὰ στοιβαστήκαν στὴ γωνιὰ τῶν δυὸ δρόμων.

Τέτια στάθηκε ἡ ἐκδίκηση τοῦ λαοῦ. Κανένας δὲν σήκωσε τὸ χέρι του στὸν ἐλεεινὸ φιλάργυρο. Οἱ ἄνθρωποι ξαλάφρωναν λιγακὶ ἀπὸ τὴ θλίψη τὴ βαριὰ ποὺ τοὺς προσθέτοντας ἀπὸ ἕνα κλαδὶ σ' αὐτὸν τὸ σωρὸ τοῦ ἀναθέματος. Καὶ περιορίζουνταν νὰ ὑποδείχνουν τὸν ἔνοχο στὴ θεία δικαιοσύνη.

Ὁ γέρο παπᾶς σὲ λίγο παρατήρησε πὼς ὁ σωρὸς αὐτὸς μεγάλωνε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Ἔβαλε νὰ σηκώσουν τὰ ξύλα ἀπὸ κεῖ· μερικοὶ ἰσχυρίστηκαν πὼς ἐξέστανε μ' αὐτὰ τὸ φοῦρνο του. Ἀλλὰ τὴν ἄλλη μέρα ἕνας ἄλλος σωρὸς ἀψωνότανε στὸ ἴδιο μέρος· καὶ δὲν προφτάσανε νὰ τὸν σηκώσουν ὅταν στοιβόχτηκε ἕνας ἄλλος. Καὶ τὰ κλωνάρια φώναζαν:

— Ὑπάρχουν ὡστόσο λιγοστοί, ἐξακολουθοῦσε ὁ Γκιόστα, ποὺ δὲν ἀπελπίστηκαν καὶ ποὺ πραγματοποίησαν κάτι. Θὰ ἤθελα νὰ τοὺς χαιρετίσω σὰν ἥρωες αὐτούς. Ἐγὼ, δὲ μπόρεσα νὰ βαστάξω. Ὅταν ὁ πάστορας βλέπει πολλὴ κωμοιριά, νοιώθει ἀνίσχυρο τὸ ἑαυτό του, ἀρχίζει νὰ πίνει.

— Ἀρχίζει νὰ πίνει, μόλιστα, ἐξέφερε ἀν προσπαθεῖ ν' ἀποχτήσει ἕνα πλούτο ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ γίνει ὠφέλιμος στοὺς ἄλλους. Κάνει οἰκονομία, βάνει στὴν ἄκρη...

— Καὶ ξεχνάει λίγο-λίγο, εἶπε ὁ Γκιόστα, γιὰ ποιὸ σκοπὸ τὰ μαζεύει· πεισματώνει καὶ σκληραίνει μέσα στὴ σφιχτοχεριά του.

Ὁ πάστορας ὕψωσε δειλὰ τὸ βλέμμα του στὸ παληκάρι καὶ νόμισε πὼς διάβαζε στὰ μάτια του κακιές. Ὅ,τι εἶχε μείνει ἀπ' τὴ φωτιά, τὸ φάγανε τὰ ζοῦδια. Τὰ πεῦκα εἶχαν ἀφήσει νὰ πέσουν οἱ βελόνες τους, καὶ τὰ φύλλα τῶν σημυδῶν κρέμασαν ροκανισμένα ὡς τὶς ἴνες τους. Ἡ φτωχολογιὰ εἶχε θέματα γιὰ κουβέντα· περισσότερα ἀπὸ ἕνας θυμίζαν τὶς χρονιὲς τοῦ λιμοῦ, τὸ 1808 καὶ 1809 καὶ τὸ χειμώνα τοῦ 1812, ὅπου πεθαίνανε καὶ τὰ σπουργίτια ἀπὸ τὸ κρύο. Ἡ πείνα δὲν τοὺς εἶτανε καθόλου ἄγνωστη· ἤξεραν ἀπὸ καιρὸ πολὺ τὸν τρόπο τῆς παρασκευῆς ψωμιοῦ ἀπὸ φλούδα καὶ πὼς νὰ μάθουν τὶς γελάδες τους νὰ τρῶνε μοῦσκλα. Κάποια γυναῖκα εἶχε δοκιμάσει νὰ ψήσει ἕνα εἶδος ψωμὶ ἀπὸ κριθάρι καὶ ξερὰ κουκούτσια· ἔδινε ἀπ' αὐτὸ νὰ γευποῦν καὶ φαινόταν πολὺ περήφανη. Μὲ τὸ ἴδιο ρότημα στριφογύριζε ἀπάνου ἀπ' ὅλες τὶς κυβέντες κι ἔκανε ἀνήσυχα τὰ βλέμματα ὁλουνῶν.

— Ποιός, Κύριε, ἔπεσε στὴν ἁμαρτία καὶ μᾶς τιμωρεῖς ἀρπάζοντάς μας τὸ ψωμάκι;

Ἕνας ἄνθρωπος σταμάτησε μπρὸς στὴ δεντροστοιχία ποὺ ἔδγαζε πρὸς τὴν κατοικία τοῦ τσιγκούνη πάστορα τοῦ Μπρόμπυ. Πῆρε ἕνα ξερόκλαδο καὶ τόριξε κατὰ τὴ δεντροστοιχία.

— Σὰν αὐ ὁ τὰ κλαδὶ ξερὲς εἴτανε κι οἱ προσευχὲς ποὺ ἔστειλε ὁ παπᾶς μας στὸν Κύριο! εἶπε.

Ἐκεῖνος ποὺ ἐρχόταν παρπισω μιμήθηκε τὸ παράδειγμα του κι ἔριξε στὴν ἴδια θέση δεύτερο κλαδί.

— Νὰ τὸ μόνο δῶρο ποὺ ταιριαζει στὸν πάστορα! εἶπε.

Ἕνας τρίτος ἔκαμε τὸ ἴδιο κι εἶπε:

— Ὁ πάστοράς μας εἶταν σὰν τὴν ξηρασία· τσάχαλα καὶ φρύγανα, νὰ τὶ θὰ ἤθελε αὐτὸς νὰ μᾶς ἀφήσει!

Κι ὁ τέταρτος ξεφώνισε:

— Σ' ἔνδειξη αἰώνιας ντροπῆς, τοῦ πετῶ αὐτὸ τὸ κλαδί. Νὰ ξεραθεῖ σὰν καὶ ἐσύ!

Κάθε περαστικὸς ἔβρισκε καὶ ἀπὸ ἕνα λόγο νὰ πεῖ κι ἀπὸ ἕνα κλαδὶ νὰ πετάξει. Ἀγκαλιὲς ἀπ' αὐτὰ στοιβαστήκαν στὴ γωνιὰ τῶν δυὸ δρόμων.

Τέτια στάθηκε ἡ ἐκδίκηση τοῦ λαοῦ. Κανένας δὲν σήκωσε τὸ χέρι του στὸν ἐλεεινὸ φιλάργυρο. Οἱ ἄνθρωποι ξαλάφρωναν λιγακὶ ἀπὸ τὴ θλίψη τὴ βαριὰ ποὺ προσθέτοντας ἀπὸ ἕνα κλαδὶ σ' αὐτὸν τὸ σωρὸ τοῦ ἀναθέματος. Καὶ περιορίζουνταν νὰ ὑποδείχνουν τὸν ἔνοχο στὴ θεία δικαιοσύνη.

Ὁ γέρο παπᾶς σὲ λίγο παρατήρησε πὼς ὁ σωρὸς αὐτὸς μεγάλωνε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Ἔβαλε νὰ σηκώσουν τὰ ξύλα ἀπὸ κεῖ· μερικοὶ ἰσχυρίστηκαν πὼς ἐξέστανε μ' αὐτὰ τὸ φοῦρνο του. Ἀλλὰ τὴν ἄλλη μέρα ἕνας ἄλλος σωρὸς ἀψωνότανε στὸ ἴδιο μέρος· καὶ δὲν προφτάσανε νὰ τὸν σηκώσουν ὅταν στοιβόχτηκε ἕνας ἄλλος. Καὶ τὰ κλωνάρια φώναζαν:

— Ὑπάρχουν ὡστόσο λιγοστοί, ἐξακολουθοῦσε ὁ Γκιόστα, ποὺ δὲν ἀπελπίστηκαν καὶ ποὺ πραγματοποίησαν κάτι. Θὰ ἤθελα νὰ τοὺς χαιρετίσω σὰν ἥρωες αὐτούς. Ἐγὼ, δὲ μπόρεσα νὰ βαστάξω. Ὅταν ὁ πάστορας βλέπει πολλὴ κωμοιριά, νοιώθει ἀνίσχυρο τὸ ἑαυτό του, ἀρχίζει νὰ πίνει.

— Ἀρχίζει νὰ πίνει, μόλιστα, ἐξέφερε ἀν προσπαθεῖ ν' ἀποχτήσει ἕνα πλούτο ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ γίνει ὠφέλιμος στοὺς ἄλλους. Κάνει οἰκονομία, βάνει στὴν ἄκρη...

— Καὶ ξεχνάει λίγο-λίγο, εἶπε ὁ Γκιόστα, γιὰ ποιὸ σκοπὸ τὰ μαζεύει· πεισματώνει καὶ σκληραίνει μέσα στὴ σφιχτοχεριά του.

Ὁ πάστορας ὕψωσε δειλὰ τὸ βλέμμα του στὸ παληκάρι καὶ νόμισε πὼς διάβαζε στὰ μάτια του μιὰ ἀόριστη συμπάθεια.

— Αὐτὸ ποὺ ἔπαθα κι ἐγώ, ἀναστενάζει.

— Μὰ ὁ Θεὸς δὲν ξέχασε τὶς ὧρες τὴν ἀρχικὴ πρόθεσή του, μουρμούρισε ὁ Γκιόστα. Ὁ Θεὸς θὰ ἐυπνήσει ἴσως μέσα του τὴ φιλοδοξία τῆς νιότης του. Θὰ τοῦ δώσει σημάδι πὼς ὁ λαὸς ἔχει ἀνάγκη τώρα αὐτὸ τὸ χρῆμα ποὺ οἰκονομήθηκε μὲ τόσες δυσκολίες.

— Ἴσως, λέει ὁ πάστορας. Μὰ ἂν ἐκεῖνος δὲν καταλάβει αὐτὸ τὸ σημάδι;... "Αν δὲν ὑπακούσει;...

Καὶ τὸ βλέμμα του χαμηλώνει πρὸς τὰ ξερόκλαδα, ὅπου τὰ χέρια του φαίνουνται νὰ παίζουν ἀσυναίσθητα.

— Γκιόστα, τοῦ λέει, δε μπορῶ ἄλλο. Κοίταξε αὐτὰ τὰ ξύλα, ὅλα αὐτὰ τὰ ξύλα... Νὰ τί μὲ θανατώνει...

— Στεῖλτε νὰ τὰ σηκώσουν, ἀπορίνεται ὁ Γκιόστα. Ἀποφασίστε νὰ πάρουν ἑκατοντάδες ἄνθρωποι ψωμὶ ἀπὸ κεῖνον ποὺ τὸν γεμίζουνε κατάβες.

— Μὰ πὼς: Μὲ τί τρόπο;

— Μά, παρακαλέστε τὸ Θεὸ νὰ μᾶς στεῖλει βροχή. Κάνετε δέηση τὴν Κυριακή.

Ὁ γέρο ἐφημέριος κέρωσε ἀπ' τὸν τρόμο του.

— Ἂν ἔχετε σκοπὸ νὰ βοηθῆστε τοὺς δυστυχισμένους, παρακαλέστε τὸ Θεὸ νὰ μᾶς στεῖλει βροχὴ καὶ νὰ μᾶς δώσει σὰν ἕνα σημάδι πὼς σᾶς συχωρᾶ κι εὐλογεῖ τὸ ἔργο σας...

⁂

Τὴν ἄλλη Κυριακή, στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Μπρόμπυ, ὁ πάστορας, τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ κατέβαινε ἀπ' τὸν ἄμβωνα, σταμάτησε, δίστασε καὶ τέλος γονάτισε νὰ ἱκετέψει γιὰ τὴ βροχή.

Δεήθηκε σὰν ἀπελπισμένος:

— Ἂν προκαλέσαν τὴν ὀργή σου οἱ ἁμαρτίες μου, τιμώρησέ με, δίκαιε Θεέ! Θεὲ πολυεύσπλαχνε, ἄσε νὰ πέσει ἡ βροχή! Βγάλε με ἀπὸ τ' δνειδος καὶ τὴ ντροπή! "Ασε νὰ πέσει ἡ βροχὴ πάνου στὰ χωράφια τοῦ κοσμάκη.

Ἡ μέρα εἶταν πνιγηρή. Οἱ ἐνορίτες, ποὺ στέκανε μουδιασμένοι κι ἀδιάφοροι, ξύπνησαν στὸ ἄκουσμα τῆς ραγισμένης του φωνῆς.

— Ἂν ὑπάρχει τρόπος νὰ ἐξιλεωθῶ, Κύριέ μου, δός μας τὴ βροχή!

Σώπασε. Ἀπὸ τὶς ἀνοιχτὲς πόρτες μπῆκε μιὰ ξαφνικὴ ἀνεμορριπή, σκούπισε τὸ πάτωμα, στροβιλίστηκε, ἄπλωσε ἕνα σύννεφο ἀπὸ σκόνη, τσάχαλα καὶ φρύγανα. Ὁ πάστορας κατέβηκε ἀπ' τὸν ἄμβωνα τρεκλίζοντας. Ὁ κόσμος ἀναστρίχιασε. Μήπως αὐτὸ εἶταν ἀπόκριση;

Ἡ ἀνεμορριπὴ ἐκείνη δὲν εἶταν παρὰ ὁ προάγγελος τῆς μπορας. Ἕνὰ ψαλλάνε τὶς προσευχὲς κι ἐφημέριος βριακότανε μπρὸς στὸ βωμό, ξέσπασε ὁ κεραυνὸς κι οἱ ἀστραπὲς αὐλάκωσαν τὸν οὐρανό. Δὲν εἶχαν ἀποτελειώσει τὸν τελευταῖο ψαλμό, ὅταν οἱ πρῶτες σταλὲς τῆς βροχῆς χτύπησαν κύλοις πάνου στὰ πρασινωπὰ τζάμια. Ὅλος ὁ κόσμος πετάχτηκε ἔξω γιὰ νὰ δεῖ νὰ πέφτει τὸ νερό. Γελοῦσαν κι ἐκλαίγαν κι ἀφήναν τὸ κεφάλι τους στὸ δυνατὸ γαζέι. Ἀπόσο μεγάλη εἶταν ἡ δυστυχία τους! Μὰ πόσο ἀγαθὸς καὶ πολυέλεος εἶταν ὁ Θεός!

Μονάχα ὁ πάστορας δὲν εἶχε βγεῖ. Ἔμενε γονατισμένος μπρὸς στὴν "Αγια Τράπεζα. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ τραχηλιὰ του εἶταν πολὺ μεγάλες. Κι ἔτσι ἄφησε τὴ στερνή του πνοή.

Μετάφρ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Τὸ τεῦχος τοῦ Ἰούνη τοῦ περιοδικοῦ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μὲ συνεργασία τῶν κ. κ. Σφακιανάκη, Γκόλφη, Δάφνη, Ἀλέπη, Λεβάντα, Μελισσάφης, Σφελλου, Κοτζιούλα, Γρανίτη, Καῆμη, Πράτσικα, Παπαδάκη, διάφορα ἄλλα ἐπίκαιρα θέματα καὶ σημειώματα.

ΓΡΑΦΕΙΑ : Φιλελλήνων 4, Σύνταγμα.

Ἐπιστήμη καὶ ζωὴ

ΕΠΙΤΑΓΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ

ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΑ ΜΑΡΙΝΗ

Κάθε τι ποὺ ἐχει γίνει στὰ περασμένα ἔχει ἐπίδραση καὶ στὰ κατοπινά του. Καλὴ ἐπίδραση ἂν ἤταν καὶ κεῖνο καλὸ κι ἀντίθετη ἐπίδραση ἂν ἤταν ἀνάποδο. Εἶναι δηλαδὴ σὰ νὰ φυτέψαν ἕνα δέντρο τότε ποὺ συνέβη τὸ κάθε τι. Κι ἀπὸ τότε βέβαια τὸ δέντρο ρίζωσε καὶ μεγαλώνει. Καὶ πιὰ ἡ χαρίζει τὴν εὐέργετικὴ δροσιὰ καὶ τὴ μοσκοβολιὰ τοῦ γιὰ εὐφροσύνη τῶν τριγυριῶν ἢ γιὰ τὸ κακὸ τους μαζεύει κὰ κουνοῦπια καὶ σκορπίζει δυσάρεστες ἀποκνιοιες...

Στὴ δυσάρεστη περίπτωση ἕνα εἶναι τὸ γιατρικό: νὰ ξεριζωθεῖ τὸ δέντρο. Δηλαδὴ μὲ ἀντίθετες ἐνέργειες τῶν συγκαιρινῶν ἀνθρώπων, μεθοδικὲς κ' ἐπίμονες, νὰ ἐξαλειφτοῦν τἀποτελέσματα ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν ἀκόμα καὶ στὸν καιρό μας τὶς ἀνεπιθύμητες συνέπειες. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση πάλι, καλὸ νὰ νὰ ποτίζουμε καὶ νὰ σκαλίζουμε τὸ δέντρο, νὰ φροντίζουμε μ' ἄλλα λόγια γιὰ νὰ μεγαλώνει καὶ νὰ θεριεύει κ' ἔτσι νὰ διατηρεῖται καὶ ἡ εὐφροσύνη τῆς καρδιᾶς μας.

Δυὸ τέτια διατηρητικὰ σκαλοπτίσματα τοῦ εὐεργετικοῦ δέντρου εἶχαμε τὴν περασμένη βδομάδα: ἕνα μὲ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ «Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ» γιὰ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Ὑψηλάντη, καὶ τἄλλο μὲ τὸ ...ὁσυνο γιὰ τοὺς Ἐθνικοὺς εὐεργέτες Κωνσταντῖνο καὶ Ἀθανάσιο Ζάππα.

Γιὰ τὸ μνημόσυνο αὐτὸ ἡ «Ζάππειος Ἐπιτροπὴ» κάθε χρόνο καλεῖ γιὰ τὴν 21 τοῦ Μάη ἑτοῦς συγγενεῖς καὶ τιμώντας τὴν μνήμη των ὅπως προσέθωσι καὶ ἐνόσωσι τὰς πρὸς τὸν "Ὑψιστον δεήσεις των». Αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ στοργικὴ φροντίδα, ποὺ μᾶς θυμίζει τοὺς μεγάλους αὐτοὺς εὐεργέτες καὶ φέρει στὸ νοῦ μας τὴν ἀγαθὴ προθεσή τους. Αὐτὴ, θεμέλιοσε τὸ Ζάππειο μὲ τὸ χρήσιμο πορισμό του.

Καθὼς εἶναι γνωστὸ τὸ Ζάππειο προορίζεται γιὰ τὴν περιοδικὴ ἔκθεση τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο βέβαια οἱ παραγωγοί τους — ἀγροτικοὶ καὶ βιομηχανικοὶ — θὰ φροντίζουνε νὰ παρουσιάζουν ὅλο καὶ κάτι καλύτερο τὸν κάθε χρόνο. Μὲ τὴν ἀνάμεταξύ τους ἁμίλλα δηλαδὴ, ποὺ θὰπλώνεται ἀπὸ τὴ μιὰ περιφέρεια στὴν ἄλλη καὶ δὲ θὰ σταματάει καθόλου, θὰ πετυχαίνουνε τὴ διαρκὴ πρόοδο, τὴν παντοινὴ ἐξελιχτικὴ πορεία κι ἄνοδο σκαλοπάτι τὸ σκαλοπάτι.

Φυσικὰ διοργανώθηκαν καὶ μερικὲς τέτιες ἐκθέσεις ἀπὸ τότε ποὺ χτίστηκε τὸ Ζάππειο. Μὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεται ὁλοένα τὸ ἴδιο καὶ μάλιστα μὲ τὴ συχνότητα καὶ κανονικοτητα ποὺ πρόβλεπαν κ' ἐπιθυμοῦσαν οἱ διαθέτες. Κι' ἀφοῦ αὐτὸ σήκωσε ἕνας ἀκατόρθωτο καλὸ θὰ ἤταν νὰ χρησιμοποιηθεῖ τὸ μέγαρο γιὰ κάτι παραπλήσιο ἐπίσης χρήσιμο, ἀποδοτικὸ καὶ ὠφέλιμο. Τὸ καλύτερο — σὰν πιὸ σύμφωνο μὲ τὴ θέλησή τοῦ διαθέτη, θὰ ἤτανε νὰ στεγαστεῖ μέσα τὸ Μουσεῖο τῆς Λαολογίας. Μιὰ μόνιμη καὶ διαρκισμένη ἔκθεση γιὰ ὅ,τι ἔχει δημιουργήσει ὡς τώρα τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ὀδηγημένο μόνο ἀπὸ τὴ διαίστηση, τὴν παρατήρηση καὶ τὴν πεῖρα, χωρὶς τὴ συνειδητὴ παρουσία τῆς ἐπιστήμης. "Ολα ὁ-σα ἔχει ἐπινοήσει οἱ περασμένους χρόνους ὁ Λαὸς μας γιὰ τὴ διασκέδαση καὶ τὶς ἀνάγκες του νὰ συγκεντρωθοῦνε στὶς μεγάλες αἰθουσες τοῦ μεγαρου.

Ἐκεῖ μέσα συγκεντρωμένα ὅλα τὰ σχετικὰ ἔργαλεῖα, σκεύη καὶ προϊόντα καὶ κατάλληλα ταχτοποιημένα σὲ χωριστὰ ἐργασιακὰ τμήματα θἀποτελέσουν ἕνα σπουδαῖο κέντρο γιὰ μελέτες, συγκριτικὲς ἐρευνες καὶ δημιουργικὴ ἐμπνευση σὲ ὅλους τοὺς κλάδους καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὶς τέχνες. Κάθε μορφωμένο γοῦστο θὰ βρίσκεται σὲ ἱκανοποιητικὸ περιβάλλον. Γιατὶ τὰ κάθε λογῆς ἐκθέματα, ποὺ θὰ γιομίζουνε τὶς ἀπέραντες αἴθουσες θ' ἀπαρτίζουν ἁρμονικὸ σύνολο μὲ ἀφάνταστο πλοῦτο καὶ ποικιλία.

Ἔτσι μὲ βάση ἐκεῖνα ποὺ θὰ βρίσκουμε στ' ἀνεχτίμητα κειμήλια, ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὶς προγονικὲς γενιές μας, θὰ προχωροῦμε στὶς δικές μας δημιουργίες. Γιὰ ὅλα θὰ ἔχουμε γνώμια καὶ γι' αὐτὸ καὶ γόνιμα στοιχεῖα. Καὶ μόνο σὰ στηριχτοῦμε σὲ γνώριμα στοιχεῖα θὰ πετύχουμε ὅ,τι ἐπιθυκοῦμε στὴ ζωή μας. "Ο,τι φτιάνουμε θὰ στηρίζεται σ' ἀπράνταχτα θεμέλια καὶ δὲ θ' ἀπωτελεῖ γριφο γία κανένα. Θὰν τὸ καταναοοῦν ὅλοι ἀμέσως. Καὶ μόνο τότε ἡ κάθε ἀνεστατική προσπάθεια τοῦ τεχνίτη-δημιουργοῦ θὰ παρακολουθεῖται μ' ἐνδιαφέρο ἀπὸ μεγάλο πλῆθος καὶ θὰ χε ἀνάλογη ἐπίδραση ὄχι σὲ λίγους μονάχα ἢ καὶ σὲ κανένα!

Καὶ δὲν περιορίζεται μόνο σ' αὐτὰ τὰ σημαντικὰ ἢ ὠφέλεια τοῦ Λαολογικοῦ Μουσείου. Περισσότερα βρίσκει ὁ ἀναγνώστης στὴν «Ἑλληνικὴ Λαολογία» 1) 1936 καὶ στὴν «Πρωΐα» 29 καὶ 31 τοῦ Μάρτη 1937. Μὰ τουριστικοὶ καὶ ἄλλοι ἐθνικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουνε τὴν ἵδρυση αὐτοῦ τοῦ Μουσείου καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσή του στὸ Ζάππειο. Γιατὶ ἐκεῖ μέσα ὑπάρχει καὶ κατάλληλος χῶρος γιὰ τὴν ἐπίδειξη κινηματογραφικῶν ταινιῶν ἀπὸ λαϊκὰ γιορτοφόρια καὶ τελετουργίες, καθὼς καὶ γιὰ συναυλίες μὲ λαϊκὰ τραγούδια. Κ' ἀπὸ κεῖ τὸ μόνο εὔκολο εἶναι νὰ μεταδοθοῦν αὐτὲς οἱ συναυλίες σ' ὅλη τὴ χώρα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἀκόμα, ποὺ θὰ γνωρίσει ἔτσι τὴ Λαϊκὴ μουσικὴ μας.

Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ Ζαππείου, ποὺ προτείνω, σέρνει μαζί της ἀνυπολόγιστες ὠφέλειες. Κ' ἔχει ἀπὸ μα κι ἄλλο ἕνα ποὺ συνηγορεῖ στὴν ἐχτέλεσή της : δὲν ξεμακραίνει τὸ μέγαρο ἀπὸ τὸ βασικὸ σκοπό, ποὺ τοῦ προόρισαν οἱ διαθέτες. "Ἰσως ὁ ἀναγνώστης ἀναλογιζει μιὰ μικρὴ παρέκκλιση ἀπὸ τὸν δρόμο ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς φυλῆς μας κι οὔτε μᾶς γίνουνται μαθήματα τὰ παθήματα τῶν πρώτων.

Εἰδικὰ τὰ λαϊκὰ μας τραγούδια τοῦ κύκλου τοῦ Ξεσηκωμοῦ, συγκεντρωμένα καὶ συνταιριαγμένα σὰν τὰ ὀμηρικὰ ἔπη, θἀποτελέσουν ἕνα σπουδαῖο ἔργο —τὸ νεώτερο ἐθνικὸ ἔπος τῶν Ἑλλήνων. Πρέπει νὰ ἐξοφλήσουμε αὐτὴ τὴν ὀφειλὴ μας στοὺς ἡρωϊκοὺς μας προγόνους — τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ Εἰκοσιένα. Γιατὶ μὲ τὴν ἐξοφλησή μας αὐτὴ θὰ πετύχουμε κι ἄλλο θετικὸ κέρδος : θἀφήσουμε στοὺς ἀπογόνους μας ἕνα πνευματικὸ ἔργο μὲ ἀνυπολόγιστη ἀξία καὶ σημασία. Ἐκεῖ θὰ βρίσκουνε πρότυπα γιὰ τὴ ζωή τους. "Ετσι θὰ οἰκοδομοῦνε ὅλο καὶ πιὸ γερὰ καὶ πιὸ καλὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς θὰ ξαίρουνε τί ὠφελεῖ καὶ θὰν τὸ ἐχτελοῦνε, μὰ δὲ θἀγνοοῦνε κι αὐτὰ ποὺ βλάπτουν κ' ἔτσι θὰν τἀποφεύγουν!...

Κι αὐτὸ συσταίνουν ἐπίμονα τὰ περασμένα: νὰ γίνεται αὐτὸ ποὺ ὠφελεῖ καὶ νἀποφεύγετ' ὅ,τι βλάπτει... Κι ὅλο μᾶς τὰ θυμίζουν τὰ καθήκοντά μας αὐτὰ τὰ περασμένα. Τὰ φέρνουνε στὸ νοῦ μας πότε μὲ τὴν ἀνακοίνωση τῶν ἱερῶν λειψάνων καὶ πότε μὲ μνημόσυνα στοὺς ἐθνικοὺς μας εὐεργέτες. Κ' εἶναι σὰ νὰ μᾶς καλοῦν νὰ δώσουμε ὑπόσχεση ὅτι θὰ γίνουμε πολὺ καλύτεροί τους !

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

ΤΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ «Παρνασσοῦ» ἔκαμε τὶς πρῶτες ἀποφασισικὲς ἐνέργειες γιὰ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐρχηγοῦ τοῦ ἀπελευθερωτικο

ΑΛΝΤΟΥΣ ΧΑΞΛΕΥ

ΚΟΝΤΡΑΠΟΥΝΤΟ

Μετάφραση ἀπ' τ' Ἀγγλικά Σταύρου Στάγκου

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ)

XIII

Ἡ Λούση φορεῦσε ἕνα πενιουάρ ὀζ χτιμπτῆ καὶ ἀιδιάζε ἀκουμπώντας στὴν ἀγκάνα της, ἐπλωμένη. Ἔμοιαζε σὰν τουλίπα σὲ βάζο. Τὸ ντιβάνι ἤτανε γκρίζο, οἱ τοῖχοι σκεπασμένοι μὲ γκρίζο μεταξένιο πέπλο, τὸ καρπέτο καταγίς ρόζ. Στὸ χρυσοποίκιλτο κλουδί του, ἀκόμα κι ὁ παπαγάλος της ἀκτινοβολοῦσε τριαντα φυλλένιες γκρίζες γλῶκες. Κάποια στιγμὴ ἀνοιξε ἡ πόρτα.

«Γῶλτερ, χρυσό μου! Ἐπὶ τέλους!». Ἄφισε τὸ βιβλίο πλάι. «Ἐπὶ τέλους. Πόξαιρες τί ἔπρεπε νὰ κάνα ἀντὶ νὰρθῆ δῶ». («Ὑποσχέσαι;» τοῦ εἶχε ρωτήσει ἡ Μάρτζορη. Καὶ κείνος εἶχε ἀπαντήσει, «ἀπόφασι»). Αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψη ὅμως δὲν λογαριαζόταν. Εἶχε ἔρθει, μόνο γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ...) Τὸ ντιβάνι ἤτανε φαρδί. Ἡ Λούση τρὰ ἀηξὲ τὰ πόδια της πρὸς τὸν τοῖχο, κάνοντάς του τόπο γιὰ κάτσει. Ἔνα ἀπ' τὰ κόκκινα πασουμάκια της ἔπεσε κάτω.

«Αὐτὴ ἡ ἀνιαρὴ πεντικιουρίστα» εἶπε, σηκώνοντας τὸ γυμνὸ πόδι της κατὰ πάνω ὥστε νὰ τὸ βλέπει. «Ἔχει μανία νὰ μοῦ βάζει αὐτὸ τὸ κόκκινο χρώμα σπὰ νύχια μου. Μοιάζουν σὰν πληγές».

Ὁ Γῶλτερ σιωποῦσε. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατά. Τὸν παρέχυναν εὐωδιὲς γκαρντένιας. Τόνε μούσκευαν οἱ μυρωδιὲς της. Τόνε διαπερνοῦσε ἡ ζεστασιὰ τοῦ κορμιοῦ της. Εἶναι μυρωδιὲς θερμές, καὶ μυρωδιὲς κρύες, ἄλλες ποὺ σ' ἀποπνίγουν. κι ἄλλες δροσερὲς ποὺ σ' ἀλαφρώνουν. Οἱ γκαρντένιες τῆς Λούση γέμιζαν τὸ λαρύγγι καὶ τὰ πνεμόνια του μὲ μιὰ τροπική, ἀποπνιχτικὴ γλύκα. Πάνω στὸ γκρίζο μετάξι τοῦ ντιβανιοῦ, τὸ πάδι της ἔμοιαζε ἀχρο λουλούδι, σὰν μπουμπούκι χωτοῦ. Ἔτσι εἶναι καὶ μὲ τὶς ἐντιάνες θεὲς — τὰ πόδια τους περπατώντας ἀνάμεσα στοὺς λωτοὺς εἶναι κι αὐτὰ σὰν ἄνθη. Ἢ ὧρα περνοῦσε σιωπηλὴ, χωρὶς ὅμως νὰ σπαταλιέται ἀδιαφόρετα, ὅπως οἱ συνηθισμένες στιγμές. "Ἐμοιαζε σὰ νὰ ἔρρεε, σὰ νὰ τὴνε σκουντοῦσε μὲ τοὺς χτύπους τῆς ἡ παραδαρμένη καρδιὰ τοῦ Γῶλτερ καὶ νὰ τὴνε μάζευε σὲ κάποια περικλεισμένη δεξαμενὴ πείρας, ψηλότερα, ψηλότερα πίσω ἀπὸ τὸ ἀνάχωμα ὥσπου στὸ τέλος, ἐαφνικά... Ὁ Γῶλτερ ἔφανου ἄπλωσε τὸ χέρι του κι ἔπιασε τὸ γυμνὸ πόδι της. Τὰ δευτερόλεπτα ποὺ σωρεύονταν σιωπηλὰ ἔκαναν μὲ τὴν πίεσή τους τὸ θᾶμα τους. Διάρρηξαν τὸ ἀνάχωμα. Τὶ μακρὶ καὶ στενὸ ποδαράκι. Χάθηκε μέσα στὴν παλάμη του. "Ἔσκυψε καὶ τὸ φίλησε.

«Χρυσό μου Γῶλτερ!». Γέλασε. «Κάνεις σὰν ἀνατολίτης».

Ὁ Γῶλτερ δὲν ἀποκρίθηκε, μὰ γονατίζοντας στὸ πάτωμα κοντὰ στὸ ντιβάνι, ἔσκυψε πάνου της. Τὸ πρόσωπό του ἤτανε φλογισμένο. "Ἐμοιαζε σὰν τρελλός. Τὰ χέρια του τρέμανε. Κεῖνη σάλεψε τὴν κεφαλὴ της κι ἀστεῖδωνε τὸ πρόσωπό της μὲ τὸ χέρι της.

«Ὄχι, ὄχι».

«Μὰ γιατί ὄχι;».

«Δὲν κάνει», ἀποκρίθηκε.

«Γιατὶ δὲν κάνει;».

«Θὰ περιπλακοῦν τὰ πράγματα πολὺ γιὰ σένα».

«Ὄχι, δὲν θὰ περίπλακοῦν», ἀποκρίθηκε κείνος. Δὲν ὑπάρχουν περιπλοκές. Ἡ Μάρτζορη γιὰ τὴν ὧρα ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει.

«Ἐκτὸς τούτου» συνέχισε ἡ Λούση, «ἐξεχάς καὶ μένα. Ἐγὼ δὲ θέλω».

Μὰ τὰ χεῖλη του ἤταν ἁπαλά, τὰ χέρια του θωπεύανε ἀλαφρά. Οἱ προειδοποιήσεις τῆς ἠδονῆς ἐεχύνονταν ἀπ' τὰ φιλιά καὶ τὰ χάδια του φτερουγίζοντας, πέρα ὡς πέρα στὴν ἐπιδερμίδα της, σὰν πεταλουδίτσες. Τὰ μάτια της κλείσοσαν. Τὰ χάδια του ἤτανε σὰ ναρκωτικό. Τὴν μεθούσαν καὶ τὴν παραλυαν. "Ἀν χαλάρωνε τὴ θέλησή της, τὸ ναρκωτικὸ θὰ τὴνε κυριαρχοῦσε. Θάπαιτε νὰ ναι στὸν ἐαυτό της. Θὰ ἐαῦλωνόταν σ' ἕνα φτερουγισμὸ ἠδονῆς, μέσα σὲ μιὰν ἀδεια, ζεστή, ἀθυσσαλέα σκοτεινιά.

«Λούση!». Τὰ ἐλέραρά της φτερουγίζαν καὶ τρεμοὐλιαζαν κάτω ἀπ' τὰ φιλιά του. Τὰ χέρια του ψέχνανε τὰ στήθια της. «Ἀγάπη μου». Κείνη ἔμεν' ἀκίνητη, μὲ τὰ μάτια κλειστὰ πάντα.

Μιὰ ἐαφνικιὰ, διασπαστικιὰ κραυγὴ τοὺς ἔκανε καὶ τοὺς δυὸ νὰ τιναχθοῦν καὶ νὰ ἐυπιήσουν ἀπ' τὸν ἄγονο ἐυθό τους. "Ἐμοιαζε σὰ νάχε γίνει καμμιὰ δολοφονία κεῖ δίπλα τους, μιὰ δολοφονία ἀνθρώπου ποὺ τὸ φονο του τόνε θαρροῦσε αὐτὸ τὸ κόκκινο χρώμα σπὰ ἀύχια μου. Μοιάζουν σὰν πληγές».

Ὁ Γῶλτερ σιωποῦσε. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατά. Τὸν παρέχυναν εὐωδιὲς γκαρντένιας. Τόνε μούσκευαν οἱ μυρωδιὲς της. Τόνε διαπερνοῦσε ἡ ζεστασιὰ τοῦ κορμιοῦ της. Εἶναι μυρωδιὲς θερμές, καὶ μυρωδιὲς κρύες, ἄλλες ποὺ σ' ἀποπνίγουν. κι ἄλλες δροσερὲς ποὺ σ' ἀλαφρώνουν. Οἱ γκαρντένιες τῆς Λούση γέμιζαν τὸ λαρύγγι καὶ τὰ πνεμόνια του μὲ μιὰ τροπική, ἀποπνιχτικὴ γλύκα. Πάνω στὸ γκρίζο μετάξι τοῦ ντιβανιοῦ, τὸ πάδι της ἔμοιαζε ἀχρο λουλούδι, σὰν μπουμπούκι χωτοῦ. Ἔτσι εἶναι καὶ μὲ τὶς ἐντιάνες θεὲς — τὰ πόδια τους περπατώντας ἀνάμεσα στοὺς λωτοὺς εἶναι κι αὐτὰ σὰν ἄνθη. Ἢ ὧρα περνοῦσε σιωπηλὴ, χωρὶς ὅμως νὰ σπαταλιέται ἀδιαφόρετα, ὅπως οἱ συνηθισμένες στιγμές. "Ἐμοιαζε σὰ νὰ ἔρρεε, σὰ νὰ τὴνε σκουντοῦσε μὲ τοὺς χτύπους τῆς ἡ παραδαρμένη καρδιὰ τοῦ Γῶλτερ καὶ νὰ τὴνε μάζευε σὲ κάποια περικλεισμένη δεξαμενὴ πείρας. ψηλότερα πίσω ἀπὸ τὸ ἀνάχωμα ὥσπου στὸ τέλος, ἐαφνικά... Ὁ Γῶλτερ ἔφανου ἄπλωσε τὸ χέρι του κι ἔπιασε τὸ γυμνὸ πόδι της. Τὰ δευτερόλεπτα ποὺ σωρεύονταν σιωπηλὰ ἔκαναν μὲ τὴν πίεσή τους τὸ θᾶμα τους. Διάρρηξαν τὸ ἀνάχωμα. Τὶ μακρὶ καὶ στενὸ ποδαράκι. Χάθηκε μέσα στὴν παλάμη του. "Ἐσκυψε καὶ τὸ φίλησε.

«Χρυσό μου Γῶλτερ!». Γέλασε. «Κάνεις σὰν ἀνατολίτης».

Ὁ Γῶλτερ δὲν ἀποκρίθηκε, μὰ γονατίζοντας στὸ πάτωμα κοντὰ στὸ ντιβάνι, ἔσκυψε πάνου της. Τὸ πρόσωπό του ἤτανε φλογισμένο. "Ἐμοιαζε σὰν τρελλός. Τὰ χέρια του τρέμανε. Κεῖνη σάλεψε τὴν κεφαλὴ της κι ἀστεῖδωνε τὸ πρόσωπό της μὲ τὸ χέρι της.

«Ὄχι, ὄχι».

«Μὰ γιατί ὄχι;».

«Δὲν κάνει», ἀποκρίθηκε.

«Γιατὶ δὲν κάνει;».

«Θὰ περιπλακοῦν τὰ πράγματα πολὺ γιὰ σένα».

«Ὄχι, δὲν θὰ περίπλακοῦν», ἀποκρίθηκε κείνος. Δὲν ὑπάρχουν περιπλοκές. Ἡ Μάρτζορη γιὰ τὴν ὧρα ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει.

«Ἐκτὸς τούτου» συνέχισε ἡ Λούση, «ἐξεχάς καὶ μένα. Ἐγὼ δὲ θέλω».

Μὰ τὰ χεῖλη του ἤταν ἁπαλά, τὰ χέρια του θωπεύανε ἀλαφρά. Οἱ προειδοποιήσεις τῆς ἠδονῆς ἐεχύνονταν ἀπ' τὰ φιλιά καὶ τὰ χάδια του φτερουγίζοντας, πέρα ὡς πέρα στὴν ἐπιδερμίδα της, σὰν πεταλουδίτσες. Τὰ μάτια της κλείσοσαν. Τὰ χάδια του ἤτανε σὰ ναρκωτικό. Τὴν μεθούσαν καὶ τὴν παραλυαν. "Ἀν χαλάρωνε τὴ θέλησή της, τὸ ναρκωτικὸ θὰ τὴνε κυριαρχοῦσε. Θάπαιτε νὰ ναι στὸν ἐαυτό της. Θὰ ἐαῦλωνόταν σ' ἕνα φτερουγισμὸ ἠδονῆς, μέσα σὲ μιὰν ἀδεια, ζεστή, ἀθυσσαλέα σκοτεινιά.

«Λούση!». Τὰ ἐλέραρά της φτερουγίζαν καὶ τρεμοὐλιαζαν κάτω ἀπ' τὰ φιλιά του. Τὰ χέρια του ψέχνανε τὰ στήθια της. «Ἀγάπη μου». Κείνη ἔμεν' ἀκίνητη, μὲ τὰ μάτια κλειστὰ πάντα.

Μιὰ ἐαφνικιὰ, διασπαστικιὰ κραυγὴ τοὺς ἔκανε καὶ τοὺς δυὸ νὰ τιναχθοῦν καὶ νὰ ἐυπιήσουν ἀπ' τὸν ἄγονο ἐυθό τους. "Ἐμοιαζε σὰ νάχε γίνει καμμιὰ δολοφονία κεῖ δίπλα τους, μιὰ δολοφονία ἀνθρώπου ποὺ τὸ φονο του τόνε θαρροῦσε αὐτὸ τὸ κόκκινο χρώμα σπὰ ἀύχια μου. Μοιάζουν σὰν πληγές».

Ὁ Γῶλτερ σιωποῦσε. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε δυνατά. Τὸν παρέχυναν εὐωδιὲς γκαρντένιας. Τόνε μούσκευαν οἱ μυρωδιὲς της. Τόνε διαπερνοῦσε ἡ ζεστασιὰ τοῦ κορμιοῦ της. Εἶναι μυρωδιὲς θερμές, καὶ μυρωδιὲς κρύες, ἄλλες ποὺ σ' ἀποπνίγουν. κι ἄλλες δροσερὲς ποὺ σ' ἀλαφρώνουν. Οἱ γκαρντένιες τῆς Λούση γέμιζαν τὸ λαρύγγι καὶ τὰ πνεμόνια του μὲ μιὰ τροπική, ἀποπνιχτικὴ γλύκα. Πάνω στὸ γκρίζο μετάξι τοῦ ντιβανιοῦ, τὸ πάδι της ἔμοιαζε ἀχρο λουλούδι, σὰν μπουμπούκι χωτοῦ. Ἔτσι εἶναι καὶ μὲ τὶς ἐντιάνες θεὲς — τὰ πόδια τους περπατώντας ἀνάμεσα στοὺς λωτοὺς εἶναι κι αὐτὰ σὰν ἄνθη. Ἢ ὧρα περνοῦσε σιωπηλὴ, χωρὶς ὅμως νὰ σπαταλιέται ἀδιαφόρετα, ὅπως οἱ συνηθισμένες στιγμές. "Ἐμοιαζε σὰ νὰ ἔρρεε, σὰ νὰ τὴνε σκουντοῦσε μὲ τοὺς χτύπους τῆς ἡ παραδαρμένη καρδιὰ τοῦ Γῶλτερ καὶ νὰ τὴνε μάζευε σὲ κάποια περικλεισμένη δεξαμενὴ πείρας. ψηλότερα πίσω ἀπὸ τὸ ἀνάχωμα ὥσπου στὸ τέλος, ἐαφνικά... Ὁ Γῶλτερ ἔφανου ἄπλωσε τὸ χέρι του κι ἔπιασε τὸ γυμνὸ πόδι της. Τὰ δευτερόλεπτα ποὺ σωρεύονταν σιωπηλὰ ἔκαναν μὲ τὴν πίεσή τους τὸ θᾶμα τους. Διάρρηξαν τὸ ἀνάχωμα. Τὶ μακρὶ καὶ στενὸ ποδαράκι. Χάθηκε μέσα στὴν παλάμη του. "Ἐσκυψε καὶ τὸ φίλησε.

«Χρυσό μου Γῶλτερ!». Γέλασε. «Κάνεις σὰν ἀνατολίτης».

Ὁ Γῶλτερ δὲν ἀποκρίθηκε, μὰ γονατίζοντας στὸ πάτωμα κοντὰ στὸ ντιβάνι, ἔσκυψε πάνου της. Τὸ πρόσωπό του ἤτανε φλογισμένο. "Ἐμοιαζε σὰν τρελλός. Τὰ χέρια του τρέμανε. Κεῖνη σάλεψε τὴν κεφαλὴ της κι ἀστεῖδωνε τὸ πρόσωπό της μὲ τὸ χέρι της.

«Ὄχι, ὄχι».

«Μὰ γιατί ὄχι;».

«Δὲν κάνει», ἀποκρίθηκε.

«Γιατὶ δὲν κάνει;».

«Θὰ περιπλακοῦν τὰ πράγματα πολὺ γιὰ σένα».

«Ὄχι, δὲν θὰ περίπλακοῦν», ἀποκρίθηκε κείνος. Δὲν ὑπάρχουν

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ
ΣΥΜΒΟΛΗ
ΣΤΗΝ
ΑΙΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
Ἕνας πολυσέλιδος τόμος μὲ πλατειὰ εἰσαγωγὴ
ΔΡΑΧ. 50

Ἐδουάρδου Κλαπαρέντ

Ο ΦΡΟΥΝΤ ΚΑΙ Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠ' ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

μὲ τὸν Γκάλ, τὸν ἔνδοξο πρωτογονιστὴ τῆς φρενολογίας, γιὰ τὴν ὁποία ἐνδοιαζόταν πρὶν ἕνα αἰῶνα, ὅπως παθαίνονταν σήμερα γιὰ τὴν ψυχανάλυση μὲ τὸν Γκάλ, ποὺ ἤταν μεγαλοφυὴς παρατηρητής, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ κριτικὸ αἰσθητήριο δὲν ἤταν στὸ ὕψος τῆς βαθειᾶς του διαισθητικότητας. "Ἡ τὸν παρομοιάζουνε μὲ τὸ Λομπρόζο, ποὺ μὲ τὶς συζητήσιμες ἢ ὁλότελα πλανημένες ἰδέες του ἀνοιξε ὡστόσο ὁρίζοντες καινούριους κι' ἔφερε σ' ἀπειράριθμες ἐπιστημονικὲς περιοχὲς πρόοδες σημαντικές.

«Ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια, ἡ φήμη τοῦ Φροῦντ ξεπέρασε τὰ σύνορα τῶν ἰατρικῶν κι' ἐπιστημονικῶν κύκλων. Μέ, σ' αὐτὴ τὴ πορεία πρὸς τὴ δημοτικότητα, αἱ ἰδέες του παραμορφώνονταν τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε τὸ μεγάλο κοινὸ σύνθεσε ἀπ' αὐτὲς μιὰ ἀλλόκοτη γελοιογραφία. Ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐπιθετικὸ ἄρθρο, ποὺ ἔνας καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς βιολογίας, ὁ ζωολόγος Ὑβ Ντελάζ δὲ φοβήθηκε ν' ἀφιερώσει στὴν ψυχανάλυση στὸ Μερκοὺρ ντὲ Φρὰνς τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1916.

Βέβαια, εἶναι πολὺ δελεαστικό, ἀρκεῖ, ἔστω κι ἐλάχιστα, νὰ ἐχεις τὴν ἀτσθηση τοῦ νοιμοῦ νὰ γελοιοποιήσεις τὸ Φροῦντ καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του ὑβώντας στὴν ἀκρότητα τὶς μεθοδὲς τους καὶ τὶς θεωρίες τους.

"Ἰσως μάλιστα, σ' ὁρισμένες περιπτώσεις, ὁ διασυρμὸς αὐτὸς νὰ εἶναι δικαιολογημένος. Δὲν εἶναι ὁ μόνος λιγώτερο φανερὸ πὰς ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἀστειότητες πολὺ-πολὺ ἐλαφρὲς καὶ γι' αὐτὸ διόλου πνευματώδικες. Πομίζω λοιπὸν πὸς εἶναι χρησιμότερο ν' ἀναζητήσουμε, μακρυὰ ἀπὸ κάθε μεροληψία, ὅ,τι ὀρθὸ καὶ γόνιμο ὑπάρχει σ' αὐτὲς τὶς καινούριες ἀντιλήψεις, ὅσο ρψοκίνδυνες καὶ ἂν μᾶς φαίνονται κι ὅσο φανταστικὲς κι ἂν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁρισμένες ἀπ' αὐτές. Γιατὶ ὅλοι ξέρουμε πὼς οἱ πλάνες πρὸ πάντων μποροῦν νὰ εἶναι γόνιμες. Αὐτὸ τουλάχιστο μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅλων τῶν ἐπιστημῶν.

Εἶναι δίκαιο, ἀλήθεια, νὰ μὴ λησμονοῦμε πὼς τὰ φαινόμενα ποὺ ἡ ψυχανάλυση θαρραλέα ἐπιχείρησε νὰ ἐρμηνεύσει — τὰ ὑστερικὰ συμπτώματα, τὶς φοβίες καὶ τὶς ἔμμονες καταθλιπτικὲς ἰδέες, τοὺς παραλογισμοὺς τῶν ὀνείρων, τὰ φαινόμενα τῆς λήθης, τὰ τίκ, τὰ εὐφυολογήματα, τὶς ἐκστάσεις τῶν μυστικιστῶν καὶ τὰ δόγματα τῶν ἐλευθεροτεκτόνων καὶ χίλιες ἄλλες παραξενιὲς τῆς κανονικῆς ἢ ἀρρωστάριας ζωῆς — ἔμεναν πρὶν ἀπὸ αὐτὴ ὁλοκληρωτικὰ ἀνεξήγητα. Γιατὶ ἡ ἀγωθὴ μητέρα, ποὺ βαθειὰ ἀγαπάει τὰ παιδιά της, καταδιώκεται νυχτοήμερα ἀπὸ τὸν καταθλιπτικὸ φόβο νὰ τὰ φαρμακώσει; Ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ τάση αὐτοῦ τοῦ ἐμπρηστῆ νὰ βάλει φωτιὰ στὰ δεμάτια ἀπὸ σανό, ποὺ συνάντησε στὸ δρόμο του; Τί σημαίνουν οἱ ἐρῶλοι; Ἀπὸ ποιὰ αἰτία αὐτὸς ὁ μαθητὴς ἐτιδηλώνει ὅλογα μίσος γιὰ τὸ δάσκαλό του ἢ γιὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς συμμαθητές του; Γιατὶ αὐτὸς ὁ νέος ἀποφεύγει τὶς γυναῖκες; Ξεφυλίζτε ὅλα τὰ ψυχολογικὰ συγγράμματα τοῦ κόσμου· δὲ θὰ βρεῖτε μέσα τους κανένα στοιχεῖο, ποὺ νὰ σᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀπαντήσετε σ' ἐρωτήματα τέτοιου εἴδους. Ὡστόσο ὅμως, φαινόμενα αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀκριβῶς ἐνδιαφέρουν τὴν πρακτικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς, ποὺ καθημερινὰ ἀντιμετωπίζουν οἱ παιδαγωγοί, οἱ γιατροί, οἱ ἐγκληματολόγοι, οἱ ἱστορικοί.

Μά, αὐτὰ τ' ἀναρίθμητα φαινόμενα γιὰ τὴν τρέχουσα ψυχολογία (καθιερωμένη — συνηθισμένη), δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἕνα χαοτικὸ καὶ σκοτεινὸ σωρό.

Σ' αὐτὴ τὴ θαμνερὴ κρυμμένα, ὁ Φροῦντ χάραξε μερικὲς κατευθυντήριες λεωφόρους κι' ἀνοιξε μερικὰ ἀνοίγματα, χάρη στὰ ὁποῖα ὁ ἀπροσανατολιστὸς ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ δεῖ ἐκεῖ μέσα· μὲ περισσότερη σαφήνεια. Πρότεινε γι' αὐτὰ τὰ πόσα ἀνόμοια φαινόμενα μιὰ θεωρία, ποὺ τ' ἀγκαλιάζει ὅλα. Ἀληθινὴ ἢ πλαστή, ἡ γενικὴ αὐτὴ θεωρία ἔνει κατιλίνιστα κοὶ πολὲς φορὲς φαίνονται συχαμερὲς τὸ τὸ ὄχι καὶ τόσο ἀσημαντο πλεονέχτημά: "Ὅλα τὰ παραπάνω φαινόμενα τὰ συνδέει μεταξύ τους τὰ συναρμολογεί, κὶ συγκρίνει καὶ βοηθεῖ ἔτσι στὴν προσέγγισή τους σημειώνοντας ταυτόχρονα ὅ,τι τὰ ξεχωρίζει, ὁρίζει γιὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἕναν ἀκριβῆ ντετερμίνισμὸ καὶ τὰ κάνει ὅλα νὰ παράγονται ἀπὸ κάποιες γενικὲς ἀρχές, στὶς ὁποῖες ὁδήγησε ἢ ἴδια ἡ παρατήρηση. Στὴν ἐπιστήμη λοιπόν, μιὰ ὑπόθεση, κι ὅταν ἀκόμα βρίσκεται μακρυὰ ἀπὸ τὴν ὁριστικὴ ἀπόδειξή της — ὁπάρχει ὅμως θεωρία, γιὰ τὴν ὁποία μποροῦμε ἢ περηφανευτοῦμε πὼς ἀποδεῖχτηκε ὁριστικά; — εἶναι νόμιμη. Ἀν. Ἐρμηνεύει καλύτερα ἀπὸ τὶς προηγούμενες τὰ φαινόμενα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πήγαμε. Ἔχει νόμιμα τὸ δικαίωμα νὰ βασιλεύει ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ μιὰ καλύτερη θεωρία θὰ τὴν ξεθρονίσει.

"Ὁτι ἡ ψυχαναλυτικὴ θεωρία ἀποτελεῖ μιὰ ὑπόθεση ἄξια νὰ λαβαίνεται ὑπ' ὄψη (στὴν ἔρευνα τῶν ψυχικῶν φαινομένων) εἶναι τὸ λιγώτερο, ποὺ μπορεῖ κανεὶς παινετικὰ νὰ πεῖ γι' αὐτή. Δὲν ἐπιτρέπεται σήμερα, ποὺ ἡ ψυχανάλυση ἀπασχολεῖται μὲ φαινόμενα τόσης σπουδαιότητας ἀπλώνοντας τὴν ἐξουσία της σὲ τόσες ἐπιστημονικὲς περιοχὲς μ' ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ καλλιεργημένο κοινὸ νὰ τὴ ἀντικρύζει μὲ τὸ φακὸ γελοίων προλήψεων. Εἶναι ἀληθινὰ πάρα πολὺ ἀπλοϊκὴ αὐτὴ ἡ στάση τοῦ καλλιεργημένου κοινοῦ ἀντίκρυ στὸ ἐπιβλητικὸ οἰκοδόημα, ποὺ σήμερα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ πύνολο τῶν ἔργασιῶν τῆς νέας σχολῆς. "Ομως εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς στὴν πρώτη προσέγγισή, οἱ θεωρίες τοῦ Φροῦντ ξυπνοῦν τὴ διάθεση γιὰ γέλιο. Οἱ ἐξηγήσεις, ποὺ προτασθηκαν δίνουν συχνὰ τὴν ἐντύπωση πὼς εἶναι διαβολικὰ «τραδηγμένες» ἀπὸ τὰ μαλλιά», κι ἔχει κανεὶς τὴ διάθεση, διαβάζοντάς τες, νὰ χαχανίσει, ὅπως ὅταν ἀκοῦει ἕνα παραπολὺ χυδαῖο εὐφυολόγημα. Ἐπὶ πλέον, φέρνουν σταθερὰ στὸ νοῦ μας τὶς περιπέτειες καὶ τὰ βάσανα τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστίχτου καὶ πολὲς φορὲς φαίνονται συχαμερὲς σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε μιὰ γερμανικὴ ἐπιθεώρηση καθολικῆς φιλοσοφίας, ποὺ ὡστόσο συνηθίζει νὰ πολυπροσέχει τὶς ἐκφράσεις της, τόλμησε πρόσφατα νὰ χαρακτηρίσει τὴν ψυχανάλυση ὡς «ψυχολογία τοῦ ἀποχωρητηρίου».

"Αν προσθέσουμε πὼς ἡ θεωρία τοῦ Φροῦντ, γεννημένη καὶ μεγαλωμένη στὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν παρατήρηση, εἶχε μιὰ σταθερὴ ἐξέλιξη, ποὺ τουλάχιστο, ἂν δὲν τὴ μεταμόρφωνε, τὴν ἀνανέωνε, ἐφόσο μὲ τὸν καιρὸ πλουτιζόταν ἡ πεῖρα τοῦ δασκάλου, ἀν ἀκόμα σκεφτοῦμε πὼς ἀνατρέγει σ' ἕνα πλῆθος ἀπὸ νευρολογισμοὺς καὶ νέες ἔννοιες, πολλὲς φορὲς κακοορισμένες, εὐκολλὲς θὰ καταλάβουμε πὼς τὸ ἔργο τοῦ Φροῦντ δὲν ἔγινε τὸ ἀντικείμενο προσεχτικῆς μελέτης, πρὸ πάντων στὶς γαλλόφωνες χῶρες.

Δυὸ ἢ τρία χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, πῆγα νὰ ἐπισκεφτῶ τὸ Δρ Φροῦντ. Τότε αὐτὸς μοῦ ἔδειξε ἕνα ράφι τῆς βιβλιοθήκης του, ὅπου εἶδα στὴ σειρὰ τὰ κυριώτερα ἔργα του μεταφρασμένα στὶς πιὸ διάφορες γλῶσσες: Στὴν ἀγγλική, ἀλλανδική, ρουσσική, πολωνική, οὐγγρική, Ἰταλική...

"— Οὔτε μιὰ γαλλική μετάφραση, μοῦ παρατήρησε.

"Ἤταν γι' αὐτὸ ὁλοφάνερη ἡ ἐκπληξή του. Γιατὶ ποτὲ δὲν εἶχε κρύψει τὴν ἐπίδρασή, ποὺ εἶχαν στὴν ἐκκόλαψη τῶν θεωριῶν του ἡ μαθητεία του στὴ Σαλπετρίερη καὶ τὸ Σαρκὰ καὶ οἱ πρῶτες μας στηρίζονται πάνω σ' ὁλόκληρο ψυχικὸ ὑπόβαθρο, τοῦ ὁποίου οἱ βάσεις μένουν κρυμμένες κι' ἀπὸ μᾶς κι' ἀπὸ τοὺς ἄλλους».

"Ἡ Γένευη — πρέπει νὰ τὸ ποῦμε — ἄνάμεσα στὶς γαλλόφωνες χῶρες εἶχε κάνει ἐξαίρεση σ' αὐτὴ τὴ γενικὴ κίνηση τοῦ ξοστρακισμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας. Μόλις εἴδανε τὸ φῶς οἱ πρώτες ἐργασίες τοῦ Φροῦντ μνημονεύτηκαν καὶ σχολιάστηκαν ἀπὸ τὸν κ. Φλουρνοὺά, ποὺ μὲ τὴν ὀξυδέρκειά του γράψηνε κατανόησε τὴν ἀξία τους. "Ἀλλωστε οἱ ἰδέες τοῦ συναντιῶν-τὲς θνέηνρα, τὰ φαινόμενα τῆς λήθης, τὰ παραληρήματα κ.τ.λ.), ποὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ψυχανάλυση τὰ θεωροῦσαν — ἂν ὄχι χωὶς αἰτία, τουλάχιστο τυχαῖα καὶ τυφλὰ προϊόντα τῆς τύχης.

4. Μιὰ γενικὴ ὑπόθεση, ποὺ συνίσταται στὸ νὰ θεωρεῖ, ὅτι ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος (τέχνη, ἐπιστήμη, θρησκεία, φιλοσοφία) καὶ οἱ πλείστες ἀπὸ τὶς καθημερινὲς μας ἀντιδράσεις ἐκφράζουν ὁποσυνείδητους πόθους τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἢ βρίσκονται λιγώτερο ἢ περισσότερο κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασή τους.

Αὐτὲς οἱ τέσσερες ὀψεις τῆς ψυχανάλυσης ἀποτελοῦν ἀλληνὲς καινοτομίες; "Ἀληθινὰ ὁ Φροῦντ εἶν' ἕνας καινοτόμος.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐπικριτὲς του χρησιμοποιοῦνε εὐχαρίστως τὸ γνωστὸ ρητό, πὼς ὅ,τι σ' αὐτὸν εἶναι καλὸ δὲν εἶναι νέο καὶ πὼς ὅ,τι νέο δὲν εἶναι καλό. Κοιτάξτε λόγου χάρη τί ὁ Δρ "Εκέλ λέει σ' ἕνα πρόσφατο ἔργο του ("Ἡ νεύρωση τῆς ἀγωνίας, Παρίσι 1917): «Δὲν ὑπάρχει τίποτε καινούριο στὴ μέθοδο τοῦ Φροῦντ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ δίχως στέρεη ἐποικοδόμηση πλάτεμα ἐνὸς μικροῦ τεχνικοῦ σημείου. Ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ στόμφο καὶ τὴ μεγαλοστομία της, αὐτὴ τὴν ψυχανάλυση τοῦ Φροῦντ, χρησιμοποιοῦνε ἀπὸ τοὺς πιὸ παρωχημένους χρόνους οἱ ψυχίατροι ὅλων τῶν χωρῶν...». Αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμποδίζουν τὸ Δρ "Εκέλ νὰ συμφωνεῖ στὸ βάθος μὲ τὴ μέθοδο «ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ στερεότητα» καὶ μὲ τὴ θεωρία. ποὺ πήγασε ἀπ' αὐτή. Χωρὶς νὰ θέλει ἐκτιμάει «τὰ φτωχὰ προϊόντα τῆς πολύχρονης νυχτερινῆς μελετηρῆς ἀγρύπνίας τοῦ Βιεννέζου εἰδικοῦ».

Θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε κι ἄλλες γνώμες τέτοιας λογῆς. "Εκφράζουν τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς μὲ τρόπο βάναυσο μιὰ ἐντύπωση, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὀρθή. Πραγματικά, ὅταν προσεγγίζουμε τὴν ψυχανάλυση ἔχουμε τὴν ἐντύπωση πὼς βρίσκουμε σύγχρονα σ' αὐτή, ἐκφρασμένες σὲ μιὰ δυσκολόνητη γλῶσσα, ἀλήθειες ἀρχέγονες ὅσο ὁ κόσμος καὶ ἀντιλήψεις τόσο καινούριες ὥστε μᾶς φαίνονται ἀκατανόητες σὰν ξορκισμοὶ τῆς Σολωμονικῆς. Ἀπ' αὐτὴ ὅμως τὴν ἐντύπωση εἶν' ἀδύνατο νὰ βγεῖ μιὰ καταδικαστικὴ ἐτυμηγορία.

(Η ΣΥΝΕ

Τὸ βιβλίο

ΑΛΕΞΑΝΤΡΑΣ ΚΟΤΤΟΥ: «Σ π ο υ δ ή», διηγήματα, 1939.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ: «Χ α ρ α κ τ ῆ ρ ε ς», ἀρχαῖο κείμενο, εἰσαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις ΜΑΡΙΝΟΥ ΣΙΓΟΥΡΟΥ.

Μὲ τρία μεγάλα διηγήματα, συνοδευόμενα ἀπὸ πρωτότυπα καὶ ὡραῖα σχέδια τῆς δ. Σελέστ Πολυχρονιάδη, κάνει τὴν πρώτη της ἐμφάνιση στὴ λογοτεχνία μας ἡ δ. Ἀλεξάντρα Κόττου, γιὰ νὰ ἐπισύρει ἀμέσως τὴν προσοχή μας καὶ νὰ κατακτήσει τὴν ἐκτίμηση μας στὸ ταλέντο της, ποὺ δείχνει κιόλας,ἀπ' τὴν ἀρχή,μιὰν ὡριμότητα ἐπαινετή. Τρία διηγήματα καλογραμμένα, μὲ ἀρχιτεκτονική, μὲ ἀδρὰ διαγραμμένους τύπους, μὲ ψυχολογικὴ παρατήρηση ἀξιόλογη καὶ, πρὸ πάντων, μὲ μιὰν εὐαισθησία καὶ μὲ μιὰ τρυφερότητα ἐντελῶς γυναικεία, ποὺ πρωδεύουν στὴν ψυχοσύνθεσή της. Ἡ Κόττου μιὰ πνοὴ ποιητική κι' ἕνα ἄρωμα καλωσύνης, ποὺ μᾶς συγκινοῦν ἰδιαίτερα. Καὶ τὰ τρία διηγήματα ἔχουνε ἕναν συνεκτικὸ δεσμὸ μεταξύ των, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν αἰσθαντικὴν αὐτὴ διάθεση τῆς συγγραφέως, ποὺ νοιώθουμε πὼς θάζει σὲ κάθε σελίδα τὴς δόλκληρη τὴν τρυφερὴ καρδιά της, τόσον, ὥστε κ' αὐτὰς ὁ σπαραγμὸς τῆς ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἀδιάφορη πραγματικότητα νὰ γλυκαίνεται καὶ νὰ μαλακώνει. Μιὰ ἀροσερὴ νεανικὴ καρδιά, ποὺ τὴν ἀκοῦμε νὰ χτυπᾶ ζεστά, τρυφερά, συγκινημένα — νὰ τὴ κλείνεται μέσ' στὰ τρία αὐτὰ καλογραμμένα διηγήματα, ποὺ ἀποτελοῦνε γιὰ τὴ συγγραφέα τῆς ἕνα εἴγουρο θῆμα στὴ λογοτεχνικὴ της σταδιοδρομία.

Στὸ πρῶτο,«Οἱ θεῖοι»,δίνεται ἡ ἀγάπη στὰ γεράτειά, στοὺς ἥρημους καὶ καταρρέοντες θεῖους, ποὺ χάνουνται ἔνας - ἕνας, ἔχοντας γιὰ μονάδικὴν ἀχτίδα τῆς ζωῆς τους τὴν ἀνηψιά τους, ποὺ ἀγαπᾶ τὸν καθένα ξεχωριστὰ καὶ ὅλους μαζὶ ἀξεδιάλυτα, ὡς ποὺ στὸ τέλος φεύγουν ἕνας-ἕνας, ἀφήνοντας τὴν ἔρημη καὶ μοναχὴ στὸν κόσμο. Στὸ δεύτερο, κεντρικὸ πρόσωπο τῆς ἱστορίας, εἶναι ἡ ἰδιὰ πάλι ἡ συγγραφεὺς καὶ θέμα ἡ ἀγάπη στὴν παιδική, τώρα, ἡλικία, σ' ἕνα παιδὶ,ποὺ τὸ υἱοθετεῖ αὐτὴ κ' ἡ μητέρα της καὶ φτάνουν νὰ τὸ ἀγαπήσουν σὰ δικό τους, νοιώθοντας νὰ παίρνουν νέα ζωή, στὴν ἔρημιά τους, ἀπὸ τὴ δροσιὰ τῆς ξένοιαστης ἡλικίας του, ὡς ποὺ στὸ τέλος θεψένει μέσα στὰ χέρια τους, ἀφήνοντάς τες πάλι ἔρημες καὶ μοναχές... Καὶ στὸ τρίτο δίνεται ἡ ἀγάπη ἡ ἐρωτικὴ, τῆς ἴδιας τῆς ἡρωΐδας, σ' ἕναν συνάδελφό της στὸ Ὑπουργεῖο, ποὺ μὴν τολμῶντας νὰ τὴν ἐξωτερικέψει, τὸν χάνει ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ μιὰ κακὴ παρεξήγηση... Τρία διηγήματα, ὅλες ὁ κύκλος τῆς ζωῆς δηλαδή, ποὺ ἡ συγγραφεὺς φαίνεται πὼς ἔχει τὴν πεῖρα της, γιατὶ αὐτὰ ποὺ μᾶς διηγεῖται τὰ ἔχει νοιώσει βαθειά, ἂν δὲν τὰ ἔχει ζήσει κ' ἡ ἰδια. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ τρυφερὴ εὐαισθησία τῆς αἰσθαντικῆς της καρδιᾶς, ποὺ μᾶς συγκινεῖ μὲ τοὺς εἰλικρινεῖς παλμούς-της.

Ἡ δ. Κόττου, μὲ τὸ βιβλίο της αὐτό, γραμμένο σὲ μιὰ στρωτὴ δημοτικὴ γλώσσα καὶ μὲ φροντισμένο ὕφος, μὲ χρῶμα ἰδιαίτερο στὰ δραματικά του σημεῖα καὶ μὲ ποιητικὴ πνοή, σημειώνει μιὰν ἀναμφισβήτητην ἐπιτυχία, ποὺ τῆς δίνει ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ συνεχίσει τὴν ἐπίδοσή της στὴ λογοτεχνία, μ' ἐλπίδες ἀκόμα μεγαλείτερες. Ὅταν γίνεται μιὰ τόσο καλὴ ἀρχή, πρέπει νὰ περιμένουμε πολλὰ ἀπὸ τὸ μέλλον. Κ' ἐδῶ εἶναι φανερὸ πὼς ὑπάρχει ἕνα ταλέντο ἀληθινὸ καί, πρὸ πάντων, μιὰ καρδιὰ ἱκανὴ νὰ συγκινεῖται ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο δράμα. Θὰ συνιστοῦσα στὴ Δδα Κόττου νὰ συνεχίσει πάνω στὰ ἴδια τ' ἀχνάρια ποὺ ἄρχισε, δηλαδή, ὄχι μονάχα τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο ποὺ βλέπει τὰ πράγματα καὶ τὰ ἐκφράζει, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς, μὲ τὴν πλούσια αἰσθαντικότητά της, θὰ μᾶς δώσει πολλὲς ἀκόμα συγκινητικὲς εἰκόνες ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ περιθωρίου τῆς κοινωνίας. Μὲ εἶμαι βέβαιος, πὼς μὲ τὴ διαίσθησή της, θὰ ἐρεῖ ἡ ἴδια τὶ πρέπει νὰ κάμει, δίχως ἰδέατες συστήσεις. Ὅπως, ἄλλωστε, ἔγινε καὶ μὲ τὸ σημερινὸ της βιβλίο, ποὺ εἶναι χαρὰ μαζὶ κ' ἐλπίδα.

Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΠΩ

ΤΟΥ κ. ΣΩΚΡΑΤΗ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Στὴ σειρὰ τῆς «Βιβλιοθήκης Ἀρχαίων Ἑλλήνων πεζογράφων καὶ ποιητῶν» τοῦ ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ζαχοροπούλου, ἐξεδόθησαν καὶ τὰ περίφημα αὐτὰ ψυχικὰ σχεδιογράμματα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Ἀριστοτελικοῦ φιλοσόφου τῆς ἀρχαιότητας. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ ἀποτελεῖ ξεχωρὶ στὴν ἐπιτυχία γιὰ τὴν πληρότητά της καὶ τὴν καθαρὴ φιλολογικὴ ἐρευνασία με τὴν ὁποία ὁ διακεκριμένος λόγιος κ. Μορίνος Σιγούρος ἐφύγει θιαστικά, ἀφήνοντας τὸ προγραμμά του μισό.

Ἡ ἀνάγνωση ποὺ ἔκανε ὁ Κοπὼ τοῦ Μολιέρου, στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο, ἔγινε μὲ ἀφορμὴ ἀναγνώσεων ἑλλάων ποιητῶν τῶν μαθητῶν τοῦ ἱδρύματος ποὺ προσκλήθηκε νὰ παρακολουθήσει ὁ ξεχωριστὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος. Καλεσμένοι κ' ἐμεῖς, ἔχαμε τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούσουμε τοὺς μαθητὲς τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, καὶ, ἡ ἐντύπωσή μας ἦταν τέτοια ποὺ ἀξίζει νὰ τὴν σημειώσουμε ἐδῶ, ἀνοίγοντας μιὰ μεγάλη παρένθεση στὸ κύριο θέμα τοῦ σημερινοῦ μας σημειώματος.

Ἀκούσαμε καὶ εἴδαμε τοὺς νέους τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου — τουλάχιστο στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ προγράμματος ποὺ παρακολούθησα — νὰ διαβάζουνε καθιστοὶ μπροστὰ σ' ἕνα τραπέζι μὲ πολλὴν ἀπλότητα καὶ μὲ πολλὴ σεμνότητα καὶ χωρὶς κανένα ὡραιοπαθὸ θεατρινισμό, τοὺς γέλλους ποιητὲς καὶ νὰ τοὺς ἀποδίνουνε, ἀναδεικνύοντας, ἢ προσπαθῶντας ν' ἀναδείξουν, μόνο τὰ ὡραῖα φρασικὰ τους σχήματα, τὰ μέτρα τους καὶ τοὺς ρυθμοὺς τους. Ξέρουμε πόσο ἡ ἀπαγγελία ἔχει κακοπάθει παντοῦ καὶ πόσο εἶναι παρεξηγημένη. Μιὰν ἄλλη φορὰ θὰ ἤθελα νὰ ἀναπτύξω τὸ θέμα πλατύτερα, ἔτσι, ὅπως μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ κάνω τελευταῖα σὲ μιὰ διάλεξη ποὺ μὲ τιμητικὴ γιὰ μένα πρόσκληση τῶν Φίλων τῶν Γραμμάτων, ἔκανα στὸ πνευματικὸ περιβάλλον τοῦ Βόλου. Κι' ἔχει κατανοήσει λέγοντας «ἀπαγγελία», νὰ νοιώθουμε ὁτόμο καὶ ποιμπιδικὴ κενότητα. Κ' οἱ λεγόμενοι καλλιτέχνες, εἴτε κ' οἱ ἐρασιτέχνες τῆς ἀπαγγελίας, παίρνουνε τοὺς ποιητὲς καὶ παρακοῦντας ἢ παρερμηνεύοντας, πιὸ σωστά ἀγνοῦντας, τὸ ὀδοιαστικὸ βάρος τοῦ ποιήματος καὶ τὸ νόημά του τὸ βαθύτερο, τὸν ξεχωριστὸ χαρακτῆρα του καὶ τὰ μουσικά του μέτρα, τὴ φόρμα του ποὺ αὐτὴ κατ' ἀρχὴ δίνει τὰ κύρια καὶ ὀδοιαστικὰ σημεῖα τῆς ἐρμηνείας, καταφεύγουν σ' ἕνα δικό τους αὐθαίρετο ὡραιοπαθὸ καὶ ἀφυσικο καλοδῶτι, φτιαχτὸ ἐντελῶς, ποὺ ξιππάζει τοὺς ἀνίδεους. Τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν εἶναι ἐντελῶς τεχνητὰ δικά τους, ἀσχετα μὲ τὸ ποίημα καὶ τὴ μορφή του. Κι' ὅλα τὰ ποιήματα ἀπαγγέλλονται τὸ ἴδιο, κι' ὅλοι οἱ ποιητὲς τὸ ἴδιο, μὲ ἐξωτερικὲς μονάχα παραλλαγές στὸ ἐπιφανειακὸ ὕφος, ποὺ τὶς ἐμπνέονται οἱ ἑρμηνευτὲς ἀπὸ τὸ μῦθο τοῦ ποιήματος. Καὶ τὸ κοινὸ ἔχει κακοδασκαλευτεῖ σὲ σημεῖο ποὺ ἂν τὸ καλέσεις νὰ τοῦ διαβάσεις ἁπλᾶς ποίημα, δηλαδή, νὰ τοῦ τὰ δώσεις μὲ τὴ δυναμικότητα τὴ δική τους. ἁπλᾶ μὲ τοὺς δικούς τους τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὰ δικά τους μέτρα χωρὶς τὶς σάλτσες καὶ τὰ ὀρναμέντα ποὺ ὡραιοπαθοῦν ντεμουαζελισμοῦ, θὰ μείνει ἀσυγκίνητο καὶ θὰ φύγει ἀπογοητευμένο.

Τὸ σχολεῖο καὶ οἱ διάφορες εἰδικὲς σχολὲς ἔχουμε εὐθύνη ἀφύτα τὴ γι' αὐτό. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ποὺ καταφεύγει σὲ ἐξωτερικὰ καὶ ξένα στοιχεῖα γιὰ νὰ πλουτίσει τὴν αἰσθητική μας ἔκφραση, ἐπειδὴ ὁ ἐσωτερικός μας ἑαυτὸς δὲν φτάνει νὰ τὴν ψεμίσει, καὶ νὰ τὴν ὁλοκληρώσει, ἔχει ἐπηρεάσει, φυσικά, καὶ τὴν ἀπαγγελία. Τὸ ξελευτέρωμα ἀπ' αὐτὰ ὅλα ἢ κἀὶ ἡ τάση μόνο νὰ ξελευτερωθοῦμε, εἶναι ἕνα ἆθημα πρὸς τὴν πρόοδο. Οἱ νέοι τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου ἔχουν ὡραῖα δασκαλευτεῖ. Διάβασαν ὡραῖα τὰ ποιήματά τους καὶ πάνω στὸ ἁπλὸ πατάρι τοῦ θήματος, χωρὶς καμμιὰ ξεχωριστὴ προετοιμασία ἀπαγγέλλανε τὴ θεατρικὴ σκηνὴ τοῦ Κουρτελίν, μὴ γυρεύοντας καθόλου νὰ μιμηθοῦν στὰ καμώματά του τὸ ἐπαγγελματικὸ θεατρο. Ὁ σκοπὸς ποὺ εἶχε νὰ ἐκπληρώσει τὸ θεατρο μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ποὺ δὲν εἶναι τώρα ὥρα νὰ τὸν ἀναπτύξουμε ἐδῶ, ἐκπληρώθηκε ὁλότελα. Ἂς κλείσουμε τώρα τὴν παρένθεση ποὺ δὲν ἤταν καθόλου ἄσχετη μὲ τὸ ἄλλο μας θέμα, γιὰ νὰ προχωρήσουμε στὶς ἀναγνώσεις τοῦ Κοπώ.

Καὶ πρῶτα στὴν ἀνάγνωση τῆς «Ἀντιγόνης». Δὲν πρόκειται περὶ κριτικῆς, οὐτε πρόκειται ν' ἀπλωθῶ σὲ λεπτομερειακὴ ἐξέταση τῆς ἀναγνώσης. Θὰ ὑπογραμμίσω τὴν ἐξισρετικὴ σκοπιμότητα ποὺ ἔχουνε οἱ ἀναγνώσεις αὐτὲς καὶ θὰ σημειώσω ἁπλᾶ τὴν ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκαναν προοπαθοῦντας κάπως νὰ τὴν ἐξηγήσω.

Οἱ ἀναγνώσεις αὐτὲς δίνουνε στὸν πολὺ τὸν κόσμο, ἀλλὰ ὄχι, βέβαια, τὸ μεγάλο κοινὸ τοῦ θεατρου ποὺ πηγαίνει νὰ δεχτεῖ τὴν προσφορὰ τῆς τέχνης ὅσο μπορεῖ πιὸ ἄκοπα καὶ πάει ὡς κεῖ νὰ διασκεδάσει, παρὰ στὸν κόσμον ἐκεῖνο τὸν ἐνδιαφερομένων κάπως «ἐπιστημονικότερα», ἂν μπορῶ νὰ χρησιμοποιήσω τὸν ὅρο, γιὰ τὴ γνωριμία τῶν μεγάλων λογοτεχνικῶν ἔργων οἱ ἀναγνώσεις αὐτὲς πετυχαίνουν μιὰ πολὺ αὐστηρὴ ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων, ἔντονη καὶ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα τὸ αὐμπηκρὸ καὶ τὸ ἐμφανίζουν πολλὲς φορὲς πλῆρες κ' ὅταν ἀκόμη ἡ πληρότητα αὐτὴ δὲν τοῦ ἀξίζει. Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι μόνο δυνατὸ κομμάτια θ' ἀντεχαν ἕναν τέτοιον ἔλεγχο.

Ὁ ἐπιπόλαιος ἀκροατὴς μιᾶς τέτοιας ἀνάγνώσης, σκέφτεται ἐπιπόλεια : Καὶ δὲν τὸ διαβάζω μόνος μου ὁπότ σπίτι μου; Εἶναι γοντρὴ ἀφέλεια. Ὁ ἀναγνώστης στὴ φόρμα ποὺ μᾶς τὸν παρουσίασε ὁ Κοπὼ εἶναι ἀναγνώστης ὑπεύθυνος. Εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ποὺ ἔχουν κινηθεῖ μὲ δόσιμο πραγματικὸ γιὰ τὴν ἀπόδοση μιᾶς ὑπεύθυνης ἐρμηνείας. Εἶναι ὁ μελετητής, ὁ βαθὺς καὶ τῆς τελευταῖας λεπτομέρειας καὶ τοῦ τελευταίου κόμματος τοῦ κειμένου ποὺ ἔνα ποιοσδήποτε μὲ ἔνιαια ἀντίληψη καὶ μὲ ὁπωρῆ ξεκαθαρισμένη καὶ συνειδητὴ. Ἡ ἑνότητα αὐτὴ στὸ ἀποτέλεσμα ποὺ πετυχαίνει ὁ καλλιτέχνης ἀναγνώστης εἶναι τὸ κυρώτερο ἀγαθὸ τῆς τέτοιας πνευματικῆς ἐκδήλωσης ποὺ σὲ καμμιὰ ἄλλη περίπτωση καὶ στὴν πιὸ εὐτυχισμένη δὲ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ σὲ τέτοιο σημεῖο. Μιὰ τέτοια ἀνάγνωση χρειάζεται τεχνίτη γερό. Μυαλὸ νὰ μελετήσει, ψυχὴ νὰ αἰσθανθεῖ καὶ τεχνικὴ κατάστιση μεγάλη. Θυμᾶμαι τὴ χαρακτηριστικὴ κίνηση τῆς σιγουριᾶς μὲ τὴν ὁποία ὁ Κοπὼ παίρνοντας θέση μπρὸς στὸ τραπέζι του γιὰ ν' ἀρχίσει τὴν ἀνάγνωση τῆς «Ἀντιγόνης». Πῆρε τὸ ποτῆρι μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸ ἔβαλε, ἀχρεῖαστο, κάτω στὸ πάτωμα.

Διαβάζοντας τὴν «Ἀντιγόνη» ὁ Κοπὼ μπόρεσε σ' ὅλο τὸ μάκρος τῶν δύο ὡρῶν νὰ θἄλει ψυχὴ γιομάτη δύναμη καὶ ζωὴ γιομάτη πάλμό. "Ὅλα του τὰ πρόσωπα ζήσανε παρὰ στατικὰ καὶ πλούσια ἀναπνεύσανε, καὶ ἱκανότητα, ὥστε μὲ τὴν πλήρη κατανόηση ποὺ ἔκαμε ὁ Σιγοῦρος τῶν στοχασμῶν τοῦ Θεοφράστου νὰ μᾶς δώσει μιὰν ἐφάμιλλη μὲ τὸ ἀρχαῖο κείμενο μετάφραση, ὅπου διαοώξει ὅλη τὴν κομψότητα τῆς φράσης καὶ τὶς λεπτὲς ἀποχρώσεις τῶν ἐννοιῶν μέσα στὴν ποικιλότητα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης. Ὅσον ἀφορᾶ τὶς σημειώσεις καὶ ἐρμηνεῖες ποὺ παραθέτει, ἄφθονες καὶ διασαφηστικές, συμπληρώνουνε καὶ ἐπεξηγοῦνε κείμενο καὶ μετάφραση, καὶ ἀνεβάζουνε τὴν ἐργασία τοῦ, σὲ ἄρτιαν ἐρμηνευτικὴν ἔκδοση.

ΔΗΜ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΤΖΙΟΡΤΖΙΟ ΝΤΕ ΚΙΡΙΚΟ : «Νοσταλγία τοῦ ἀπείρου».

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 8)

Σύγχρονη ζωγραφική καὶ ἡ σχέση της

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ κ. Δ. Ζ. ΠΟΥΛΙΑΝΟΥ

Στὸ «Ἄσυλο Τέχνης» (Ἀγ. Νικοδήμου 21), ἀνοιξε πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες ἡ ἔκθεση τοῦ Ε'. Γυμναείου Ἀρρένων μὲ πάρα πολλὰ ἐκθέματα, σὲ σχέδια, ἀκουαρέλλες, παστὲλ καὶ διάφορα εἴδη χειροτεχνίας. Εἶναι ἡ τέταρτη φορὰ ποὺ ὁ κ. Ρωμανός, καθηγητὴς τεχνικῶν τοῦ Ε'., ἄρχισε πρῶτος νὰ μᾶς παρουσιάζει τὰ καλλίτερα δείγματα τῆς μαθητικῆς παραγωγῆς τῆς χρονιᾶς, βαλμένα σ' ἕνα καλλιτεχνικὸ σύνολο, ποὺ τονίζεται ἰδιαίτερα ἡ προσπάθεια τοῦ κάθε παιδιοῦ. Ἀπὸ τὴν ἔκθεση αὐτὴ ἔχουμε νὰ ὠφεληθοῦμε πάρα πολλά, ὄχι μόνο σὲ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως θὰ δοῦμε πάρα κάτω, μὰ καὶ σὲ ἄμεσες παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴ σχέση τῆς παιδικῆς πρὸς τὴ νέα τέχνη καὶ πραγματικὰ φαίνεται πὼς ἡ νέα τέχνη ἔχει ἄμεση σχέση πρὸς τὴν αὐθόρμητη τέχνη τοῦ παιδιοῦ· ὁ κυρώτερος λόνος εἶναι γιατὶ ἡ σύγχρονη τέχνη πῆγε πίσω στὴν πρωτόγονη, γιὰ νὰ ξαναβαφτιστεῖ νὰ πάρει ἁπλότητα, ἀφέλεια καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ προτερήματα ποὺ ἔχει ἡ παιδικὴ τέχνη. Ἂν προσέξουμε τὰ καλλιτεχνήματα αἰγυπτίων ἀρχαίων τῆς δικῆς μας προφειδιακῆς ἐποχῆς, θὰ βροῦμε πὼς ἔχουν μεγάλη σχέση με τὰ ἔργα τῶν συγχρόνων μας μεγάλων καλλιτεχνῶν. Ἂς δοῦμε τώρα αὐτὴ τὴ σχέση τῆς παιδικῆς τέχνης μὲ τὴν πρωτόγονη καὶ συνεπῶς μὲ τὴ νέα στὰ σημεῖα ἐκείνα ποὺ φαίνεται ἡ συγγένεια: σχέδιο, χρῶμα, πνεῦμα. Ὅπως ὁ πρωτόγονος καλλιτέχνης, ἔτσι καὶ τὸ παιδὶ ὅταν σχεδιάζει βλέπει μόνο τὴν οὐσία τὴν παραστατική, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται παρὰ ὅσο μπορεῖ γιὰ ἀκριβεῖα μορφολογική τὶς πιότερες φορὲς τὴν παραβλέπει, ἀφοῦ τὴν ἀντιλαμβάνεται μόνο σχηματικὰ καὶ μὲχρι τὸ σημεῖο ποὺ τὸ πόδι νὰ φαίνεται πόδι· καὶ τὸ χέρι τέτοιο. Ὅσο παρμένει στὴν πρωτόγονη αὐτὴ κατάσταση διὰ θεσης, βάζει στὸ ἔργο του αἴσθημα, ἁπλότητα, ἀφέλεια, τὰ στοιχεῖα δηλαδὴ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι τὸ ἄπαντο τῆς τέχνης.

Ὅταν ὅμως ἀρχίσει νὰ μαθαίνει σχεδιό, ἀνατομία καὶ λοιπὴ τεχνική, δὲν ἔχει πιὰ τὸ ψυχικὸ θόρρος νὰ σχεδιάσει σὰν πρῶτα, ἀλλὰ παρασύρεται ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῶν δασκάλων του καὶ τοῦ περιβάλλοντος καὶ κάνει μόνο σχεδιο γιὰ τὸ σχεδιο, χάνει δὲ ἔτσι τὴν οὐσία· ὅπως, ἀλλὼς τε, συμβαίνει μὲ ὅλα τὰ πρὸ ὀντα τῆς σχολῆς. Στὸ χρῶμα ἐπίσης ἡ παιδικὴ τέχνη βρίσκεται σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν δογματικὴν ἀντίληψη γιὰ χρῶμα τοῦ ἐνηλίκου· ὁ λόγος εἶναι γιατὶ τὸ παιδὶ ζωγραφίζοντας δὲν ἔχει καμμιὰν ἐπιρροὴ ἀπὸ τὸ λογικὸ· ἔχει μόνο συγκίνηση· δὲν ὑποθάλλεται ἀπὸ τὴ σκέψη νὰ κάμει χρωματικὴ ἁρμονία καὶ νὰ σχετίσει τὸ χρῶμα μὲ τὸ θέμα. Τὸ παιδὶ ἁπλᾶ βάζει τὰ ζωηρότερα χρώματα κατὰ τὸ χρωματικό του ἔνστιχτο ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ σκεπασμένο τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης· ὁ ἀνήλικος ὅταν ὀημιούργει βρίσκεται σὲ μικτὴ κοινωνικὴ καὶ ἐνστικτώδη ψυχοσύνθεση, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀνωτέρα τῆς θεσπόζει τὸ ἔνστικτο τῆς αἰσιοδοξίας καὶ εὐτυχίας. Γιὰ νὰ κατανοηθεῖ καλλίτερα αὐτὸ ποὺ λέμε, ἂς δοῦμε πρῶτα τί εἶναι τέχνη στὴν πιὸ ἀπόλυτη ἔννοιά της. Τέχνη εἶναι ἡ ἀπόδοση κατὰ ὁποιονδήποτε τρόπο, τῶν ἐνστικτωδῶν καὶ συγκινητικῶν συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ καταφανῆ κατεύθυνση πρὸς τὴ σκέψη. Τὰ παιδιὰ βρισκονται σὲ κατάσταση πρωτόγονης σκέψης· δὲν μπῆκε ἀκόμα στὸ μυαλὸ τους, ὁ νόμος τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς, πειθαρχίας καὶ σκέψης· ἔχουν πιότερα ἔνστιχτα καὶ συγκινήσεις ἔνα σχέδιο λεπτομερές μὲ προοπτικὴ καὶ λοιποὺς κανόνες, μὲ χρῶμα πειθαρχημένο στοὺς νόμους τῆς ἁρμονίας, εἶναι ἐνδεχτικὸ ὥριμου ἀτόμου· συνεπῶς θεσπόζει στὸ μυαλὸ τους ἡ μ η διάθεση ἐνστίκτου καὶ συγκίνησης, κείνη ἀκριβῶς ποὺ λέμε πρωτόγονη· μιὰ ἀπόδειξη γι' αὐτὸ, εἶναι πὼς τὰ παιδιὰ, ὅταν σχεδιάζουν ἢ ζωγραφίζουν, βάζουν σχεδὸν πάντα τὸν ἥλιο στὴ σύνθεσή τους· δὲν ἔχουν πολύπλοκες συνθετικὲς σκέψεις· σχεδιάζουν ἁπλᾶ τὰ γεγονότα καθὼς τὰ θέλουν. Ὁ ἥλιος γι' αὐτὰ εἶναι μοναδικὴ ἐγγύηση ὑγείας, καλοῦ καιροῦ, εὐτυχίας· γι' αὐτὸ καὶ προτιμοῦν τὰ λαμπρὰ χρώματα· ἀντίθετα ἀποφεύγουν τὰ σκοῦρα, τὰ μελαγχολικά, ποὺ χρειάζονται καταστάσεις κοινωνικοῦ πιὰ περιεχομένου, σκέψης, φροντίδας, ἀνησυχίας τόσο πνευματικῆς ὅσο καὶ βιωτικῆς.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθοῦμε πὼς ἡ παιδικὴ τέχνη, ἔχει κυρώτερο μέσο ἐκφρασης τὸ χρῶμα, ὅτι παριστάνει δηλαδὴ τὴν ἀναγκη τοῦ πρωτόγονου ἀνθρώπου γιὰ διακόσμηση καὶ εὐτυχισμένη ζωή· ἕνα παιδὶ καὶ ἕνας ἁπλὸς ἄνθρωπος, ἕνιαι ἀνέκανος νὰ καταλάβει μαθηματικά, ἢ τὸ λόγο τῆς γραμμικῆς σύνθεσης τῶν ἀρχαίων, ἢ μουσικὲς ἁρμονίες μεγάλης τεχνικῆς. Προπορεύεται σ' αὐτὸν ἡ σχηματικὴ ἔννοια, ντυμένη μὲ τὸ λαμπρότερο χρῶμα, τόσο στὴ ζωγραφικὴ ὅσο καὶ στὴ μουσική. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ χορό. Τὸ «ρυθμικὸ πνεῦμα σ' αὐτόν, ἡ προπάθεια νὰ ἀποδοθοῦν νοήματα καὶ προθέσεις, εἶναι ἀποτέλεσμα διανοητικῶν καταστάσεων· ἕνας πολεμιστὴς παλιὸς ἢ ἕνα παιδὶ, θὰ ἀντιδράσουν ἀλλοιώς καὶ μόνο συγκινητικὰ ὅταν αἰσθανθοῦν τὴν ἀνάγκη χορευτικῆς ἐκδήλωσης. Ὁ ἐνήλικος ὅταν ζωγραφίζει ἐρεθίζεται βέβαια κ' ἐκεῖνος ἀπὸ τὰ ἴδια ἔνοτικτα καὶ συγκινήσεις προσπαθεῖ ὅμως νὰ βάλει τὸ νοούμενο, μὲ ὅσο μπορεῖ περισσότερα περιγραφικὰ στοιχεῖα μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴν τέλεια μίμηση τῆς φύσης· στὴν προσπάθειά του ὁμως αὐτὴ, ξεχνᾶ τὴν πρωταρχικὴ διάθεση ποὺ τὸν σπρώχνει, καὶ παρουσιάζει φόρμα καὶ σχέδιο γιὰ αἴσθημα τέχνης. Ἐνὰ τὸ παιδὶ ἔχει ἀπομημένη ἰδέα γιὰ τὸ πραγματικὸ σχῆμα, τὴν ἀναλογία τῶν προώπων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ ἀποδίνει ἀντικανονικά, δίνοντάς τα ὅμως μὲ μιὰ μοναδικὴ ἐνηλικότητα καὶ αἴσθημα.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδώσει λεπτομέρειες καὶ καλὸ σχέδιο, γι' αὐτὸ σχηματοποιεῖ, ἀπλοποιεῖ· ποτὲ δὲν κάνει ἐπιβαρύνσεις στὸ σχέδιο· ποτὲ δὲν ζωγραφίζει τὸ πρόσωπο, παρὰ μόνο φάτσα ἢ προφίλ, ὅπως ἀκριβῶς οἱ τεχνίτες τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαΐζουσας· ὅταν πρόκειται νὰ μεταχειριστεῖ πολλὰ πρόσωπα ἢ ζῶα, τὰ βάζει μὲ μοναδικὴ ἀφέλεια καὶ χάρη στὴ γραμμὴ τὸ ἕνα πίσω ἢ πλάι στὸ ἄλλο. Τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀφέλεια αὐτή, ποὺ διακρίνει τὴν πρωτόγονη, τὴν παιδικὴ τέχνη, τὴν διατήρησαν ὅλες οἱ μεγάλες μορφὲς τέχνης, ἡ Αἰγυπτιακή, ἡ Ἑλληνική, ἡ Βυζαντινή, ἡ Κινέζικη. Βλέπει κανεὶς σὲ ἑλληνικὰ ἀγγεῖα τὶς καλὲς ἐποχῆς, χορευτὲς πολεμιστὲς ἢ διάφορα μυθολογικὰ πρόσωπα, νὰ ὑποτάσσονται οἱ κινήσεις τῶν μελῶν, οἱ χειρονομίες, οἱ λεπτομέρειες οἱ ἀνατομικές, στὸ πνεῦμα ποὺ ἤθελεν ὁ καλλιτέχνης· βλέπει κανεὶς κορμιὰ γυρισμένα κατὰ μέτωπο, μὲ τὸ κεφάλι τους τέλεια προφίλ, ἀσχετο πὼς δὲ μπορεῖ ἀνατομικὰ νὰ γίνει ἔτσι. Μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς παρακμῆς ἀρχισεν ἡ περιγραφικὴ προσπάθεια νὰ ἀντιγράφει τὴ φύση, ὁ ἄλες τὶς πεζότητες τὶς ἰδιοτροπίες, ἱκανοποίηση δὲ τοῦ καλλιτέχνη· ἤταν ἡ φωτογραφικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ καλὸ σχέδιο. Στὴ νέα τέχνη βρίσκουμε πάλι καινοὐργια προπάθεια γιὰ ἀπλοποίηση καὶ ἀφέλεια, ἔστω καὶ μὲ ἀνάμιξη τοῦ αἰσθήματος τοῦ κωμικοῦ· ὁ καλλιτέχνης ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ νέα τέχνη εἶναι βέβαια μὲ ἐξελιγμένο τὸ κοινωνικὸ του ἔνστικτο, σὲ τρόπο ποὺ νὰ νοιώθει τὴν κοινωνικὴ ὑποδολὴ μέσα του, γιὰ λεπτομερειακὸ σχέδιο, συμβατικὲς καταστάσεις, κολακευτικὴ καὶ ὄχι ἐρμην

ΣΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΗΓΗΘΗΚΑΝ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑ — ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ

(Ο Ιερομόναχος Γρηγόριος Κωνσταντάς και ο Δανιήλ Φιλιππίδης, Ιεροδιάκονος, στα 1791 τύπωσαν τη «Νεωτερική Γραμματική» σε δημοτική γλώσσα, πού ολόγυρα της έπεσε κάποιος τη χαρακτήρισαν ως «γλώσσα των μπακάλικων». Το άρθρο πού δημοσιεύουμε εδώ ξεπροβάλθηκε γιατί δείχνει πόσο φωτεινά βέλματα οι δυο Ιερομόναχοι το γλωσσικό πρόβλημα. Οι γλωσσικές τους ιδέες βρήκαν μεγάλη αντίδραση και γιά τούτο στά κατοπινά τους βιβλία μεταχειρίστηκαν διαφορετική γλώσσα).

Ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική ἄρχισε νά καλλιεργῆται πολύ προτήτερα ἀπό τόν Ὅμηρο, καί ὄντας ἡ Ἑλλάδα διηρημένη εἰς πολλές ἀρχές, ἐπικράτοῦσαν ἀκολούθως καί πολλές διάλεκτοι, ἀπό τές ὁποῖες ἑ ἤταν οἱ ἀξιολογότερες, εἰς τές ὁποῖες ἐστίφηκαν τρακομμένοι ἄνδρες καί ἐσύγγραψαν, καί μὲ τά συγγράμματά τους τές ἔδωσαν αὐτήν τήν ἀξιολογότητα. Αὐτές ἤταν ἡ Ἰωνική, ἡ Δωρική, ἡ Ἀττική. Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα (ἔστω καί εἰς τήν αὐτή διάλεκτο) ἐμετάβαλε ἀπό τόν καιρό τοῦ Ὁμήρου ἕως εἰς τόν καιρό τοῦ Δημοσθένους· εἰς τόν καιρό τοῦ Ὁμήρου ὁμιλοῦσαν καθώς γράφει ὁ Ὅμηρος καί εἰς τόν καιρό τοῦ Πινδάρου καθώς γράφει ὁ Πίνδαρος, (δὲν ἐννοῶ ὅμως καί ἐμμέτρα) καί ἐν ἐσώζοντανο λαογράφοι σύγγρονοί τους, τέτοια ἤθελαν εἶναι τα συ.γράμματά τους. Ἐξω ἀπό κάποιες ἀδειες ἀποῦ εἶναι συγχωρημένες εἰς ἑναν ποιητήν διά τά μέτρα· κάποια γλωσσικά λέγω, κάποιες φράσες καί λέξες κοινότερες, ὁποῦ ἔνας λογογράφος γράφοντας ἔμετρα, δὲ εἶναι ἀναγκασμένος νά τίς μεταχειρίζεται· δὲν εἶν' ἀναγκασμένος ὡσάν νά λέγω νά μεταχειρισθῆ μιά λέξη ἢ σχηματισμό Χιότικο, ἢ Ἰωαννίτικα διά τό μέτρο ἢ τήν ὁμοιοκαταληξία τῶν στίχων· κάποια γλωσσικά καί κοινότερα ἢ μερικότερα λέγω· ἐπειδή τές ἀδειες ἔνας ποιητής πρέπει νά τές πέρνῃ ἀπό τή φύση καί ὄχι νά τές πλάττῃ μὲ τή φαντασία του· ἐπειδή τότε ἤθελε εἶναι παράξενος, λέγοντας σχηματισμούς καί λέξες ὁποῦ δὲν ἀμιλοῦν καί κανένα μέρος. Ἀπό αὐτά εἶναι φανερή ἡ διαφορά ὁποῦ εἶναι ἀναμεταξύ εἰς τήν γλῶσσαν τοῦ Ὁμήρου καί τοῦ Δημοσθένους ἢ καί τοῦ Ἡροδότου.

Πολλοί μεταγενέστεροι πολλά ἀπό τόν Ὅμηρο, καί ὅλλοι πάλι ἀπό τόν Δημοσθένη καί τόν Πλάτωνα καί Θουκιδίδη καί Ξενοφῶντα, πλανεμένοι ἐξ ἴσου ὅλοι, ποιήντας, ἤθελαν νά γράψουν εἰς τήν διάλεκτο τοῦ Ὁμήρου· λόγογραφῶντας, τοῦ Ξενοφῶντος καί τῶν ὅλλων διά τοῦτο τούτε ἐκεῖνοι, μήτε αὐτοί ἐπέτυχαν· ἐπειδή δὲν εἶναι δυνατό νά γράψῃ τινάς εἰς μία διάλεκτο ὁποῦ ἄμ' ἔζησαν χίλια χρόνια προτήτερα ἢ καί πεντακόσια, καί νά ἐπιτύχῃ τά ποιήματα· δὲν·εἶναι ὅλλο παρά ἀμφέρῶν εἰκασμάτων εἰκάσματα ἀμφότερα. Δὲν εἶναι, λοιπόν παράξενο ἄν ὁ Πλάτων δὲν ἡμπόρεσε νά ποιήσῃ σάν τόν Ὅμηρο. καί ἐξέχασε τά ποιήματά του· ἄν ἐποιοῦσε εἰς τήν διάλεκτο τοῦ καιροῦ τοῦ ἴσως ἤθελε εὐδοκιμήσῃ. Ὁ Εὐριπίδης καί Ἀριστοφάνης ἔνα τέτοιο ἔκαμαν καί εὐδοκίμησαν. Δὲν εἶναι ἀκόμη θαυμαστό, ἄν καί ὅλλοι πολλά ἀπό τόν [illegible] καί Δημοσθένη, γράφοντας κατά μίμηση ἐκείνων ἀποτύχαναν· [illegible] καί αὐτοί ἔγραφαν εἰς μιά γλῶσσαν ὁποῦ δὲν ὁμιλοῦσαν.

Ἡ γλῶσσα ὁποῦ ὁμιλοῦσαν τώρα ἔγνει μιά συγγένεια μὲ τήν Ἑλληνικήν· ἀλλ' ἐκεῖ ἤμπορ' ἡ ἴκανός νά ὀνομασθῆ πέμπτη διάλεκτος τῆς Ἑλληνικῆς· μιά ὅμως διάλεκτος ὁποῦ ὑποδιαιρεῖται εἰς ὅλλες διαλέκτους· αὐτό ἀκολουθεῖ ἀπό τόν μεγάλο ἐκτοπισμό ὁποῦ ἔχουν καί οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἀναμεταξύ τους. Οἱ Κύπριοι μὲ τούς Θρᾶκες, ἢ μὲ τούς Ἰωαννίτες καί ὁμιλοῦν ἀπαράλλακτα εἰναι ἀδύνατο κλπ. Αὐτή τη διαφορά τήν αὐξένει ἡ ἀμέλεια καί ἄλογη καταφρόνεση ὁποῦ ἔχομεν εἰς τό νά τήν καλλιεργήσωμεν, καί νά τήν πλουτίσωμε ἀπό τήν Ἑλληνική, καί ἀκολούθως ἡ ὀστέρηση ὁποῦ ἔνωμεν ἀπό ἀιθλία γραμμένα μέ νοῦ, μὲ ἀρχές καί κανόνας τῆς γλῶσσης, καθώς καί οἱ Ἰταλοί καί Φοαντζέοι καί τά λοιπά ἔθνη τῆς Εὐρώπης.

Ἡ γλῶσσα μας κοιντά εἰς τά ἄλλα προτερήματα ὁποῦ ἔχει, εἶναι καί πολλά ἀομοικῆ καί ποιητική, καί ὅλα τά ἔχει ἔθνη τό ὁμολογοῦν, ἡ μεῖς μόνο δὲν τό ἠξέρομεν, καί φαίνεται πώς εἴμασθε ἕνα ἔθνος γηραλέο, καί πάσχομεν τό πάθος μερικῶν γερόντων ὁποῦ διά τήν ἐπιπέδωσή τῶν μστιῶν μας δὲν θλέπομεν ὅπό κοντά νά καταλάθεωμε τί θησαυρό ἔχομεν. ἀμή κοιτάζομε μακρυά νά ἰδοῦμεν τίποτες στίχους Ἑλληνικούς, Ἰταλικούς, Φραντζέζικους καί δὲν στοχάζομασθε πώς ἡ στιχουργία ἡ Ἰταλική, μάλιστα ἡ Φραντζέζικη δὲν εἶναι τίποτες συγκρινομένη μὲ τήν ἐδική μας.

Τό πλειό κουριόζικο εἶναι ὅποῦ μερικοί ἐδικοί μας κάμνουν στίχους θαυμαστούς, ὡς τόσο ἐστερημένοι τρόπον τινά ἀπό αἰσθητική δύναμη θαυμάζουν κάποιες κακορρίζικες στιχουργίες ξένες καί μάλιστα φραντζέζικες· Δὲν ἠξέρω πότε θά ἐθγοῦμεν ἀπό αὐτή τή γεροντική ἀναισθησία, πότε θά ἀποτινάξωμεν τό πρεσθυτικό πτερό καί νά ξαναγεννῆθωμεν. Ἢ διρίκηση δὲν μᾶς ἐπιποδίζει τίποτες εἰς αὐτό; ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τήν ἀμάθειά μας, καί μὲ τήν ματρική μας κληρονομιά, τό στασιάδες εἴμασθε αἴτιοι τῶν κακῶν μας· ἴσως κομμιά φορά ἡ μάθηση θά μᾶς κάμῃ νά τό ἀφήσωμεν αὐτό τό ὀλέθριό μας ἐλάττωμα. δείχνοντας πολλά παροδεύγματα τῶν προγόνων μας, τῶν ὁποίων τά· κατά τ' ἀποδίδο ὅλα εἰς τή διχόνοια· μά ὅσο καταφρονοῦμεν τή γλῶσσα μας, θέλομεν μένῃ ἀμαθεῖς, καί δυστυχεῖς καί ἕνα κοινό ἔρμαιο, μιά κοινή δοσκῆ τῶν ἄλλων.

Διά τήν ἀναθροφή ἐλάμβαναν μεγάλη φροντίδα οἱ Ἀθηναῖοι καί ἔνα μόνο σφάλμα ἡμπορεῖ νά τούς ἐξθρῃ τινάς, αὐτούς καθώς καί τούς ἄλλους Ἕλληνας, ὁποῦ δὲν ἔθαναν τά παιδιά τους νά μαθεύουν καί ξένες γλῶσσες, καθώς τήν Λίγυστικήν, Συριακή, τῶν Φοινίκων, τῶν Βαθυλωνίων, τῶν Περσῶν κλπ., μά ἐσπουδᾶζαν κἀν καλά τή δική τους, ἡμεῖς ὅμως οἱ καλότυχοι ἀπόγονοί τους μήτε τή δική μας, καί εἰμασθε ἐν ὅσῳ τήν καταφρονοῦμεν· ἐπειδή ἕνα ἔθνος ἐν ὅσῳ ἀμελεῖ καί καταφρονεῖ τή φυσική του γλῶσσα, ἀμελεῖ καί καταφρονεῖ τόν ἀνθρωπισμό του, διά·νά πῶ ἔτζι. Μαθαίνουμε μερικοί "Ἕλληνες,μά καί αὐτά μὴν ἔχοντας καλλιεργήμενη τή γλῶσσα τους, μὲ μεγάλη δυσκολία τά μαθαίνουν, καί πολλά ὀλίγοι, καί αὐτοί ἀχι καθώς ἄν ἤθελαν σπουδάξῃ προτήτερα τή μητρική τους γλῶσσα· μαθαίνουν μερικοί φραντζέζικα. Ἰταλικά, ἀπόνου θά εἶναι ποτέ αὐτές ὅλες οἱ γλῶσσες δὲν εἶναι γλῶσσα μας, εἶναι ξένες καί δὲν ἐξαλεῖφουν ἀπό τό θαρβαρικό κατάστιχο ἐκείνους ὁποῦ τίς μαθαίνουν ἔαρ χελιδών οὐ καθίστησι μία. λέγει ἕνας λόγος· πεντέξ προκομμένοι δὲν συστήνουν τό ἔθνος, ἀπ' αὐτούς δὲν μπορεῖ νά πῇ τινάς τό ἔθνος προκομμένος, ἀπό τό ἔθνος ὅμως ἡμπορεῖ νά εἰπῇ τινάς καί αὐτούς ἄμ' θάσουμε καί ἀμαθεῖς· καί μάλιστα αὐτούς ὁποῦ δὲν θέλουν νά γράφουν εἰς τήν γλῶσσα τους διά νά μεταδίνουν τήν προκοπή τους, ὁποῦ δὲν θέλουν νά δώσουν ἀοχές εἰς τήν γλῶσσα τους νά εὐκολύνουν τή σπουδῆ τῶν νέων διά νά μή κάμουν τόσα χρόνια εἰς τά σχολεῖα χωρίς νά μαθαίνουν τίποτες. Ὁ περίφημος Μοντεσσιόλ λέγει ἐρίζοντας διά τούς Σπανιόλους, πώς ἐξρίκαν πολλούς τόπους εἰς τό ἄλο ἡμισφαίριο καί εἶναι, τόπο εἰς τήν Σπάνια ὁποῦ δὲν τούς ἠξέρουν ἀκόμη, τί ἤθελε εἰπῆ ἐκεῖνος ὁποῦ ἔκαμε ἕνα σπουδαῖο δικό μας ὁποῦ ἠξέρει πόσσυς χρόνους ρηματων ἐμετεχειρίζονταν· προτήτερα ἀπό 2 χιλ. χρόνους εἰς τές Ἀθήνες καί πόσους μετεχειρίζονται τώρα δὲν τούς ἠξέρει. Τό πρῶτο καί φυσικό μάθημα τῶν νέων πρέπει νά εἶναι ἡ ἱστορία· ὅστερα ἡ γεωγραφία, καί ἡ ἱστορία, ὅστερα ἀπό αὐτά ὁ νέος ἡμπορεῖ νά προχωρῇ μὲ μεγάλη εὐκολία εἰς κάθε ἄλλη γλῶσσα ὁποῦ ἤθελεν ἐπιχειρισθῆ, εἰς κάθε ἐγκύκλιο μάθημα, καί εἰς κάθε ἐπιστήμη· κάθε ἄλλη μέθοδος εἶναι ὀλέθριο διά τούς ἀρχαίους, μάλιστα τί· νά τούς θάναν εἰς μία παλαιά γλῶσσα πρῶτα μάθημα. Ἀπ' ἐδῶ λοιπόν· πτοέρχεται ὁποῦ διαθέσαν διαθέζεις καί δὲν μαθαίνουν τίποτες, καί τά γειρότερο εἶναι ὁποῦ ἀφοῦ ἀπόν τόν ἀλέθρ.ο τρόπο τῆς σπουδῆς ἐξαιθλίνεται καί ὁ νοῦς τους, καθώς μ' μία καλή μέθοδο δέχνεται καί τελειοποιεῖται.

Οἱ πρόγονοί μας εἶναι πολλά ἀξιέπαινοι διά τή γλῶσσα, μ' ὅλον ὁπού δὲν ἐσπούδαζαν ξένες γλῶσσες ἐπειδή ἐσπούδαζαν καλά τή δική τους· οἱ ἀπόγονοί τους ὅμως εἶναι τό ἐναντίο καί χειρότερα ἀκόμη· ἐπειδή δὲν θέλουν νά ἠξέρουν ἄν ἔθνος γνῶσσα καί ἰσχυρογνωμοῦν ἔτζι εἰς τήν ἀμάθειά τους·ἄχ! τί καταισχύνη εἶν' εἰς τούς παλαιούς "Ἕλληνας νά ἔχουν τέτοιους ἀπογόνους!..

Εἰς τήν Ἀττικήν τό παλαιότερο ὠμιλοῦσαν Ἰωνικά· ἐπειδή καί παλαιοί "Ἰωνες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἤταν ὅστερα ἐμεταδλήθηκαν, καί εἶχαν κάποια διαφορά, καί οἱ Ἀθηναιοι, μὴν ἔχοντας τή γλωσσοληψία μερικῶν ὁποῦ στοχάζονται τή μεταδολή τῆς γλώσσας διαφθορά τῆς γλώσσας, τήν ἐσπούδαζαν καθώς ἤταν, ἐσύγγραφαν εἰς αὐτή, καί τήν ἔδωκαν αὐτό τό ὄνομα ὁποῦ εἶχε. Τό ὑπερτρέμγιά της ἐστέκοντας ἰμάλιστα εἰς μερικά φονήματα, καί εἰς τόν χαρίεστατο τρόπο μὲ τόν ὁποῖον τά ἐπρόφερναν· καί αὐτό ἤταν γενικό. Θεόφραστος ὁποῦ διά τή θεῖα του φράση εἶχε τον μετονομάσῃ ὁ Ἀριστοτέλης ἐτζι, ἀγορᾶζοντας μιά φορά κάτι λάχανα ἀπό μιά γερόντισσα, ἐγνωμίσθηκε ὅτ' αὐτή πῶς δὲν ἤτον Ἀθηναῖος καί τόν ἐμεταχειρίσθηκε ἐκεῖνη. Ἐ!.ο, μ' ὅλον ὁποῦ εἶχε καταδέλει καί μία ἐπιμέλεια ξεχωριστή εἰς τό νά προφέρῃ καλά τήν ἀττικῆ διάλεκτο.

Ἀπό τούτο ἐδόλοι ἐλέγχονται ἐκεῖνοι ὁποῦ θέλοντας νά ἐθγουν ἀπό μιά ἀτοπία, τό πῶς δὲν πρέπει νά ἐ' ἀφήνωμεν τή γλῶσσα μας ἀκαλλιέργητη, πέφτουν εἰς μία ἄλλη πολλά χειρότερη, λέγοντας πῶς καλλιεργειά τῆς εἶναι νά μακραίνῃ ἀπό τό καθωμιλημένο ἰδίωμα, καί νά ἐγγίζῃ εἰς τό ἑλληνικό καί κατ' αὐτή τή στραδῆ καί παράλογη ἀρχή τους δίνουν κάτι κανόνες καί χαρακτήρας οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν ἕνα ἀφύσικο καί ἄμορφο τέρας, μιά γλῶσσα ἡ ὁποῖα τοῦ γράφειν συγχωρεῖ τό κνθοῦλι, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖ εἰς κάθε γλῶσσα καί πρέπει νά τό κάμνωμεν καί ἡμεῖς· τά πάθη ὅμως, τήν κλίση καί τή μορφή τῶν λέξεων τά ἐμεταχειρίζονταν ὅταν ἔγραφαν ὁ Πλάτων καί ὁ Δημοσθένης ἀκριβέστατα, καθώς τά ἐμεταχειρίζονταν ὅταν ὡμιλοῦσαν ὁ παπουτζῆς καί ὁ ράφτης καί ὁ μάγειρας τοῦ καιροῦ τους, καί δὲν εἴχαν ἐκεῖνοι στῆ κλίση καί σχηματισμό οἱ σοφοί ἀπό τούς κοινούς· καί ἡ γερόντισσα ὁποῦ ἐγνώρισε τό Θεόφραστο πῶς δὲν ἤταν αὐτόχθωνας, δὲν τόν ἐγνώριζε ἀπό σύνταξη ἢ ἀπό κανένα σῆμα· διά τί αὐτά ὁ Θεόφραστος καλλίτερα τά ἤξευρε ἀπό τή γερόντισσα, ἀλλά θεβαιότατα τόν ἐγνώριζε ἀπό τήν προφορά ἢ ἀπό πάθος καμμιᾶς λέξεως.

Αὐτό λοιπόν εἶναι ἐκεῖνο ὁποῦ λέγω καί ἐγώ πῶς πρέπει νά κρίνωμεν ὅταν γράφωμεν Ρωμέικα, καί μιμούμασθε δηλαδή τά πάθη καί τό σχηματισμό ὁποῦ ἔδωκε ἡ κοινή χρῆση εἰς τήν γλῶσσα, ἄν θέλωμεν νά γράφωμεν τήν γλῶσσα ὅπου ἐπαγγελμόσθε, καί διά νά διαφέρωμεν ἀπό τούς πολλούς, εἶναι ἄλλα πράγματα νά κάμνωμεν· εἶδε καί σχηματίσωμεν τίς λέξες κατά τήν κλίση τῆς ἑλληνικῆς, δὲν γράφομεν τούς συνταχτικούς λόγους τῆς ἑλληνικῆς, ἀμή γράφομεν ἕνα μικτό τέρας, τό ὁποῖο ἄν τό διαθέσῃ ἕνας καθαρός ἕλληνας καί ἕνας καθαρός ρωμαῖος, μέτε ὁ ἕνας μήτε ὁ ἄλλος θά τό γνωρίσουν τί· γλῶσσα εἶναι. Ἀμή δὲν εἶναι μεγάλη ἐντροπή νά καταφρονοῦμεν τή γλῶσσα μας, νά τή στοχαζωμάσθε θάρβαρη, καί φοδούμασθε νά τή γράψωμεν καθαρά· καθώς μᾶς τήν ἔδωκεν ἡ φύση, ἀλλά νά τήν ἀνακατώνωμεν μὲ τήν ἑλληνική διά νά εἰμασθε ἐξ ἡμισείας θάρβαροι, καί νά μή θέλωμεν νά τή γράψωμεν καθώς πρέπει, διά νά εἰμασθε ἐντελῶς εὐγενεῖς, καθώς νομίζονται καί εἶναι ὅλα τά ἔθνη ὁποῦ μιλοῦν καί γράφουν τή γλῶσσα τους καθαρά κατά τή φύση καί τή χρῆση τῆς;

Πλὴν τούτο δὲν εἶναι νόσος μόνα τῶν Ρωμαίων· τό εἶχαν οἱ Φραντζέζοι ἔως εἰς τόν ἀπερασμένο αἰῶνα τό εἶχαν οἱ Γερμανοί ἔως προγθές· ὁ πρῶτος Φραντζέζος ὁποῦ ἔκαμε γραμματική γή γλῶσσα του, τόσο ἐμισήθηκε ἀπό τούς σοφοὺς τοῦ καιροῦ του καί ἐπομένως καί ἀπό τούς κοινοὺς διά τήν πρόληψη ὁποῦ εἶχαν εἰς αὐτούς, τόσο λέγω ἐμισήθηκε, ἐπειδή ἐσχημάτισε τίς λέξες κατά τήν κοινή χρῆση, καί ὄχι κατα τή λατινική, ὡς ὁποῦ ἐφτώχυνε, μὲ τό νά μήν ἐγόριζε κανένας νά τόν ἰδῆ, καί ἀπέθανε ἀπό τήν πεῖνα· ὁμοίως καί ὁ πρῶτος Γερμανός ὅμως αὐτά τά ἔθνη ἐγνώρισαν τέλος πάντων τήν τύφλωσή τους, καί θαυμάζουν ἐκείνους ὁποῦ ἐκαταφρόνεσαν οἱ προπάτορές τους, καί τούς ἐκθειάζουν διά τήν ὀξύνοιά τους, καί τούς ἐμιμήθηκαν καί τούς στήνουν κολοσσοὺς εἰς τά φιλολογικά τους θιέλία· διά τ' τοὺς ἀνοῖξαν τά μάτια, καί τούς ἐθειέζαν δρόμο ὁμαλό καί σύντομο διά νά προκόψουν· ἀυή ἐμεῖς οἱ ἀπόγονοι, τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ὁποίων καυχούμεθα πῶς ἐκληρονομήσαμεν τό πνεῦμα, νά εἰμασθε χειρότεροι ἀπό τούς Κελτοὺς καί Τεύτονας, δὲν εἶναι ἐντροπή μας; Ἀς τό στοχασθῆ καθένας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ — ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

ΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΠΩ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 6)

κινηθήκανε, εἴχανε ἀχνοὺς καί χαρές καί λύπες. Ὁ χαραχτήρας τοῦ καθ' ἑνός ξεχώριζε ἀλάτελα κι ὅλα μαζί κινήθηκαν μὲ μιά ἑνότητα ἀφάστση. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ κομματιοῦ ὁλόκληρου εἶχε συνέπεια μὲ τόν ἑαυτό της ἀπόλυτη. Ἄν θέλαμε νά τήν κρίνουμε μπορεῖ νά σταματοῦσαμε σέ κάποια σημεῖα της. Καί ἰδίως στήν ἀπαίτησῃ ἑνός κλασικιστοῦ δοσίματος πού γομίζουμε ὅτι ἀπαιτεῖ ἡ μαθηματική ἀρχιτεκτονική τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Τό ἠθογραφικό, ὅς τό ὧν, πού αἰσθανόμασουε ὅτι σχεδιάζεται σιωπηρά τόν ἀνθρωπο τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας ἴσως νά μήν ταιριάζει στά σύμβολα πού στήνει ἡ ἀρχαίος τραγικός στή σκηνή. Ἀλλά ξέρουμε πῶς τό κίνημα τῆς ἱστορίας στή Γαλλία ἤταν μιά προσπάθεια νά σπάσουν οἱ κενές φόρμες τῆς ψευτοκλασσικῆς ἀπαγγελίας, πού μᾶς παράδωσε ἡ τέχνη ἐδῶ καί τριάντα χρόνια· καί τό φυσικότερο ἐκίνημα πρός τήν ἀλήθεια πού εἶναι ἡ βάση ἀσθε σοβαρῆς ἐκθέλεως τῆς τέχνης καί ἡ βάση τῆς προσπάθειας γιά τήν ἀναγέννησή της, εἶναι ἡ ἐπιστροφή στήν ἀλήθειη τῆς ζωῆ. Κι' ὅταν ἡ ἐπιστροφή αὐτή γίνεται στή ζωῆ τήν ἀλήθειή κι' ὄχι στό φανιδνεο τῆς ζωῆς (κακὸς ναυτουραλισμός), τότε εἶνε ἀλήθιά τό θεμέλιωμα ἑνός ξεκινήματος γιά τή μελλοντική μορφοπλήση καί τή ὠμιουργία πραγματικῆς τέχνης. Ὅταν λοιπόν ὁ Κοπῶ μπόρεσε νά τόν δῆ, καί ἀπέθανε ἀπό τήν πεῖνα· ὁμοίως καί ὁ πρῶτος Γερμανός ὅμως αὐτά τά ἔθνη ἐγνώρισαν τέλος πάντων τήν τύφλωσή τους, καί θαυμάζουν ἐκείνους ὁποῦ ἐκαταφρόνεσαν οἱ προπάτορές τους, καί τούς ἐκθειάζουν διά τήν ὀξύνοιά τους, καί τούς ἐμιμήθηκαν καί τούς στήνουν κολοσσοὺς εἰς τά φιλολογικά τους θιέλία· διά τ' τοὺς ἀνοῖξαν τά μάτια, καί τούς ἐθειέζαν δρόμο ὁμαλό καί σύντομο διά νά προκόψουν· ἀυή ἐμεῖς οἱ ἀπόγονοι, τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ὁποίων καυχούμεθα πῶς ἐκληρονομήσαμεν τό πνεῦμα, νά εἰμασθε χειρότεροι ἀπό τούς Κελτοὺς καί Τεύτονας, δὲν εἶναι ἐντροπή μας; Ἀς τό στοχασθῆ καθένας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ ΟΠΤΑΣΙΑ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΗ ΣΟΛΩΜΟΥ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ)

Ναί, εἶταν ὁ Δάμων ποῦπαιζε τό πιάνο. Εἶχα κυριευτεῖ ἀπ' τή μουσική ποδθγαίνα ἀπ' τά χλωμά του δάχτυλα, κι' ἀπ' τό ἀγαπημένο προῳλί ποῦ διαγραφόταν στό ἀκοτεινό φόντο. Μὰ δὲν εἶχε ὁ Δάμων ἀνοιγμένα τά μπράτσα στή ράχη τοῦ καναπέ. Εἶταν ἡ μητέρα τοῦ Δάμωνα, ντυμένη στά μαῦρα. Ἐκεῖνη μέ εἶχε κυρίεψει; Μά τά μάτια εἶταν τοῦ Δάμωνα, τά μαῦρα. Μά ὄχι, τά θιολετιά, μέ τά Μλάτων, μήτε ὁ Ἀριστοτέλης, μήτε ὅλλος τίνας ἔγραφε καθώς ἀμιλοῦσε τότε ὁ πολὺς ἀνθρωπος, διά νά στερεώσουν τή γνώμη τους, πῶς πρέπει καί καλά νά μῆ μιμοῦμαστε μας, νά τή στοχαζωμάσθε θάρβαρη, καί φοδούμασθε νά τή γράψωμεν καθώς θέλει ἡ φύση, ἀλλά νά τήν ἀνακατώνωμεν μὲ τήν ἑλληνική διά νά εἰμασθε ἐξ ἡμισείας θάρβαροι, καί νά μή θέλωμεν νά τή γράψωμεν καθώς πρέπει, διά νά εἰμασθε ἐντελῶς εὐγενεῖς, καθώς νομίζονται καί εἶναι ὅλα τά ἔθνη ὁποῦ μιλοῦν καί γράφουν τή γλῶσσα τους καθαρά κατά τή φύση καί τή χρῆση τῆς;

Πλὴν τούτο δὲν εἶναι νόσος μόνα τῶν Ρωμαίων· τό εἶχαν οἱ Φραντζέζοι ἔως εἰς τόν ἀπερασμένο αἰῶνα· τό εἶχαν οἱ Γερμανοί ἔως προγθές· ὁ πρῶτος Φραντζέζος ὁποῦ ἔκαμε γραμματική γή γλῶσσα του, τόσο ἐμισήθηκε ἀπό τούς σοφοὺς τοῦ καιροῦ του καί ἐπομένως καί ἀπό τούς κοινοὺς διά τήν πρόληψη ὁποῦ εἶχαν εἰς αὐτούς, τόσο λέγω ἐμισήθηκε, ἐπειδή ἐσχημάτισε τίς λέξες κατά τήν κοινή χρῆση, καί ὄχι κατα τή λατινική, ὡς ὁποῦ ἐφτώχυνε, μὲ τό νά μήν ἐγόριζε κανένας νά τόν ἰδῆ, καί ἀπέθανε ἀπό τήν πεῖνα· ὁμοίως καί ὁ πρῶτος Γερμανός ὅμως αὐτά τά ἔθνη ἐγνώρισαν τέλος πάντων τήν τύφλωσή τους, καί θαυμάζουν ἐκείνους ὁποῦ ἐκαταφρόνεσαν οἱ προπάτορές τους, καί τούς ἐκθειάζουν διά τήν ὀξύνοιά τους, καί τούς ἐμιμήθηκαν καί τούς στήνουν κολοσσοὺς εἰς τά φιλολογικά τους θιέλία· διά τ' τοὺς ἀνοῖξαν τά μάτια, καί τούς ἐθειέζαν δρόμο ὁμαλό καί σύντομο διά νά προκόψουν· ἀυή ἐμεῖς οἱ ἀπόγονοι, τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ὁποίων καυχούμεθα πῶς ἐκληρονομήσαμεν τό πνεῦμα, νά εἰμασθε χειρότεροι ἀπό τούς Κελτοὺς καί Τεύτονας, δὲν εἶναι ἐντροπή μας;

«Σᾶς ἔχω γίνει θάρρος», ἔλεγα στήν Κυρία Καλλέργη, ἐμά μοῦ εἶναι τό σπίτι σας τόσο συμπαθητικό..» Χαμογελοῦσα. «Καιρόμαστε κ' οἱ δυό νά σᾶς θλέπουμε», μοῦλεγε. «Πάρχόσαστε δσο πιό συχνά μπορεῖτε». Ἀναρωτιόμουν ἄν τόλεγε ἀπό εὐγένεια κι' ἀπό ἀγάπη γιά τό Δάμωνα, ἢ ἄν πραγματικά χαιρόταν που μ' ἔθλεπε. Προσπαθοῦσα νά καταλάθω ἀπ' τό θλέμμα τῆς κυρίεψε; Μά τά μάτια εἶταν τοῦ Δάμωνα, τά θολεμένα, τά θιολετιά, μέ τά μακρυά ματόκλαδα. Αὐτά ποῦ μέ κυττάζαν τώρα. Μά πῶς γενήκαν τέσσερα; Ἐμένα μοῦ ἤταν γνωστά μονάχα δυό. Ἐκείνα... Ἐκείνα...

«Εἶναι ἀκόμα κυριευμένος ἀπ τόν Χάϋντν», ἄκουσα τή φωνή τοῦ Δάμωνα.

«Μά καί ποιός θέν κυριεύεται σάν παίξεις ἐσύ, γλυκό μου ἀγόρι», εἶπε μιά ἄλλη φωνή. Μοῦ ἤταν γνωστή ἡ φωνή αὐτή. Τῆς εἶχα ἀκούσει καί προτήτερα. Τῆς μητέρας μου μιά φορά δέν ἤταν. Ἡ μητέρα δὲν ἔλεγε ποτέ «γλυκό μου ἀγόρι».

Πήδηξα στά πόδια μου μέ μεγάλη φόρα. Μοῦχε λυθεῖ τό μυοτήριο. Εἶταν ἡ κυρία Καλλέργη..., ἐκείνη ποῦ μ' ἄνοιξε τήν πόρτα..., ποῦ τῆς φίλησα τό χέρι..., ἡ μητέρα τοῦ Δάμωνα.

«Μέ συγχωρεῖς ποῦ δὲν σηκόθηκα σάν ἤρθες, μά τόξω γιά γρουσουζιά, νά σταματάω στή μέση ἕνα κομμάτι».

«Τί λές... τώρα..., ἀνάμεσα σέ φίλους...», θαρρῶ πῶς εἶπα.

«Πῶς σοῦ φαίνεται ἡ μαμά;» Κάτι τραύλισα.

«Μή τόν δίξεις σέ δύσκολη θέση», εἶπε κείνη, ἀνακατώνοντάς του τά κατσαρά. «Πῶς μπορεῖ νά πεῖ μπρστά μου πῶς μέ θρίσκει ἀπαίσια;» Εἶταν ἕνα ἀστεῖο, ἕνα φιλάρεσκο ἀστεῖο.

«Κάθε ἄλλο», ψέλλισα, κοκκινίζοντας.

Θυμήθηκα τή Βάννα. Ἡ Βάννα εἶχε σταθεῖ ὁ πρῶτος, ὁ μακροχρόνιος κι' ὁ μονιδικός ἔρωτας τῆς ζωῆς μου. Ξανθιά, εὐθυμη, καλοδεμένη. Τήν ἔφερνα καί τήν ξανάφερνα στό νοῦ μου ἀθέλητα, γιά μιά ἐπίμονη σύγκριση μέ τήν κυρία Καλλέργη. Μά τί τό κοινό εἶχανε; Ἡ μιά, ὁ παιδικός μου ἔρωτας κ' ἡ ἄλλη, ἡ μητέρα τοῦ Δάμωνα. Γιατί τά συγκρίνω;

Ὁ Δάμων δὲν εἶχε σηκωθεῖ ἀπ' τό σκαμνάκι του πιάνου. Ἐκεῖνη στεκόταν δίπλα του, μέ τό χέρι της πάνω μέσα στά μαλλιά του. Καί μίλοῦσε, μιλοῦσε, χωρίς νά φεύγει τό χαμόγελο ἀπ' τό στόμα της κ' ἡ λάμψη ἀπ' τά μάτια της. Ἐγώ κύτταζα κάτω. Πότε πότε ἀνέθαζα δειλά τό θλέμμα ἀπάνω της. Ἐξέταζα τόν ἄσπρο της λαιμό, τό πηγοῦνι της ποῦ κουνιόταν μέ τό μίλημα, τήν ὀρτα τοῦ μικροῦ αὐτιοῦ ποῦ ξεπρόθελνε κάτω ἀπ' τά μαλλιά, μέ τή μικρή, ἀχεθόν ἀόρατη τρυπίτσα. Κάποτε, μέ φόβο πῶς μέ κυττάζει ὁ Δάμων, τραθοῦσα γρήγορα τή ματιά μου καί τήν κάρφωνα στήν πρτοσωπίδα τοῦ Μπετόθεν. Ὅχι, ὁ Δάμων δὲν εἶχε κυττάξει. Ἐκεῖνη μέ εἶχε νοιώσε καί χαμογελοῦσε εὐχαριστημένα. Μά, τί κάθουμαι καί λέω...

Μιά μικρή, θραχνή φωνή ἀκούστηκε ἀπό μέσα: «Γιολάντα!» Κι' ἀμέσως πιό ψιλή, πιό παρακαλεστική, σά μικροῦ παιδιοῦ: «Γιολάντα!»

Τά μάτια τῆς κυρίας Καλλέργη ξεραν νά τόν παρακολουθήσουν

Η ΣΕΛΙΔΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Γράμμα στό Νικηφόρο Βρεττάκο

Φίλε,

Ποιώθω άκόμα μέσα μου ανάλυφη τήν αίσθηση πού μούκανε τό έξαιρετικό «γράμμα» σας, πού δέν άπευθυνόταν σέ μένα κι' δμως τό χάρηκα σά δικό μου, καθώς γράφτηκε γιά δλους μας. Πολλά πράγματα μ' έβαλε νά σκεφτώ. Στήν άρχή τρόμαξε λίγο, καθώς μού φτάνει νά κηρύχνετε μέ θέρμη τόν άσκητισμό, τη Βουδδικήν άπομόνωση στό σκοτέδι τοῦ εἶναι μας καί διάστημα νά προχωρήσω γιά νά δώ πού θά βρίσκατε τή λύτρση πού θά δικαίωνε ἴσως τή μόνωση. Σταμάτησα στή φράση: «Ν' άρνηθοῦμε τόν ἔξω κόσμο σά διαμαρτυρία γιά τόν ἄνθρωπο — πλησίον μας καί τόν ἄνθρωπο — ἑαυτό μας». Κι' εἶπα: ὄχι! Τήν ἔσναδιάβασα μά δέ μ' ἔπεισε. Ὕστερα τή συμπλήρωσα, τήν προέχτεινα, τήν ἀλλοίωσα τόσο διάζωστα στό σχῆμα τῆς τή δικιά μου ψυχή, πού συμφιλιωθήκαμε καί προχώρησα. "Ὄχι ν' ἀρνηθοῦμε τόν ἔξω κόσμο σά διαμαρτυρία καί νά κλειστοῦμε στόν μέσα σά σωτηρία. Αὐτό μοῦ φαίνεται σάν ἕνα εἶδος ψυχικῆς ἀναντρείας.

Ὁ ἔξω κόσμος τώρα, εἶναι ἴσως χειρότερος ἀπό πάντα. Κόκκινες ἀστραπές φωτίζουνε τή θοελλώδική μας Νύχτα, δείχνοντας πτώματα πνιγμένων κι' ἐρημικά τοπία καταστροφῆς. Παγήβυλα δέντρα, πού οἱ κορφές τους ἀνέμιζαν στόν ἥλιο πνίγουνται στίς λάσπες. Κι' δμως πιό πέρα ἀπ' τό πεδίο τῆς δρασής μας πού στένεψε ἀπελπιστικά, καθώς μπῆκαν μπρός οἱ τεράστιοι ὄγκοι τῶν ἐπίκαιρων γεγονότων, οἱ νέοι δρόμοι τῆς "Ανοιξης γελοῦνε καί διασχίζουν, λυτρωμένοι ἀπ' τή θύμηση, τούς κάμπους πού ἀνθίζουν, ὅστερα ἀπό μιάν ἐξαίσια μυστική θλάστηση. Κ' οἱ θλασσες πού ἑνίνουνε τούς ἀνθρώπους πλημμυρᾶνε ἀπό φῶς. Τήν Λόγγη οἱ θράχοι ἀνθίζουν πάνω στούς λόφους, μέσ' στό χρυσό θλέμμα τοῦ ἥλιου — ἄγρια κόκκινα λουλούδια τῆς ἐρημιᾶς.

Πρέπει λοιπόν ν' ἀρνηθοῦμε αὐτό τόν κόσμο πού εἶναι τόσο ὡραῖος γιά δλα τά ὄντα τῆς πλάσης, καί πού μπορεῖ νά γίνει τό ἴδιο ὡραῖος καί γιά μᾶς ἄν τό θελήσουμε:.. "Ὀχ. θέβαια. Τώρα, πιότερο ἀπό πάντα, ἡ ἔλξη τῆς Γῆς εἶναι ἀκαταμάχητη καί τό πανάρχαια μυστικά της μπαίνουνε μπρός μας σέ κάθε θῆμα, κι' ἀπαιτοῦνε τόν ἤρωα λύτη, νά τά νοιώσει, μέ τήν ὁπομονή καί τίς γυροβολιές τοῦ μυαλοῦ, ἢ μέ τό σπαθί τῆς καρδιᾶς.

Δέν πρέπει ν' ἀρνηθοῦμε τόν κόσμο μας, πρέπει νά τόν ἀλλάξουμε, κι' ἀν αὐτό εἶναι δύσκολο πολύ, εἶναι γι' αὐτό κι' ὡραῖο πολύ. Αὐτό δέ μπορεῖ παρά νάναι τό ἔργο τῆς νενιᾶς μας, πού σάν ὅλες κεῖνες τίς ἔγκφριστές ὑπάρξεις πού προεικίστηκαν μέ τά σπέρματα τῆς δημιουργίας. Ἐχει μέσα της. π ο λ ὺ δ ρ ᾶ μ α κ α ὶ π ο λ ὺ μ ε λ ἐ ο. "Ὅλες οἱ καταγτήσεις τῆς ἀνθρωπότητας καί κύρια στόν ἀγῶνα γιά τήν ἐξασφάλιση ζωῆς ἀντιξέιας στόν ἀνθρωπο γίνηκαν ἀπ' τούς νέους πού π ό θ η σ α ν κ α ὶ θ ἐ λ η σ α ν.

Τά πεπρωμένα τῆς γενιᾶς μας,

«...ποσεχτείνουνται σ' ἄπειρο
κι' ἀνταιμόνουνε κεῖ πέρα
πού ἀγκαλιάζουνται καί φιλιοῦνται
τ' ὡραῖο μέ τό καλό...»

Παλαίβουμε καί μεῖς, εἴν' ἀλήθεια, ὥρες - ὥρες, μέ τόν πιό μεγάλο ἐντρό τῆς δημιουργίας, τήν ἀμφιβολία. Συντελοῦνε σ' αὐτό οἱ ἀνθοωποκτόνες κραυγές ἀπογοήτεψης καί πικρίας, ἀνθρωποκτόνες, περισσότερο κι' ἀπό τά πολυθόλα κι' ἀπ' τόν ἑνάεριο θάνατο. Κι' ὅστερα κοιθαλοῦμε ὁτά πόδια μας τήν κληρονομιά τόσων αἰώνων σκοταδιοῦ.

Ξέρουμε πώς τό δράμα τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὅπως μπροσοῦμε νά ὀνομάσουμε τίς τραγικές περιπέτειες τῆς ἀνθρωπότητας σ' αὐτά τά σαράντα χρόνια, ὀφείλονται ἀτό ὅτι:

«...οἱ καρδιές μας προχώρησαν πιό γρήγορα ἀπ' τή Ζωή
πού δέν πρόφτασε ν' ἁρμονίσει
τά θήματά της μέ τούς παλμοὺς μας...»

Καί μιά πού οἱ ἀνθρώπινες καοδιές, δέν πισωδρομοῦνε ποτές, πρέπει ν' ἀναγκάσουμε τή Ζωή νά προχωρήσει!..

Τό μολυσμένο μαῦρο αἷμα, πού κυλάει ἀργά οτίς φλέβες της, θά περάσει ἀπ' τήν παγκόσμια καρδιά Σας, κι' αὐτή μέ τούς ζεστούς της παλμοὺς, θά τό στείλει κόκκινο καί καθθριο καί δυνατό, νά δώσει ζωή κ' ἑρμή σ' ἀρρωστεμένο κορμί τῆς ἀνθρωπότητας. Κ' ἴσως στό μόχτο τῆς κάθαρσης ματώσει λίγο αὐτή ἡ καρδιά. Ναί, ἄρχισε κι' ὅλας νά ματώνει ὀδυνηρά!

Τώρα συμφιλιωμένοι ἄς προχωρήσουμε παρακάτω : «...Ἔτσι ἀναγκαστικά θά περπατήσει κανείς μέσα στόν ἑαυτό του καί διά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ὀγεῖ χωρίς νά τό καταλάβει στό σύμπαν...» Τά χάρηκα πολύ αὐτά τά λόγια σας καί τά παρακάτω, γ'ατί ἔχουνε μέσα τους πολύ ἀπ' τήν πίστη μου κι' ἀπ' τίς ἐλπίδες μου.

Βέβαια, κάθε κατάχτηση πρέπει ν' ἀρχίζει ἀπ' τόν ἑαυτό μας, κάθε ἐκκίνημα ἀπό κεῖ ν' ἀρχίζει, μά νά προχωρεῖ καί νά μή μένει μόνο σ' αὐτόν καί μόνο γι' αὐτόν. Εἴν' ἀκόμα ἀλήθεια, πώς νικητές ἢ νικημένοι, θά ξαναγυρίσουμε πάντα στόν ἑαυτό μας, αὐτή τήν αἰώνια ἀφετηρία καί τό αἰώνιο τέρμα μας. Ἀπό μᾶς ἐξαρτᾶται νά φροῦμε στό γυρισμό μιάς Πηνελόπη, μέ τό εὐγενίκό πηγοῦνι τῆς προσμονῆς ἀκουμπισμένο στά θολά τζάμια τῆς ψυχῆς, ἢ μιά Κλυταιμνήστρη, ἢ ἕνα νεκρό.

Γ' αὐτό πρέπει νά ξεκινοῦμε ἀπό ἕνα σπίτι γερό καί ζεστό. Ἀπό μιά καρδιά γιομάτη πίστη κι' ἀνάπη.

"Ενας καλλιτέχνης, στό στάδιο τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ταλέντου του κι' ἴσως αὐτό θά πρέπει νά θαστάει ὅσο κ' ἡ ζωή του — ἔχει ἀνάγκη τόσο ἀπό μοναξιά καί περισυλλογή, ὅσο κι' ἀπό δράση, κι' ἀπό συμμετοχή στή ζωή τοῦ δρόμου ποῦ σφύζει.

Δέν εἶναι ἀντίφαση αὐτό. κι' οὔτε πρέπει νά μᾶς τρομάζει. "Αν διαλέγαμε δέκα ἀπ' τούς πιό μεγάλους δημιουργούς, θά θλέπαμε πώς δλοι τους, θάγανε θρεῖ ἕναν τρόπο σύνθεσης αὐτῶν τῶν δυό ψυχικῶν ἀναγκῶν τέτοιον ποῦ θ' ἀποτελοῦσε τήν ἴδια τή θάση τοῦ ἔργου τους. Καί νά ποιός μοῦ φαίνεται πώς εἶναι ὁ λόγος : Μόνον μας. Μ' ὅλοι ἐμεῖς τοῦ ζοῦμε γιά τή δημιουργία — εἰμαστε μεγάλοι. Ἡ συντροφιά τῶν ἀνθρώπων μᾶς ἐκμηδενίζει. Κι' ἄμως τούς πλησιάζουμε γιατί μᾶς χρειάζουνται, γιατί μόνο σ' αὐτούς θά ἀρθοῦμε τήν πραγματική σίγουρη ἀναγνώριση. Κι' ἔται σ' ἕνα ἔργο ἀληθινῆς τέχνης, αἰσθανόμαστε τήν παρουσία καί τῶν δυό θασικῶν τούτων αἰσθημάτων τοῦ ἔργάτη τον. Τό Ναρκισσικό καμάρωμα καί τήν κρυφή γνωστ τοῦ μοναχικοῦ μεγάλου ἔντρό τῆς δημιουργίας, τήν ἀμφιθολία. Συντελοῦνε σ' αὐτό οἱ ἀνθοωποκτόνες κραυγές ἀπογοήτεψης τῆν ἐπιρροῆ τέτοιου εἴδους ἐκθέσεων, στήν αἰσθητική ἀγωγή τῶν παιδιῶν καί γενικά στή βοήθειά της, γιά νά σχηματιστεῖ αἰσθητικό κριτήριο στό λαό. Πόση πειθαρχία μπορεῖ νά μάθει τό παιδί, ἀπό τή συνήθεια τῆς ὁλοκληρωμένης ἐργασίας, ἑνός σχεδίου, ἑνός καλλιτεχνήματος. Διαμορφώνεται σιγά σιγά ὁ χαρακτῆρας του, καί ἀπό στήν καλλιτεχνική τάξη, μαθαίνει τήν ἰδέα τῆς ὑποταγῆς ὄχι μόνο στό νόμο τῆς ἐργασίας, μά καί στήν ἀνώτερη ἀντίληψη τῆς ζωῆς ποῦ βγαίνει ἀπό τό νόμο τοῦ ὡραίου καί τῆς καλλιτεχνικῆς τάξης.

Δ. Ζ. ΠΟΥΛΙΑΝΟΣ

"Ενας νέος ποιητής

(Πρίν ἀπό λίγες μέρες πέθανε στήν Πάρνηθα, ὅπου νοσηλευόταν, πάσχοντας ἀπό στηθικήν ἀρρώστεια, ὁ νέος ποιητής "Αντώνης Α. Βαλασμίδης, σέ ἡλικία μόλις εἰκοσιπέντε χρόνων. Ὁ Βαλσαμίδης, ποῦ ποιήματά του ἔχουν δημοσιευτεῖ στά «Νεοελληνικά Γράμματα», καθώς καί σ' ὅλα σχεδόν τά σύγχρονα λογοτεχνικά περιοδικά, μέ τ' ὄνομά του καί μέ τό ψευδώνυμο «Θέμος Στεργιανός», ἦταν ἕνας ἀξιόλογος νέος ποιητής, μέ θαθύ ἀνθρωπισμό, καί μιά λεπτήν εὐαισθησία, ποῦ ἀσφαλῶς θά εἶχε μιά λαμπρή ἐξέλιξη, ἄν ὁ θάνατος δέν τόν ἔπαιρνε τόσο νωρίς. Παρακάτω δημοσιεύουμε, σάν πνευματικό του μνημόσυνο, λίγα ποιήματά του, ποῦ μᾶς τά εἶχε στείλει λίγες μέρες μόλις πρίν πεθάνει, στίς 17 τοῦ Μάη).

ΧΑΡΑ

Καλωσυνάτη ἀνάτειλες, αὐγή.
Στοῦ φτωχικοῦ μου περβολιοῦ τή χαμωγή
μοσκοβολᾶει βασιλικό καί δυόσμο.
Γιατρέφτηκε στά στήθεια μου ἡ πληγή
καί — σά νά μή γεννήθηκα στή γῆ —
θαρῶ πώς ἤρθα τώρα ἀπ' ἄλλον κόσμο.

Γλυκαδερφὴ Χαρά, καλῶς νάρθεῖς.
Κι' ἄν φτάνεις τόσο ἀργά, μά θά μπορέσεις
στά πονεμένα στήθεια νά χωρέσεις.
Γλυκαδερφὴ χαρά, καλῶς νάρθεῖς.
Ἡ ἀντάρτισσά μου τὸ προστάζει Μοῖρα :
στά ζωϊκά μου μόρια ν' ἀπλωθεῖς
καί νά χυθεῖς στό Εἶναι μου ὡς πλημμύρα.

Τόσο καί τόσο σὲ περίμενα καιρό,
φαρδειά-πλατειά σοῦχα ἑτοιμάσει στράτα,
μά μονοπάτι διάλέξες στενὸ
καί δύσβατο ἀπ' τ' ἀγκάθια κι' ἀπ' τά βάτα.
Τώρα, μέ τό δικό μου δρόμο ὡς σμίγεις,
μή μέ γελάσεις πάλι καί μοῦ φύγεις.

Φιλία

ΣΤΟΝ ΤΑΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ

Φίλε ἡ καρδιά μου σφίχτηκε ἀπό μιά συγκίνηση λεπτή, δικές σου ἐχτές ποὺ διάβασα πεντέξη ἀράδες στό χαρτί.

Γιά τή φιλία μας ἔγραφες — σέ κάποιο λεύκωμα παλιό· πώς πρέπει πάντα νάμαστε στή σκέψη ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου. Θυμᾶμαι τά παιδιάτικα τά σφάλματά μας στό σκολειό, ποὺ δέν προσέχαμε ποτέ στά λόγια τοῦ δασκάλου.

Τοῦ κάκου ὅσα μᾶς ἔλεγε κι' ὅτι ἤθελε προστάξει — γι' αὐτό τό λόγο ἀπόμεινα κι' ἐγώ στήν ἴδια τάξη —. Ἐσύ νά φκιάνεις ζωγραφιές καί σχέδια σ' ἕνα φύλλο καί νά σκαλίζω ἐγώ μικρά καρφίτα ἀπά στό ξύλο.

Δεκάξη χρόνια πέρασαν τοῦ τετραδίου ἕνα φτηνό χαρτί μ' ἔκανε ξέχωρη χαρά νά δοκιμάσω.
Σύ ἔχεις κάποιο ἐπάγγελμα καλό κι' ἀνθρωπινό, μά ἐμένα ἀσπρίσαν τά μαλλιά μου ἀκόμα πρὶν γεράσω.

Ἐπιτύμβιο σὲ ἀρχαία ἐταίρα

Διαβᾶτη ἄκου τά λόγια μου καί πέστα ὅπου θά πᾶς.
Δὲ μοῦ ταιριάζουν κλάματα σάν σ' ἐπιτάφιο θρῆνο.
Στό βοῦρκο μέσα ἄν ἄνθισα, μοσκοβολοῦσα κρίνο.
Διαβᾶτη ἄκου τά λόγια μου καί πέστα ὅπου θά πᾶς.

Φιδολογοῦσε ἡ μέση μου στίς ἀγκαλιές τῶν ἐραστῶν
κι' οἱ πιό τρανοί μέ γόρευαν—ἡ ἀγάπη μου εἶταν μέλι.
Ἄν τό κορμί μου ἔαπλωσα τό ἡδονικό κ' εὐλύγιστο
πά σὲ κρεββάτια ἀρχοντικά — τοῦ ἐρωτισμοῦ κυψέλη —
μά στοὺς φτωχοὺς ἐμοίρασα τῆς δούλεψής μου τὸ μιστό.
Στὴν τρέλλα καί στὴν ἡδονὴ συνήθισα νά ὀδεύω
καί χρήματα δὲν πόθησα : παρά νά τά ξοδεύω.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗΣ

"ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ :
Γιά ἕνα χρόνο Δρχ. 190
Γιά ἕξη μῆνες » 100
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
Γιά ἕνα χρόνο Λίρα 1

Ὑπεύθυνος Διευθυντής
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Σαμάρα 6.

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Σ. ΣΩΤ. ΑΔΑΜΑΚΟΣ
(Μόραν 3)

Γιά τά περιεχόμενα τῶν διαφημίσεων τά «Ν. Γ.» δέν ἔχουν καμμιά εὐθύνη.

Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ ὄχι, δέν ἐπιστρέφονται.

Κάθε ἔμβασμα πρὸς τὸ περιοδικὸ ν' ἀπευθύνεται στὸν κ. Ἀντώνιον Νικολόπουλον.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

— Μιὰ ἐπιτυχία "Ἑλληνα ἠθοποιοῦ στὸ Γαλλικὸ θέατρο

Ὁ γνωστός ἠθοποιός τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς κ. Γιώργος Βιτσώρος, ποὺ ἀπὸ καιρὸ βρίσκεται στὸ Παρίσι, ἔπαιξε μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία στὸ μουσικὸ δράμα «Μαρὶ-Ζὰν» τὸν Ντεναρὶ καὶ Μαλλιάν, ποὺ, ἔπειτα ἀπὸ διακοσιανὴ τοῦ Ζὰν Ἀνοῦγ ἀνέβασε τὸ «Ἰδεατρὸ νὲξ "Αρ», μὲ σκηνοθεσία τοῦ Ἀντρὲ Μπαρσάκ.

Ἀναδημοσιεύοῦμε μερικὲς κρίσεις χαρακτηριστικὲς γιὰ τὸ παίξιμο τοῦ Ἕλληνα ἠθοποιοῦ: Ὁ θεατρικὸς κριτικὸς τῆς ἐφημερίδας «Φίγιαρὸ» γράφει : «Ὁ-ραδιόργος Ἀππιάνι (Γιώργος Βιτσώρης) μᾶς φάνηκε καλοδεχλμένος στὸν ρόλο τοῦ». Ὁ κριτικὸς τοῦ «Παρὶ Σοὶρ» Τ. Σ. Γκρός: «Τὸν ρόλο τοῦ ραδιοόργου γιατροῦ, ἀνθρώπου ἱκανοῦ γιὰ ὅλα, τὸν ἔδωσε ὁ κ. Γιώργος Βιτσώρης μὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ νότα». Ὁ κριτικὸς τῆς «Ἐκὸ νὲ Παρὶ» Ζὰν Μπαρὰρ: «Ὁ κ. Γιώργος Βιτσώρης ἔπαιξε τὸν ρόλο τοῦ ραδιόοργου μὲ μιὰ καταπληκτικὴ δύναμη».

Στὸ ἔργο αὐτὸ ἔπαιξαν οἱ παρακάτω Γάλλοι ἠθοποιοί: ἡ Ταρὲζ Βαλενσὲν, ἡ Νὲνεν Μπός, ὁ Ρολὲ Μπλὲν, ὁ Ρεζὲλιν κ' ὁ Μαρσὲλ Περὲς. Στὴ σελ. 7 ἀναδημοσιεύοῦμε ἀπὸ τὴ "Φρὲνς Μαγὶζὲν" μιὰ σκηνὴ ἀπὸ τὸ ἔργο.

— Ἐπανόληψη ρεσιτάλ

Ἀβριο Κυριακὴ καὶ ὥραν 11 π. μ. ἐπαναλαμβάνεται στὸ θέατρο «Ρέξ» τὸ ρεσιτάλ χοροῦ τοῦ κ. Κλάρκ Νίκολς καὶ Ντόρας Βλαστοῦ, μὲ σύμπραξη τῆς θεοκοινίδας "Ηρώς Σιομάνη καὶ μὲ τιμὲς λαϊκές. Στὸ πλούσιο πρόγραμμα τοῦ ρεσιτάλ αὐτοῦ, ποὺ θὰ γίνει μὲ συνοδεία πιάνου ἀπὸ τὴν κ. Ἐλ. Δ. Πάτνο, περιλαμβάνονται συνθέσεις Ρεζέλ, Σοῦμαν, Ντεμπουσσὶ, Σοπέν, Ραχμανίνωφ, Ντοομιτρέσκου, Δεμότωφ, Σατιέ, Σάουερ κ' ἄ.

— Περιοδικά

Στὴν «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ» τῆς 25 Μαΐου, δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Λογοτεχνία καὶ πατριωτισμὸς» τοῦ κ. Μ. Νικολαΐδη, ἄλλο τοῦ κ. Νικολέοντα Δαπαβίλιστη, μὲ τὸν τίτλο «"Ανθρωποι ἐρίνυδες κι' ὑπερφανοι», ὁπὸ δημοσιεύτηκε τὸν πολεμικὸ τοῦ καταστροφεῖς τῆς "Ανθρωπότητας καὶ τοὺς δημιουργοὺς κάθε πολιτισμοῦ, τὸν ποιητὴ, τὸν φιλόσοφο καὶ τὸν ἐπιστήμονα, μελέτη τοῦ κ. Ν. Κλ. Δανίτη γιὰ δυὸ ἐξωχριστοὺς Κύπριους ποιητές, τὸν Βασίλη Μιχαηλίδη καὶ τὸν Δημήτριο Λιπέρτη, ποιήματα τῶν κ. Κ. Καρδάτζο, Τέλλου "Αγρα, Κοῦλη "Αλέπη, Κώστα Θεοσαλίδη, Μαρ. Φαλαντζῆ καὶ Φένης Κ., μελέτη τοῦ κ. Γ. Καλαμιωτοῦ γιὰ τὴ «Ὑμνη ποίηση» τοῦ κ. Π. Πασβάλιση, ὅπου ἐξετάζεται καὶ τὸ θέμα τῆς παρόδοσης καὶ τοῦ ποιήματος, ἄρθρο τοῦ κ. Παῦλου Φλῶρου γιὰ τὴ σύγχρονη δραματικὴ τέχνη στὴ Γερμανία, βιβλιογραφία τοῦ κ. Μαν. Λουντέμη, πλούσιο κριτικὸ σημείωμα τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου γιὰ τὸ «ἔφος καὶ τὶς ἰδιοφυΐες τοῦ», κριτικὴ τοῦ κ. Γιάννη Χατζίνη γιὰ τὰ βιβλία «Κραυγὲς τῆς Μυρτιώτισσας, ὅπου ... τὰ ἐφαπάσματα τοῦ ἐρωτικοῦ πόνου, τῆς νοσταλγίας, τῆς ἐλπίδας ἢ τῆς ἀπογοήτευσης, ἔχουν κάποτε μιὰ λυρικὴ φιλότητα ποὺ μᾶς ἀραδζει ἀμέσως ἀπ' τὴν καρδιά...», «Ἔνας ἐρωτας» τοῦ κ. Ν. Πετμεζᾶ—Λάβρα, ποὺ «... μᾶς ἀποκαλύπτεται σὰν ἕνας ἀπαιτιοδόξος ποὺ ἀγωνίζεται μάταια νὰ πείσει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴν ξιοοχία τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν εὐτυχία, γιὰ τὴ δικαιοσύνη, θέτε κι' ἀνθρώπινη καὶ κατωλήγει στὴ μεταφυσικὴ παρηγοριά...», «Ἐμάθετε τα;...» τοῦ κ. Γ. Μαχάιτη (Κωφρεττάχη), ποὺ «... τέτοια βιβλία μᾶς δείχνουν πόσο πλούσιο ζιτικὸ μποροῦν νὰ προσφέρουν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας σὲ ὅποιον ἔχει τὸ ἀρωμάγο νὰ δοῦλέψει, κι' ἀνάμη πόσες ἐκφράσεις τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, πόσες ἱδιοτυπίες τῆς κινδυνεύουν νὰ χαθοῦν ἀπὸ ἔλλειψη τέτοιων μελετητῶν καὶ συγγραφέων...» καὶ «Κύκλοι» τοῦ κ. Κ. Β. Πιράδογου, ποὺ «... ἐρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσει προσάπτων μιὰ θαυμαστὴ ἱκανότητα διεισδύσεως καὶ ἀναλύσεως, ποὺ τὴν ἔχει ἀναπτυγμένη ὁσο ἴσως κανένας ἕλλος ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς τῆς λογοσεχνίας μας καὶ ποὺ τὸν βοηθάει νὰ ὁλοκληρώνει μὲ εὐχέρεια μορφὲς καὶ ἰδέες...», ἄλλη κριτικὴ τοῦ κ. Θ. Θεσπρωτοῦ γιὰ τὸ βιβλίο «Ἡ πρώτη ἀνάγνωση στὸ νέο σχολεῖο» τοῦ κ. "Ηλία Ζερρῶτση, ποὺ «...βεβαιλόνει πλάνες, κάνει γόνιμους συνδυασμοὺς καὶ δίνει πρωτοφανεῖ σημασία στὶς λέξεις, χωρὶς νὰ ξεφεύγει στὶς γνωστὲς ὑπερβολὲς τῶν ἄλλων ἐδῶν τοῦ παλιοῦ σχολειοῦ μὲ τὶς «πρότυπες» καὶ «ὑποδειγματικὲς» λέξεις...», ἄρθρο τῆς κ. Σοφ. Μαυροειδῆ Παπαδάκη γιὰ τὸν ἔρχομό τοῦ Κοπῶ στὴν "Αθήνα, κριτικὴ σημείωμα τοῦ κ. Ρῶμ. Σπυραλᾶ γιὰ τὸ ἔργο «Ἀναπάδες» τοῦ "Ανδρέα Κάλλου, ποὺ παίχτηκε στὶς 18 τοῦ Μάη στὸ θέατρο τοῦ. "Αρχαείου τοῦ Ψυχικοῦ, βιβλιογραφικὸ δελτίο τοῦ μηνοῦ, συνταγμένο ἀπὸ τὸν κ. Γ. Φουσάρα, διάφορα φιλολογικὰ σημειώματα, κλπ.

— Μουσικοφιλολογικὴ προεσπερίδα

Ὑπενθυμίζουμε στοὺς ἀναγνώστες μας τὴν μουσικοφιλολογικὴ προεσπερίδα τῆς ἐρχόμενης Τετάρτης, 7 μ. μ. μ. στὸ θέατρο «Ὀλύμπια».

Δυὸ διακόσιοι νέοι καλλιτέχνες, ἡ Δίς Μάγη Σκυταμοῦρη—ἀπαγγέλλει—καὶ ὁ κ. Θωμᾶς Λαλαούνης — πιάνο — θὰ ἐφαρμόσουν σ' ἕνα ἐκλεκτὸ πρόγραμμα ποὺ παρελλείπει δημοτικὴ ποίηση, ποιήματα Σκίπη, Πατρικίου—Πακοῦλη, Μαυροειδῆ—Παπαδάκη, Μόρρη, Τρωιλίρη, Μαλαπάνη, Πορφύρα, Σικελιανοῦ καὶ Σολομοῦ Χαΐνταν, Σταράκαι, Ραχμανίνωφ, Ντὲ Φάλλα, Καλομοῦρη καὶ Λαλαούνη.

— Διορθώσεις

Στὸ ἄρθρο τῆς κ. "Αλεξάνδρας Πλακωτάρη γιὰ τὸ «Διαλλέξεις τοῦ κ. Ἀφρανς Μπίνιον», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ προηγούμενο φύλλο, στὴ σελίδα 10, στήλη 2η, στίχος 13ος, ἡ φράση: «... καὶ κατάφερε νὰ δώσει στὸν "Ἰρλανδικὸ ἀγῶνα μιὰ τάση ἐκπολιτεστικὴ καὶ ὄχι π ο λ ι τ ι κ ή, ὅπως ἦταν ὡς τότε...», νὰ διαβαστεῖ σωστά: «... καὶ κατάφερε νὰ δώσει στὸν Ἰρλανδικὸ ἀγῶνα μιὰ τάση ἐκπολιτεστικὴ καὶ ὄχι π ο λ ι τ ι κ ή, ὅπως ἦταν ὡς τότε....» Ἐπίσης ἔγιναν μερικὰ λάθη καὶ στὰ ξένα ὀνόματα, ὅπως Ρ. Μπρούκ, καὶ ὄχι Μπρὰν, Ι. Β. Φλέκερ καὶ ὄχι Ι. Σ. Φλέκερ, κλπ.

— Ἡ κριτικὴ τοῦ θεάτρου

—Ἀπὸ ἔκτακτο ἐμπόδιο τοῦ θεατρικοῦ μας κριτικοῦ κ. Σωκράτη Καρανικοῦ, νὰ παρακολουθήσει τὴν παράσταση τοῦ "Ελληνικοῦ ἔργου «Ἄνθρωπος εἶμαι κι' ἐγώ», τοῦ κ. Ν. Τσικούρα, σχετικὴ κριτικὴ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ δημοσιεύσουμε στὸ ἐρχόμενο φύλλο.

— Μιὰ ἔκθεση

Τὴν περ. Πέμπτη ἔγιναν στὶς αἴθουσες τοῦ Ζαππείου τὰ ἐγκαίνια τῆς φετεινῆς Τῆς Χιουμοριστικῆς Ἐκθεσης τοῦ «Συνδέσμου Σκιτσογράφων». Ἡ ἔκθεση αὐτή, ποὺ συγκεντρώνει κάθε χρόνο τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλοτέχνων, θὰ μείνει ἀνοιχτή ὡς τὶς 30 Ἰουνίου.

— Νέα βιβλία

ΠΟΙΗΣΗ :

Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗ: «Ὧδὲς στὰ Ἑλληνικὰ τοπίκια, σχ. 8ο, σελ. 64.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: «Οἱ γκρεμάτσες τοῦ ἀνθρώπου», δεύτερη Ἔκδοση—τελειωτικὴ μορφή. σχ. 8ο, σελ. 104.

ΔΙΑΦΟΡΑ:

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Ἑλληνικοὶ δρίζοντες», σχ. 8ο, σελ. 328, δρ. 100.

Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΑΙΔΗ: «Ποιητὴς πάγων —ἕνα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Ἀχιλλέα Παράσχου», σχ. 8ο, σελ. 20.

— Ἀλληλογραφία

Τοῦς μῆνες Μάρτιο, Ἀπρίλιο καὶ Μάϊο γράφτηκαν κατιοῦρτοι συνδρομητὲς μας οἱ παρακάτω:

Νίκ. Παπαδόπουλος.— Ι. Κακαβούλιας. —Ἀθ. Ἀντωνιάδης.— Π. Τσογκαλίδης. Βασίλ. Παπαδόπουλος.— Ζωσιμαία ἐν Ἠπείρῳ Βιβλιοθήκη.— Μαρία Ταζέ.— Νίκη Κόρκα.— Δημ. Οἰκονομόπουλος.— Σοφία Ρουσάλη.—Ἀ Ἀνδ. Χατζάκης, Ἀθγιανοῦ. Γεώρ. Δημητρίου καὶ Γεώρ. Γιδόπτης, Ἀλεξάνδρειαν.— Ε. Τσινόνης, Σικάγον.

Ἐπίσης πληρώσαν τὶς συνδρομές τους οἱ ἑξῆς: Σχολικὸν Ταμεῖον Ν. Ζίγνης. 1) 1 40—11.— Βασίλ. Παπαδόπουλος. 13)4— 13)10) 40.— Πολύβ. Θεωπόπουλος 1)2— 1)8) 40.—Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη 1)4) 40— 41.— 1.Κακαβούλιας, 1)3)—1)6) 40.—Κ. Γιωσγούλας, 1)2—15)5) 40.— Αἰμ. Κολλαλίζης, 1)3)40 — 41.— Ζαχ. Πρίβολος, 1)2)40—41.— Ἀντ. Σπυρίδης 1)2 —1)8) 40.— Νικ. Σγίζας 1)8)39—1)2 40.— Ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ὸ ν.— Μ. Πετζῆς, 1)2)40—41. Ἀλ. Σαράτσης, 1)1—1)7) 40.— Ἀνδρ. Χατζάκης 1)4)40—41.

ΜΙΛΤΟΝ ΧΡΥΣΑΝΘΗΝ.— Τὸ διήγημα ποὺ μᾶς γράφτε δὲν ἔφτασε κοτὰ στὰ γραφεῖα μας. Ἐπομένως σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὸ ξαναστεῖλετε, βέβαιος πὼς θὰ πάρετε σύντομην ἀπάντηση.

ΑΧΑΤ-ΚΟΝ.— Δυστυχῶς, τέτοιες συνεργασίες δὲν δημοσιεύουμε στὰ «Ν. Γρ.». Ἡ δική σας, καλογραμμένη καὶ ἐνδιαφέρουσα, μᾶς κάνει νὰ περιμένουμε ἀκόμα καλύτερα πράγματα.

ΤΑΓΙΑΝ.— Τὸ διήγημα σας «Ἀγάμησις», γραμμένο σχεδὸν σὰ καθαρογράφτο, δὲν μποροῦμε νὰ τὸ δημοσιεύσουμε. Μὲ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, δὲν εἶναι καὶ ἐπιτυχημένο. Ἀρόρυγος ρομαντισμοῦ, περιττολογίες, γράψιμο πλαδαρὸ κ' ἀχρωματίστο —νὰ ποιὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικά του. Ἂν διαβάζατε ἀδόκιμος παζοτράγους, θὰ βρίσκατε πολὺ εὐκολα σὲ τί ὑστεραῖτε καὶ θὰ μπορούσατε νὰ γράψετε κάποιο καλύτερα.

Χ. ΠΑΝΑΖΟΠΛΟΥ.— Τὸ διήγημα σας «Πίσω ἀπ' τὸν τοῖχο» κλείνει κάποια συγκίνηση, μὰ εἶναι πολὺ πρόχειρα καὶ ἀπρόσεχτα γραμμένο. Σημειώσαμε πολλὰ λάθη ὀρθογραφικὰ καὶ συντακτικά, καθὼς ἐπίσης καὶ κάτι σαβάζη, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται, δείχνοντας στοιχειώδη ἄγνοια. Δηλαδὴ δὲν μπορεῖτε νὰ ξεχωρίσετε τὸ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4
ΤΗΛΕΦ. 30-297

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ, Περίοδος Β'
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 4
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 183

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΖΟΛΑ

Τοῦ Σαίν-Ζώρζ ντέ Μπουελιέ

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισα νὰ κάνω τὰ πρῶτα μου βήματα στὴ Λογοτεχνία, ἕνας ἄνθρωπος τραβοῦσε ὅλων τὰ βλέμματα : ὁ Ζολά. Πλησίαζε τὰ ἑξῆντα, τὴν ἡλικία δηλαδὴ ποὺ ἕνας συγγραφέας, ἔχοντας σχεδὸν συμπληρώσει τὸ ἔργο του, χαίρεται τὴ χαρὰ τῆς δόξας του.

Βρισκόμαστε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα. Ἀφοῦ ὁ Ζολὰ ξεθρόνισε τὸν Οὶγκώ, ἔβλεπε τώρα ὅτι ἦρθε ἡ ἀράδα του νὰ ὑποστεῖ τὶς ἐπιθέσεις τῆς νέας γενεᾶς: τῶν συμβολιστῶν. Αὐτὸ τὸν πλήγωνε. Καὶ σ' ἕνα λόγο του ποὺ ἐκφώνησε σὲ κάποιο δεῖπνο τῆς «Πένας» — μιᾶς δραστηριώτατης φιλολογικῆς ἐπιθεώρησης, στὴν ὁποία συνερνάζονταν ὁ Βερλαὶν καὶ ὁ Μαλλαρμέ — ἔδειξε ὅλη τὴν πίκρα του. «Τουλάχιστο, ἔλεγε, κάντε μας τὴν κηδεία ποὺ μᾶς ἀξίζει!» Ἤθελε νὰ πεῖ πὼς αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του, ἐξαιτίας τῆς συμβολῆς τους στὰ γράμματα, ἄξιζαν κάποιο σεβασμό.

Ἡ προτίμηση τῶν μαζῶν ἐξακολουθοῦσε νὰ γέρνει πρὸς τὸ μέρος του. Τὰ ἄρθρα του στὸν «Φιγκαρό» πληρώνονταν χίλια φράγκα τὸ καθένα, τιμή, γιὰ κεῖνον τὸν καιρό, ὑπερβολική. Μόλις ἐκδίδονταν τὰ μυριστορήματά του, μεταφράζονταν σὲ εἴκοσι διαφορετικὲς γλῶσσες —στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική. Ἔτσι στὴ στιγμὴ διακόσιες χιλιάδες φράγκα τοῦπεφταν στὴν τσέπη του— πάνω δηλαδὴ ἀπὸ ἕνα ἑκατομμύριο (φράγκα) σὲ χαρτί. Τοῦ χρειάζονταν, ὅμως, ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ ζήσει. Μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια ὁ Ζολά, ποὺ εἶχε στὴν ἀρχὴ πολὺ δυστυχήσει, περνοῦσε ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ ἐπαναστάτη συγγραφέα, μὲ ὅλες τὶς ἐλλείψεις καὶ τὰ δεινά, ἀλλὰ σύγχρονα καὶ μὲ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ποὺ ἔχει ὁ ρόλος αὐτός, στὴν κατάσταση τοῦ μεγαλοαστοῦ λογοτέχνη. Ἔχοντας μέγαρο στὸ Παρίσι, ἔπαυλη στὴν ἐξοχή, ἄπειρους ὑπηρέτες καὶ πολυτέλεια πολλή.

Ἦταν ὅμως, χαλκέντερος. Κάθε πρωὶ στρωνόταν στὴ δουλειά κι' ἔγραφε τὸ λιγώτερο 3—4 σελίδες. Μέσα σὲ λίγους μῆνες, τὸ βιβλίο ἦταν ἕτοιμο — τετρακόσιες ὡς πεντακόσιες σελίδες μέσα στὶς ὁποῖες χάρη στὴ μεγαλοφυΐα του, ξαναζοῦσε εἴτε μιὰ παριζιάνικη συνοικία, ὅπως στὸ «Χρῆμα», εἴτε μιὰ στιγμὴ τῆς ἱστορίας μας, ὅπως στὴν «Καταστροφή», εἴτε ἕνα κομμάτι τῆς γαλλίας, ὅπως στὴ «Γῆ». Μιὰ πελατεία στρατολογημένη ἀπὸ ὅλους τοὺς κύκλους, ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις ρχνόταν στὸ καινούργιο βιβλίο, μόλις ἔβγαινε κι' ἔκανε μιὰ τρομερὴ κατανάλωση. Τὰ «σώματα» ἐκτίθονταν σὲ βαβελικοὺς πύργους στὶς βιτρίνες τῶν βιβλιοπωλείων.

Στὰ 1896, ἐποχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ ἀναμνήσεις αὐτές, ὁ συμβολισμὸς θριάμβευε μὲ τὴν ἐμφάνιση, στὰ περιοδικὰ καὶ στὰ θέατρα, τῆς γενιᾶς τοῦ 1885. Οἱ νέοι αὐτοὶ δὲν ἦτανε πιὰ σκολειαρόπαιδα. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχανε περάσει τὰ τριάντα καὶ κάμποσοι ἀναφέρονταν σὰν μελλοντικὲς δόξες. Ὁ Βερλαὶν καὶ ὁ Στέφανος Μαλλαρμέ, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, ὑποδαύλιζαν τὸν φανατισμό τους. Δὲν ἔκρυβαν τὸ ὅτι ἔβλεπαν σ' αὐτοὺς τοὺς ὁδηγούς τους. Ὅσο περίεργη κι ἂν ὑπῆρξεν ἡ καριέρα αὐτῶνῶν, οἱ μαθητές τους τὴν θαροῦσαν σὰν θαυμαστὴ κι' ἔνωναν τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον στὴν ἴδια λατρεία. Ὁ Βερλαίν, ὡστόσο, κι' ὁ Μαλλαρμέ ἦταν ἄνθρωποι ἀνόμοιοι, τόσο στὴ ζωή, ὅσο καὶ στὰ ἔργα τους. Ἀλλὰ ὁ καθένας τους παρουσιαζόταν σὰν ἐλευθερωτὴς τῆς ποίησης. Μὲ τὸν Βερλαὶν τὸ πνεῦμα τῆς ἀνανέωσης ξανάδενε τὴν παράδοση — πνεῦμα ζωηρό, φτερωτό, αἰσθησιακό — καὶ μὲ τὸν Στέφανο Μαλλαρμὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναζήτησης. Ὁ ἕνας διάβηκε τὴ ζωὴ γιὰ νὰ τὴν τραγουδήσει, ὁ ἄλλος ἔβγαλε μιὰ ξεχωριστὴ τέχνη. Ἀλλὰ ἦταν, βέβαια, πολὺ νωρὶς γιὰ νὰ χαραχτεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ποιητὲς μιὰ γραμμὴ διαχωρισμοῦ. Εἶχαν συμπεριφερθεῖ σὰν φιλόσοφοι καὶ σὰν σοφοί. Εἶχαν ἀποκαλυφτεῖ σὰν προφῆτες καὶ προανάγγειλαν τὸ μέλλον. Καὶ γιὰ πολὺς συμβολιστὲς αὐτὸ μονάχα εἶχε σημασία.

Καθόμουνα τότε σ' ἕνα δρομάκο τοῦ Μπατινιόλ. Τὸ νεκροταφεῖο τῆς Μονμάρτρης ἤτανε δυὸ βήματα μακρυὰ ἀπὸ τὰ σπίτι μου. Τὸ βράδυ, σὰν ἄνοιγα τὸ παράθυρό μου κι' ἔκανε ζέστη, ἔρχονταν μέχρις ἐμένα φριχτὲς μυρουδιές. Ἀλλὰ δὲν ἔδινα προσοχή.

Εἶχα γράφει λίγα δοκίμια καὶ τὰ εἶχα συγκεντρώσει κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο : «Χειμώνας σκέψεων». Τὰ ἀφέρωνα στὸν Ζολά, μ' ἕναν πρόλογο, ποὺ τοῦ ἀπόδινα τὸν σεβασμὸ ποὺ τοῦπρεπε. Ἔστειλα ἕνα ἀντίτυπο αὐτοῦ τοῦ προλόγου στὸν Ἐμὶλ Μπὲρ, ποὺ εἶχε στὸν «Φιγκαρὸ» τὴ στήλη τῆς φιλολογικῆς ἀλληλογραφίας. Αὐτὸς τὸν δημοσίευσε. Στοὺς κύκλους τῶν συμβολιστῶν τὸ πρᾶνμα προκάλεσε θόρυβο. Καὶ ἡ διακοπὴ τῶν σγέσεων ἐπῆλθε. Ἀλλὰ μὲ τὸν Ζολὰ δὲν ἔγινε τίποτε. Οὔτε δυὸ λέξεις δὲν μοῦστειλε σ' ἕνα ἐπισκεπτήριο, ὅπως συνηθίζει νὰ γράφει ὁ καθένας σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν παίνεψε.

Ἕνα βράδυ τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ ἰδιου χρόνου (1896), κρατῶντας στὰ χέρια μου ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου μου, πήγαινα στὸ μέγαρο τοῦ Ζολά. Βρισκόταν στὸ νούμερο 21Β στὴν ὁδὸ Βρυξελλῶν. Εἶχε βρέξει φοβερὰ καὶ τὰ πεζοδρόμια ἤτανε γεμᾶτα λάσπες. Ἐγὼ ἤμουνα σὲ χειρότερα χάλια ὅταν ἔφτασα. Ἕνας ὑπηρέτης θέλησε νὰ μὲ σταματήσει, ἀλλὸ ἐγὼ δὲν ἐνογλήθηκα. Ἡ σημασία τῆς πράξης ποὺ πήγαινα νὰ ἐκτελέσω, νὰ πληροφορήσω, δηλαδή, τὸν συγγραφέα γιὰ τὰ αἰσθήματα ποὺ ἔτρεφαν γι' αὐτὸν οἱ νέοι, ἦταν γιὰ μένα τόσο μεγάλη, ὥστε δὲ μποροῦσε νὰ μὲ σταματήσουν οἱ μικολεπτομέρειες. Ἐπρόκειτο νὰ συνάψω συμμαγία μ' ἕναν μεγάλο μαχητή. Τώρα ἡ πνευματική μου ἐκείνη κατάσταση μὲ κάνει νὰ γελῶ.

Ὁ ὑπηρέτης πῆρε τὸ βιβλίο μου καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ περιμένω. Βρισκόμουνα σ' ἕνα πολυτελέστατο δωμάτιο. Μάρμαρα κι' ἀνάλματα χρωματιστὰ τὸ στόλιζαν. Μιὰ μεγαλόπρεπη σκάλα ξεκινοῦσε ἀπ' ἐκεῖ.

Μόλις εἶχα προφτάσει νὰ ρίξω μιὰ ματιὰ γύρω μου, κι' ὁ ὑπηρέτης ξαναφάνηκε, παρακαλῶντας με νὰ τὸν ἀκολουθήσω.

Ἀνέβηκα τὴ σκάλα ποὺ τὸσην ἐντύπωση μοῦ εἶχε κάνει κι' ἔφτασα σ' ἕνα δωμάτιο, τερχάτιο, τετράγωνο καὶ μὲ χρωματιστὰ τζάμια στὰ παράθυρα. Στοὺς τοίνους ἄφθονοι πίνακες κρέμονταν. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μοῦ τράβηξε τὴν προσοχή : ἦταν τὸ πορτραῖτο τοῦ ἴδιου τοῦ Ζολὰ σὲ ἡλικία εἴκοσι πέντε ἢ εἴκοσι ἕξη χρόνων, καμωμένο ἀπὸ τὸν Ἐδουάρδο Μανέ. Ὁ πίνακας αὐτὸς στολίζει σήμερα τὸ Μουσεῖο τοῦ Λοὶβρρυ.

Βρισκόμουνα τώρα μέσα στὸ γραφεῖο τοῦ Δασκάλου. Δειλία ἄρχισε νὰ μὲ κυριεύει. Ἔβλεπα τὴν συντριπτικὴ πολυτέλεια τοῦ μέρους, τὴν ἄθλια φορεσιά μου καὶ τὰ λασπωμένα τὰ παπούτσια μου κι' ἀνησυχοῦσα γιὰ τὴν ὑποδοχὴ ποὺ θὰ μοῦ γινόταν. Ξαφνικὰ ὁ Ζολὰ μπῆκε μέσα.

Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ μέτριο ψηλὸς καὶ λιγάκι γοντρός. Μιὰ κάπα μοναχοῦ σκέπαζε τοὺς ὤμους του. Ἂν καὶ ἔκανε ζέστη, φαινόταν νὰ τρέμει ἀπὸ τὸ κρύο. Προγώρησε πρὸς τὸ μέρος μου μὲ βῆμα βαρύ. Τὸ μέτωπό του ἦταν τεράστιο καὶ πάνω του τὰ γκρίζα του μαλλιὰ. Τὸ δέρμα τοῦ προσώπου του ἦταν ὑποκίτρινο, τὸ μάτι του γλυκό, ἀλλὰ πολὺ μαῦρο καὶ ἡ μύτη του σκισμένη στὴ μέση, ὅπως σὲ μερικὰ σκυλιά. Εἶχε τὸ ὕφος ρωμαίου ἑκατόνταρχου — ἔνραψει ὁ Πεγκύ. Ἡ εἰκόνα εἶναι ἀκριβής. Ἂν καὶ ἦταν νευοικός, ὅπως ἔδειχνε ἡ πυρετικὴ κίνηση τῶν χεριῶν του, ποὺ δὲν ἔμενναν ποτὲ μιὰ στιγμὴ στὴν ἴδια θέση, ἔδινε ὡστόσο τὴν ἐντύπωση ρωμαλέου ἀνθρώπου.

—Διάβασα στὸν «Φιγκαρό» τὴν ἀφιέρωσή σας, μοῦ εἶπε γοήγορα. Ἀλλὰ πιλᾶτε γιὰ μένα μὲ τόσο περίεργα λόγια! Ἀναρωτιόμουνα ἂν αὐτὰ ὅλα ἦταν ἀληθινά.

Ἔχοντας ἐξοιυνηθίσει νὰ βλέπει τοὺς νέους νὰ τὸν παινεύουν, περίμενε τὴν ἐπίσκεψή μου, βέβαιος γι' αὐτή. ἐκτὸς ἂν ἀπὸ κοροϊδία εἶχα συγκρίνει τὴ «Γῆ» μὲ τοὺς στίγους τοῦ Ὀιμοου. Τόλεγε σοβαρά. Κοίταξα, τότε κι' ἐγώ, τὸν μεγάλον ἐκεῖνον ἄνθρωπο ποὺ εἶχα θεοποιήσει στὴ σκέψη μου καὶ ποὺ ἡ πρώτη του ἀντίδραση ἀπέναντί μου ἦταν ἡ ἀμφιβολία. Εἶχα ξαφνιαστεῖ. Ἔλεγαν γιὰ τὸν Ζολὰ πὼς ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀφάνταστα ἐγωϊστὴς καὶ κοῦφος. Καὶ τὸν ἔβλεπα ἀλλοιώτικο.

—Ἔχετε φίλους; μοῦ εἶπε ξαφνικά.

Τοῦ ἀνάφερα μερικοὺς, ποὺ οὔτε τ' ὄνομά τους ἤξερε. Παίνεψα τοῦ καθενὸς τὸ ταλέντο κι' ἐξύμνησα τὴ φιλία ποὺ μᾶς ἕνωνε ὅλους μαζὶ καὶ ποὺ τὴ φανταζόμουν αἰώνια. Τὸ πρόσωπό του πῆρεν ἔκφραση σκεπτικὴ καὶ σὰν ν' ἀπαντοῦσε στὶς ἴδιες του ἀναμνήσεις, ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγει ἡ σκέψη :

—Ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπιτυχία, μοῦ εἶπε σὲ τόνον εἰρωνικό, θὰ χωριστεῖτε.

Τὸ δίχως ἄλλο θυμόταν τὸ ξεκίνημά του πρὸς τὴ ζωὴ μαζὶ μὲ τὸν Σεζάν, τὸν συμμαθητή του στὸ Αἶξ, καὶ ποὺ μερικοὶ πίνακές του κρεμασμένοι στοὺς τοίχους, ἔδειχναν τὴ θέση ποὺ διατηροῦσε στὴν ἐκτίμηση τοῦ συγγραφέα. Ἀφοῦ ἀγαπήθηκαν σὰν δυὸ ἀδελφοί, χώρισαν ὕστερα. Στὸ Παρίσι, σὰν ἔκαναν τὰ πρῶτα τους βήματα, συναντιῶνταν ταχτικὰ καὶ μὲ χαρά. Ὁ Ζολὰ δὲν ζήλευε, τότε, τίποτε ἀπὸ τὸν Σεζὰν ποὺ ὡστόσο εἶχεν ἐξασφαλίσει ἕνα μικρὸ εἰοόδημα καὶ τὴν ἀνεξαρτησία ποὺ τὸ χρῆμα τοῦ, χάριζε. Ὕστερα ἄρχισε τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐπιτυχία. Τὸ «Assommoir» τὸν ἔκαμε ὁτὴ στιγμὴ ἔνδοξο. Γινόταν κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρὰ του πλούσιος. Τὰ ρομάντσα του δημιουργοῦσαν φανατικοὺς ὀπαδούς, ἐνῶ ὁ Σεζὰν, χαμένος μέσα στὰ ὄνειρά του, τοῦ «μοντέρνου κλασσικισμοῦ», συνέχιζε τὶς ἀναζητήσεις του καὶ βυθιζόταν σιγὰ-σιγὰ στὸ σκοτάδι. Τί εἶχε σταθεῖ ἀνάμεσά τους; Ὁ Ζολὰ εἶχε καταβάλει πολλὲς προσπάθειες γιὰ νὰ ξαναφέρει κοντά του τὸν Σεζάν, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ἀπαντοῦσε, δὲν ξαναγύριζε στὸ σωστὸ δρόμο...

—Ἡ γυναῖκα μου εἶναι στὰ λουτρά, μοῦ εἶπε σὲ λίγο. Στὸ Σάλσο — Ματζιόρὲ. Ἡ Ἐλλειψή της μοῦ εἶναι αἰσθητὴ καὶ θὰ κρατήσει ἀκόμα ἕνα μῆνα. Ἔτσι, δὲν μπορῶ νὰ δουλέψω. Ἀλλὰ τὸ βιβλίο σὰς θὰ τὸ διαβάσω. Ἀπ' ὅ,τι βλέπω σὲ σᾶς, εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ μ' ἐνδιαφέρει.

Δὲν ἦταν καὶ τόσο σίγουρο αὐτό. Ὑπῆρχε μέσα στὸ βιβλίο μου περισσότερη φιλοσοφία παρὰ ζωντάνια καὶ τὸ στύλ μου ἀκολουθοῦσε τὰ παραλληρήματα τῆς ἡλικίας. Ἦταν φανερὴ ἡ ἐπίδραση τοῦ Ρεμπὸ καὶ τοῦ Μπαρρές—σὲ μερικὰ μέρη τοῦ δευτέρου. Κι' ὅλ' αὐτὰ μέσα σὲ μιὰ φλόγα πυρετοῦ. Ὁ Ζολὰ ἦταν ἕτοιμος νὰ τὸ νοιώσει; Ἀμφέβαλλα....

—Ξαναγυρίστε στὴ ζωή, μοῦ εἶπε, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο πρᾶγμα. Ἡ τέχνη ποὺ τείνει ν' ἀπομονωθεῖ, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ χαθεῖ μέσα στὸ παράξενο. Ἐμᾶς, τοὺς νατουραλιστές, μᾶς κατηγόρησαν πολύ, ἀλλὰ ὅταν ἐμεῖς ἤρθαμε στὴ λογοτεχνία, σὲ ποιὸ σημεῖο βρισκόταν αὐτή; Ἡ Αὐτοκρατορία μᾶς ἔφερε τὴν καταστροφή. Τὸ ἔθνος ζητοῦσε νὰ ξαναγεννηθεῖ κι' ἐκείνη πλανιόταν ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια. Ἡ σωτηρία δὲν μποροῦσε νὰ προέλθει ἀπὸ τὸ ψέμα τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ἴσως ἀναζητῶντας μὲ φλογερὴν ἐπιθυμία τὴν ἀλήθεια, νὰ πέσαμε σὲ ὑπερβολές. Μπορεῖ. Ὅμως, ἡ τέχνη ποὺ κάναμε ἦταν ἡ τέχνη μιᾶς γενιᾶς καὶ ἀνανέωσε στὴν Εὐρώπη ὅλες τὶς μορφὲς τῆς ἔκφρασης, τόσο στὴ ζωγραφική καὶ στὸ θέατρο, ὅσο καὶ στὴ μουσική.

Καὶ ξανάρχισε νὰ μὲ ρωτᾶ. Δὲν ἔβλεπε καλὰ τὶ ἐννοούσαμε μὲ τὸν νατουρισμό. Πάσχισα νὰ ἐξηγηθῶ πάνω σ' αὐτό. Τὸ «Ἀπόλυτο Ὄνειρο» στὴν τέχνη δὲν μᾶς ἱκανοποιοῦσε. Οὔτε ὅμως κι' ὁ ρεαλισμός, γιατὶ ἡ καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς θεωρίες δὲν ἔδινε παρὰ μιὰ ἀτελῆ ἄποψη τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια βρισκόταν ἀνάμεσά τους, ἢ, ποὺ εἶναι καὶ τὸ καλύτερο στὴν ἀναμιξή τους, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύγχρονα ψυχὴ καὶ ὕλη. Αὐτὸ ἦταν τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας ἐμᾶς, τῶν νέων.

Ὁ Ζολὰ ἄκουγε τὰ λόγια μου. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ προσενγίζουν στὸ φθινόπωρο τοῦ πεπρωμένου τους, σκύβουν μὲ ἀπληστία στοὺς μαντατοφόρους τῆς ἄνοιξης. Οἱ γενιὲς ποὺ ἡ μιὰ διαδέχεται τὴν ἄλλη, κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο, φαίνονται πότε νὰ ἀντιτάσσονται, καὶ πότε νὰ κληρονομεῖ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ νὰ συνεχίζει τὴν μισοτελειωμένη προσπάθεια. Ἀλλὰ ὅταν καϋένας συλλάβει τὸ νόημα τοῦ κόσμου, ξέρει πὼς τίποτα τὸ καινούργιο δὲ γίνεται, ποτέ. Ἡ εἰκόνα τῆς ζωῆς μας εἶναι ἀκατάπαυστο ζαναρχίνημα — μιὰ ἐπανάληψη δίχως τέλος. Στὴν ἀμμουδιὰ τῶν ἡλικιῶν ἡ πλημμυρίδα καὶ ἡ ἄμπωτη διαδέχεται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, δίχως τελειωμὸ — εἰκόνα τῆς αἰώνιας μονοτονίας.

—Ἂν θέλετε, μοῦ εἶπε ὕστερα ὁ Ζολά, ἐλάτε πάλι σὲ ὁκτὼ — δέκα μέρες. Θάχω ὡς τότε διαβάσει τὸ βιβλίο σας.

Ἦταν ἔξη τὸ βράδυ—τοῦ εἶχα χαραμίσει μισὴ ὥρα...

⁂

Κάθε Πέμπτη, μετὰ τὸ γεῦμα, ὁ Ζολά, ἐλᾶτε πάλι σὲ ὁκτὼ — δέκα λους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν ὁ γερο — ἐκδότης Σαρπαντιέ κι' ὁ διάδοχός του Εὐγένιος Φασκέλ, ὁ συνθέτης Ἀλφρὲ Μπρυνφ, ὁ Θεόδωρος Ντυρέ, ποὺ ἦταν ὁ φίλος τοῦ Μανέ, στὸν ὁποῖον εἶχε ἀφιερώσει ἕνα θαυμαστὸ βιβλίο. Ὁ Τιεμπὼ καὶ δυὸ-τρεῖς ἄλλοι. Σ' αὐτοὺς προστέθηκαν ἀργότερα καὶ μερικοὶ νέοι, ὅπως ὁ Ὀκτὰβ Μιρμπὸ, ποὺ τό... ἠφαιστειακό του ταμπεραμέντο ἔδινε ξεχωριστὴ ζωηρότητα σ' αὐτὲς τὶς βραδυές, ὁ Μπρυλὲ καὶ γώ. Οἱ γυναῖκες συνόδευαν τοὺς ἄντρες τους καὶ βοηθοῦσαν τὴν Κυρία Ζολὰ νὰ περιποιεῖται τοὺς ξένους της.

Ἡ Κυρία Ζολὰ ἦταν ἀκόμη πολὺ ὡραία. Νομίζω πὼς ἦταν ἕνα - δυὸ χρόνια πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὸν ἄντρα της, ἀλλὰ ὅποιος τὴν ἔβλεπε, δὲν μποροῦσε νὰ μὴ θαμπωθεῖ ἀπ' τὸ ἐπιβλητικό της παράστημα, τὸ πρόσωπό της μὲ τὰ κανονικώτατα χαρακτηριστικά, καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς ἔκφρασης ποὺ ἡ ψυχή της ἀποτύπωνε ἐκεῖ. Εἶχε τὴν ἐμφάνιση μεγάλης κυρίας καὶ πολὺ πνεῦμα. Τὸ στόμα της ἦταν καμπύλο καὶ τὰ μάτια της μαῦρα σὰν τὸ κάρβουνο. Ἦταν ἄξια σύζυγος τοῦ Ζολά. Τὸν τιμοῦσε.

Μόλις εἶχα ἀρχίσει νὰ γίνομαι δεχτὸς στὸν μικρὸν ἐκεῖνο κύκλο, πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη του ἀ' ἐπαιρναν κατὰ μέρος καὶ μὲ μυοῦσαν στὰ μυστήρια ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀντιμετωπίσω. Ὁ Ζολὰ διατηροῦσε κι' ἕνα δεύτερο σπίτι. Στὰ πενῆντα του σχεδὸν χρόνια εἶχε ἐρωτευθεῖ μιὰ νεαρὴ χωριάτισσα μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει δυὸ παιδιὰ καὶ ποὺ τὴν εἶχε ἐγκαταστήσει πολυτελέστατα στὸ Παρίσι. Τὸ σπίτι αὐτὸ ἦταν ὁ παράδεισος τοῦ ἔρωτά τοῦ. Θὰ τὴν εἶχε παντρευτεῖ, ἂν ἦταν λεύτερος. Ἀλλὰ, πιστὸς στὴν παλιά του συντρόφισσα, τὴν παρακάλεσε νὰ μὴ τοῦ ζητῆσει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Στὸν «Δόκτορα Πασκάλ», τὸ τελευταῖο ἀπ' τὰ μυθιστορήματα τῆς σειρᾶς τῶν «Ρουγκὸν —Μακάρ» περιγράφει τὸ τρυφερώτατο αὐτὸ εἰδύλλιο. Ἀπὸ κάποιο παράξενο αἴσθημα, ἀφιέρωσε τὸ ἔργο του αὐτὸ στὴ νόμιμη γυναῖκα του — γιὰ νὰ συγχωρεθεῖ γιὰ τὸ μεγάλο του λάθος ἢ γιὰ νὰ τὸ κρύψει ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ κόσμου; Ὅπως καὶ νἆναι, ἡ διπλὴ αὐτὴ ζωὴ προξενοῦσε κατάπληξη στὸν κόσμο. Ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς φίλους του κανένας δὲν τὸν ἔψεγε. Καμπόσοι, μάλιστα, τὸν ἀκολούθησαν στὴν περιπέτειά του, καὶ ἰδιαίτερα ὁ Πὼλ Ἀλεξί, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιστότερους ὀπαδούς του. Ὅταν γεννήθηκε ἡ μικρὴ Ντενίζ, ὁ Ἀλεξὶ δέχθηκε νὰ γίνει ὁ ἀνάδοχός της.

Παρὰ τὶς μεγάλες ἠθικὲς ἀρετὲς τῆς γυναίκας τοῦ Ζολὰ κανένας δὲν ξεχνοῦσε ὅτι ἐκείνη δειχνόταν ἀπαιτητικὴ καὶ ἰδιαίτερα περήφανη ἀπέναντί του καὶ φιλόνικη. Οἱ φίλοι του τὰ ἤξεραν αὐτά, καὶ ἤξεραν ἀκόμα ὅτι ὁ Ζολὰ ὑπόφερε. Καὶ τοῦ συγχωροῦσαν τὸ λάθος του. Ἡ κ. Ζολὰ βέβαια ἤξερε τὸν σύνδεσμο τοῦ ἄντρα της μὲ τὴν «Κυρία Ροζερώ» — ἔτσι ἔλεγαν τὴν ἐρωμένη του — ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ γίνεται λόγος καὶ προπαντὸς μέσα στὸ σπίτι της.

⁂

Τὸν Ζολὰ τὸν εἶδα, γιὰ τελευταία φορά, στὸ Μεντὰν, ὅπου συνήθιζε νὰ περνᾶ τὸ καλοκαίρι του. Ἦταν στὰ 1902, χρονιὰ ποὺ πέθανε. Τὴν παραμονὴ τῆς ἀναχώρησής μου γιὰ τὴ Νορμανδία, ὁ Ζολὰ μᾶς εἶχε εὐγενικώτατα προσκαλέσει, ἐμένα καὶ τὴ γυναῖκα μου, νὰ πᾶμε νὰ προγευματίσουμε σπίτι του, στὶς ὄχτες τοῦ Σηκουάνα.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ τὸ ταξίδι ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸ Μεντὰν διαρκοῦσε μιὰν ὥρα. Τὸ αὐτοκίνητο ἦταν ἄγνωστο. Ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ πάρει κανένας τὸ τραῖνο ἀπὸ τὸ Σταθμὸ τοῦ Ἁγίου Λαζάρου καὶ νὰ κατέβει στὸ Βιλλέν. Ἀπὸ κεῖ μέχρι τὸ Μεντὰν ἔμεναν ἀρκετὰ χιλιόμετρα ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ κάνει πεζός, πάνω σ' ἕνα δρόμο, ποὺ προχωροῦσε ἀνάμεσα στὰ χωράφια. Ἡ πορεία αὐτὴ δὲν μᾶς τρόμαζε. Ἄλλως τε, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σταθμό, βρήκαμε ἕνα ἀμάξι ποὺ μᾶς περίμενε. Ἦταν τοῦ Ζολὰ καὶ τὄχε στείλει ἐπίτηδες γιὰ μᾶς.

Στὴ μιὰ μετὰ τὸ μεσημέρι ὁ Ζολὰ ἐργαζόταν ἀκόμα στὸ γραφεῖο του. Ἡ γυναῖκα του κρατοῦσε καλὰ τὴ συζήτηση, θυμᾶμαι.

Τέλος, ὅλοι ἀνταμώσαμε στὸ τραπέζι γιὰ τὸ πρόγευμα, πολὺ μετὰ τὴ μία. Ἤμαστάν οἱ μόνοι καλεσμένοι, ἐγὼ καὶ ἡ γυναῖκα μου. Ὁ Ζολὰ καθόταν στὴ μέση. Φαινόταν νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ δουλειά του. Ὅπως κάθε μέρα, εἶχε γράψει κι' ἐκείνη, τὶς 3—4 σελίδες του καὶ φαινόταν εὐτυχισμένος. Τὸ βιβλίο ποὺ ἔγραφε τότε ἦταν τὸ «Τρίτο Εὐαγγέλιο» του ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ τὸ θάνατό του καὶ ποὺ εἶχε τὸν τίτλο : «Ἀλήθεια». Τὸν Ἀπρίλη ποὺ εἶχε περάσει συμπλήρωνε τὰ 62 χρόνια του. Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου ποὺ πλησίαζε, δὲν τὸν τρόμαζε καθόλου. Εἶχε δράσει πολὺ στὴ ζωή του, ἀλλὰ τώρα ἔβλεπε τὶς σκιὲς τῆς ἐσπέρας νὰ πέφτουν. Κ' ἤτανε γαλήνιος. Ἀποθαυμάζοντας τὸ ὁλοκληρωμένο του ἔργο, μποροῦσε νὰ συγχαρεῖ τὸν ἑαυτό του γιατὶ εἶχε χαρίσει στὸν κόσμο τοὺς «Ρουγκὸν—Μακάρ» καὶ τὶς «Τρεῖς πόλεις». Τώρα βρισκόταν στὰ «Τέσσερα Εὐαγγέλια» ἀπ' τὰ ὁποῖα τὰ δυὸ εἶχαν ἐκδοθεῖ καὶ τὸ τρίτο κόντευε νὰ τελειώσει. Ἡ ζωή του δὲν πῆγε στὰ χαμένα. Μποροῦσε, τώρα, ν' ἀφήσει τὶς νύχτες τοῦ πρόσκαιρου αὐτοῦ κόσμου καὶ νὰ παρουσιαστεῖ ἄφοβα μπροστὰ στὴ μελλούμενη κρίση.

—Ὅταν τελειώσω τὰ «Εὐαγγέλιά» μου, μᾶς εἶπε — πιστεύω πὼς θ' ἀρχίσω νὰ γράφω γιὰ τὸ θέατρο. Εἶναι μιὰ μεγάλη τέχνη τὸ θέατρο, ποὺ εἶχα δουλέψει, ὅταν μοῦ ἔλειπεν ἡ πεῖρα. Τότε ἀνακάτωνα μέσα στὸ κεφάλι μου πολλὰ σχέδια ρομάντσων. Ἀλλὰ ἡ κατασκευὴ τοῦ ρομάντσου διαφέρει πολὺ ἀπὸ τοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Γιὰ τὴ σκηνὴ χρειάζεται ὕφος γυμνὸ καὶ χωρὶς ἐπίθετα καὶ μὲ συντομεύσεις σχεδὸν κεφαλαιοβόλες.

Τὸν καφὲ τὸν πήραμε ἔξω, στὸν κῆπο, κάτω ἀπὸ τὰ βαθύσκια δένδρα. Ἀπέναντί μας, στὸ ποτάμι, ἦταν ἕνα νησάκι.

—Ἄλλοτε πηγαίναμε ἐκεῖ ν' ἀναπαυτοῦμε, μᾶς εἶπεν ὁ Ζολά, μαζὶ μὲ τὸν Μωπασσάν...

Τὸ ὄνομα τοῦ Μωπασσάν, τοῦ ἔφερε μελαγχολία, ποὺ σιγὰ-σιγὰ δυνάμωνε.

Δὲν θὰ ἀφηνιθῶ πὼς πέρασε ἡ μέρα. Ὅλα αὐτὰ εἶναι τώρα τυλιγμένα μέσα στὸν πέπλο τῶν ἀναμνήσεων. Ὁ Ζολὰ φαινόταν νὰ βρίσκεται καλὰ στὴν ὑγεία του καὶ τίποτε δὲν ἔδειχνε πὼς ὁ θάνατος τὸν εἶχε τόσο πολὺ ζυνόσει. Ὡστόσο, τὸ βράδυ, ὅταν ἀποχαιρετισθήκαμε, κάποιο μυστηριῶδες συναίσθημα μοῦ ἔκαμε ἐκεῖνον τὸν ἀποχαιρετισμὸ ἰδιαίτερα θλιβερόν.